

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID INSTITUTIONEN BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2009:71
ISSN 1654-0247

Folkbiblioteket som socialt rum

– en undersökning av biblioteken i två mindre kommuner

ANNA SÄRG

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© Författaren
Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Folkbiblioteket som socialt rum – en undersökning av biblioteken i två mindre kommuner

Engelsk titel: The public library as social space – an investigation of two small town libraries

Författare: Anna Särög

Kollegium: 1

Färdigställt: 2009

Handledare: Jenny Johannisson

Abstract: The aim of this thesis is to investigate and increase the understanding of a present function of today's public library, namely the function of meeting place; here called the social function or social space. Two small town libraries are included in the study, and the questions examined are:

How is this function described at the two libraries and what similarities and differences are there between the two?

How can one describe the relation between how the library as social space is described in research and at the libraries?

The theoretical framework used in examining these questions, consists of three different discourses in culture policy (the discourse of state, market and civil society) and theories on civil society and the public library. A summary of current research makes visible eight different aspects of the public library as a social space. These aspects functions as parts of the theoretical framework as well. When put in relation to the material from the two small town libraries, the following aspects emerge as dominant: the library as a "third place", the library as a low-intensive meeting-place, the library as a space for inclusiveness and belongingness – and in a perhaps slightly more indirect way also the library as a space for civic librarianship (in a Swedish sense) and learning aspects. The ways in which the library as social space is described can to a relatively large extent be related to a communicative discourse or civil society, although in some aspects also to the state and market discourses.

Nyckelord: folkbibliotek, socialt rum, mötesplats, kulturpolitik, civilsamhälle

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte och frågeställning	3
1.2 Begreppet socialt rum.....	3
1.3 Uppsatsens disposition	3
2. Teoretiska utgångspunkter.....	5
2.1 Tre kulturpolitiska diskurser	5
2.2 Den offentliga sfären och det kommunikativa handlandet.....	8
2.3 Civilsamhället och folkbiblioteket	9
2.4 Sammanfattning	10
3. Metod och material	12
3.1 Insamling och urval av material.....	13
3.1.1 Forskningsöversikten.....	13
3.1.2 Biblioteken.....	13
3.1.3 Intervjuerna	13
3.1.4. Övrigt material	15
3.2 Analys av materialet.....	15
3.2.1 Tolkningsfrågor.....	16
4. Tidigare forskning.....	18
4.1 Folkbiblioteket i lokalsamhället.....	18
4.2 Folkbiblioteket som mötesplats	22
4.3 Folkbiblioteket som mötesplats med utgångspunkt i PLACE-begreppet	25
4.4 Folkbiblioteket som arena för skapande av socialt kapital.....	27
4.5 Sammanfattning	29
5. Biblioteken som socialt rum i det empiriska materialet.....	33
5.1 Bakgrund	33
5.1.1 Folkbiblioteken – fakta och villkor	33
5.1.2 Bibliotek A.....	34
5.1.3 Bibliotek B	35
5.2 Redovisning och analys.....	36
5.2.1 Den sociala funktionens plats.....	36
5.2.2 Ett bibliotek för alla.....	38
5.2.3 Biblioteket som mötesplats och rum att vara i.....	40
5.2.4 Det personliga biblioteket	44
5.2.5 Lokal förankring och samhällsanknytning.....	46
5.2.6 Samarbeten och arrangemang	47
5.2.7 Likheter och skillnader mellan de undersökta biblioteken	49
6. Diskussion	52
6.1 Relationen mellan de undersökta biblioteken och forskningen	52
6.2 Relationen till de kulturpolitiska diskurserna	58
Sammanfattning.....	63
Källförteckning.....	64
Bilaga 1: Brev och intervjuguide.....	67

1. Inledning

Folkbiblioteket är en intressant samhällsinstitution av flera anledningar. Många människor använder sig av det regelbundet, ännu fler har varit där någon gång och de flesta verkar ha en uppfattning om vad ett folkbibliotek är. Uppfattningarna är olika, och så också åsikterna om vilka uppgifter folkbiblioteket har och vad som ska finnas där. Det är kanske inte så konstigt att folkbiblioteket är svårångat rent definitionsmässigt, med tanke på alla skiftande uppgifter som det har och har haft genom sin historia – och när samhället har förändrats så har också biblioteket förändrats. Samtidigt har det paradoxalt nog vilat på en ganska etablerad värdegrund med nyckelord som demokrati, upplysning, läsning och bildning.

En funktion hos folkbiblioteket som omtalas till och från i biblioteksvärlden och i media är deras sociala funktion, eller funktion som mötesplats. Själva funktionen torde inte vara ny. Även om folkbiblioteket i Sverige genom sin historia haft som huvudsaklig uppgift att förmedla litteratur och information, så är det rimligt att tro att de också i viss mån haft en social funktion – trots tystnadskrav har de ju varit, och är i högsta grad fortfarande, platser där många människor vistas samtidigt. Men mitt intryck är att denna bibliotekens roll har dykt upp mer frekvent i folkbiblioteksdebatten de senaste åren. Exempelvis dyker ordet mötesplats ofta upp i de biblioteksplaner som håller på att tas fram vid de svenska folkbiblioteken. Ett annat exempel på när uttrycket används är när stora bibliotek skall byggas om – vilket är fallet med både Stockholms och Göteborgs stadsbibliotek. Arkitekten och Chalmersprofessorn Claes Caldenby skriver i en artikel i Göteborgsposten apropå ombyggnaden:

Ryktet om bibliotekets död har visat sig överdrivet. Uppgifter som att bara ett par procent av all information numera publiceras i böcker eller att böcker bara innehåller någon tiotusendel av det som finns tillgängligt i databaser har gett anledning till farhågor. Samtidigt tycks behovet av en avspänd ”tredje plats” mellan hemmet och arbetet, växa nästan i takt med informations-samhället (finns det ett samband?).¹

Kulturjournalisten Annina Rabe riktar i sin tur kritik mot debatten om bibliotekets uppgifter:

Åsikterna om den uppgiften har varierat kraftigt de senaste åren. Vid 90-talets början skulle biblioteken vara ”spjutspetsar i IT-samhället” och bibliotekarierna skulle vara ”informationsarkitekter”. Därefter följde en lång period när biblioteket skulle vara ”rum för det livslånga lärandet”, vilket i praktiken innebar att man i allt högre grad skulle serva utbildningsinstitutioner i stället för att ägna sig åt litteraturförmedling och läsfrämjande arbete. Idag, när företeelser som Kunskapslyftet är ett minne blott handlar det mest om biblioteket som ”mötesplats”. Flosklerna frodas, och ibland undrar man om inte biblioteksplanerarna borde ge sig in i restaurangbranschen i stället. Skönlitteraturen, det som en gång var bibliotekets hjärta, är satt på undantag.²

Citaten exemplifierar båda hur man noterat att folkbibliotekets funktion som mötesplats eller ”tredje plats” kommit på tapeten, och de visar också på olika inställningar till den – å ena sidan ses biblioteket som den avspända plats som informations-samhället har behov av, och å andra sidan anses det att pratet om mötesplats stjälar fokus från bibliotekets huvuduppgift: skönlitteraturen.

¹ Caldenby, Claes. ”Mötesplatser i förvandling”. Göteborgsposten 2007-03-09.

² Rabe, Annina. ”Vem älskar inte sitt bibliotek? Annina Rabe längtar efter en ny politik”. Sydsvenska Dagbladet 2008-03-17.

Folkbibliotekets sociala funktion har också blivit aktuell på ett sätt som hänger ihop med den tekniska utvecklingen, och visar sig i t.ex. form av interaktionsmöjligheter på bibliotekens hemsidor. Ett exempel är webbplatsen [minabibliotek.se](http://www.minabibliotek.se)³ - som är en samlingsida för Umeåregionens bibliotek och där användare förutom att söka litteratur och information m.fl. vanliga tjänster, kan skriva egna inlägg, tips och kommentarer, skaffa vänner och skicka meddelanden m.m. Den virtuella och den fysiska sidan av biblioteket som ett socialt rum hänger delvis ihop, vilket idéerna om Bibliotek 2.0 är ett exempel på. Vad bibliotek 2.0 egentligen är råder något delade meningar om, men Anna Bernhem och Linnéa Kuster som i början av sin magisteruppsats går igenom några olika forskares definitioner, menar att användarnas deltagande och inflytande är något som är gemensamt för dessa – samt att interaktionen ofta sker med hjälp av webb-baserade verktyg, men Bibliotek 2.0 kan också ses som en integration av fysiskt och virtuellt och som en attityd snarare än teknik.⁴ Av utrymmesskäl koncentrerar jag mig i denna uppsats på det sociala rummets fysiska del, men det är ändå värt att nämna bibliotekets virtuella mötesplatser och Bibliotek 2.0 som exempel på hur den sociala dimensionen uppmärksammas.

Både i media och i biblioteksområdet är och har alltså denna aspekt av biblioteksverksamheten varit aktuell, vilket man också kan se när man exempelvis läser de artiklar och böcker som tas upp i forskningsöversikten i kapitel fyra i denna uppsats. Om ämnet är mer aktuellt nu än vad det var för, säg, några årtionden sen är förstås svårt att säga, men om det rör sig om en förnyad aktualitet verkar det rimligt att tro att detta på något sätt har att göra med de förändringar av samhället som övergången från ett industrisamhälle eller klassiskt välfärdssamhälle till ett informations-, postindustriellt, postmodernt eller senmodernt samhälle (beroende på vad man väljer att kalla det) har inneburit. Folkbiblioteket som en produkt av det ”gamla” samhället tvingas i viss mån leta efter en ny identitet då det i dess traditionella form utmanas av den teknik, ekonomisk-instrumentella politik och komplicerad av kultur- och kvalitetsbegreppen som det senmoderna samhället fört med sig.

Sammanfattningsvis kan man säga att folkbibliotekets sociala funktion har varit ”på tapeten”. Problemet är att diskussionen riskerar att bli innehållslös om man inte vet vad som ryms i denna funktion och vilka möjligheter den skulle kunna erbjuda i ett delvis förändrat samhälle med delvis förändrade institutioner. Insikt i den sociala dimensionen av folkbiblioteket, dess eventuella potential och dess plats i biblioteksverksamheten och samhället, borde kunna underlätta att medvetet förhålla sig till den – oavsett om man är bibliotekarie, kommunpolitiker eller biblioteksanvändare. Mycket har redan skrivits om detta, men jag hoppas att med denna uppsats kunna bidra med något i form av en överblick över några aspekter som framkommer i delar av detta material samt exempel på hur man ser på den sociala funktionen på två mindre lokala folkbibliotek. Min avsikt är att belysa denna funktion ur ett kulturpolitiskt perspektiv, eftersom folkbiblioteken verkar i ett kulturpolitiskt sammanhang och jag tror att det kan vara fruktbart att placera även deras sociala funktion i en sådan kontext. Den teoretiska bakgrund jag använder har i princip sitt ursprung i den sociologiska modell där samhället delas upp i tre delar: stat, marknad och civilsamhälle – och som handlar om varifrån styrningen av samhället utgår ifrån. Den engelske kulturforskaren Jim McGuigan talar i ett kulturpolitiskt

³ Mina bibliotek. Umeåregionens biblioteks gemensamma webbplats. <http://www.minabibliotek.se/>

⁴ Bernhem, Anna och Linnéa Kuster (2007). *Bibliotekariers uppfattningar om Bibliotek 2.0. En fenomenografisk undersökning*, s. 14.

sammanhang om den statliga diskursen, marknadsdiskursen och den civilsamhälleliga eller kommunikativa diskursen, och det är bland annat hans teorier om detta som används i uppsatsen. Särskilt fokus läggs på den civilsamhälleliga diskursen och de teorier från bl.a. sociologen Jürgen Habermas som återfinns där, samt på relationen mellan folkbiblioteket och civilsamhället som beskrivits av den danska kulturpolitikforskaren Dorte Skot-Hansen.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att öka förståelsen kring folkbiblioteket som socialt rum, genom att undersöka hur man ser på denna funktion på biblioteken i två mindre kommuner. Med hjälp av de teoretiska verktyg jag valt i form av teorier om kulturpolitiska diskurser och civilsamhället, samt även med hjälp av olika perspektiv inom tidigare forskning i ämnet, avser jag analysera intervjumaterial samt skriftligt material från biblioteken utifrån följande frågeställningar:

Hur beskrivs folkbibliotekets funktion som socialt rum på de undersökta biblioteken, samt vilka likheter och skillnader finns mellan dessa?

Hur ser relationen ut mellan hur man beskriver folkbiblioteket som socialt rum inom forskningen och på de undersökta folkbiblioteken?

1.2 Begreppet socialt rum

Uttrycken ”bibliotekets sociala funktion” och ”biblioteket som socialt rum” syftar i uppsatsen till samma fenomen, nämligen den dimension av biblioteket som innefattar möten, social interaktion eller att någon form av relation upprättas mellan människor eller samhällsmedborgare i det fysiska biblioteksrummet. Det ska inte förväxlas med Jürgen Habermas användning av begreppet⁵ - även om det finns beröringspunkter – och inte heller med någon annan eventuell definition hos någon annan författare. Att jag inte valt att använda begreppet ”mötesplats” istället beror på att det tycktes mig vara lite för snävt, då ordet ”möte” kan uppfattas som att det implicerar aktiv interaktion. Begreppet socialt rum är då bättre då det förutom möten på ett intimt plan mellan individer också kan inkludera möten på ett samhälleligt och mer abstrakt plan mellan t.ex. medborgare. Då syftet med uppsatsen är att undersöka olika möjliga aspekter av folkbiblioteket som socialt rum, har jag valt att i inledningsskedet avstå från en närmare definition än den som gjorts ovan.

1.3 Uppsatsens disposition

I detta första kapitel är avsikten att ge en introduktion till ämnet för uppsatsen, samt att redogöra för syfte och frågeställningar.

I uppsatsens andra kapitel redogörs för de teoretiska utgångspunkter jag haft i arbetet med uppsatsen, vilka består av ett kulturpolitiskt perspektiv samt teorier om civilsamhället och civilsamhället i relation till biblioteket.

I kapitel tre beskrivs den kvalitativa och textanalytiska metod jag valt att använda mig av, samt hur jag gått till väga vid insamlingen och analysen av undersökningsmaterialet.

⁵ Se s. 8.

I fjärde kapitlet presenteras den forskning jag valt ut. Jag försöker även på ett åskådligt sätt lyfta fram de aspekter av folkbiblioteket som socialt rum som återfinns i forskningsmaterialet.

I femte kapitlet redovisas och analyseras undersökningsmaterialet, och den första frågeställningen besvaras. Kapitlet inleds med en bakgrund i form av en kortare redogörelse för folkbibliotekets uppgifter, skyldigheter och villkor, samt en presentation av de båda bibliotek som ingår i undersökningen.

I kapitel sex diskuteras vad som kommit fram till i kapitel fem med hjälp av tidigare forskning samt de teoretiska verktygen, och här besvaras den andra frågeställningen.

I kapitel sju görs en kort sammanfattning av uppsatsen.

2. Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel kommer jag att redogöra för de övergripande teoretiska utgångspunkter utifrån vilka undersökningsmaterialet senare kommer att tolkas. För att kunna betrakta bibliotekets funktion som socialt rum ur ett kulturpolitiskt perspektiv använder jag mig dels av den identifiering av kulturpolitiska diskurser som gjorts av Jim McGuigan, och dels av Dorte Skot-Hansens beskrivning av kulturpolitiska rationaler. Dessa är besläktade med McGuigans diskurser men beskriver i stora drag vilket tankegods som den nordiska kulturpolitiken består, och fortfarande består, av. Genom att se på vilka spår av McGuigans diskurser och Skot-Hansens rationaler som finns i den forskning jag tagit del av samt mitt undersökningsmaterial är det möjligt att diskutera hur biblioteket som socialt rum kan se ut givet olika bakomliggande idéer om kulturpolitik. Dessa teorier bidrar också med en översiktlig bild av hur man kan se på de förändringar som skett i det kulturpolitiska klimatet under de senaste årtiondena. Eftersom jag tror att teorier kring den civilsamhälleliga diskursen är de mest relevanta för uppsatsens ämne, riktar jag särskilt fokus mot dessa. McGuigan aktualiserar här samhällsteoretikern Jürgen Habermas idéer om den offentliga sfären samt livsvärlden i relation till systemvärlden – vilka hjälper till att belysa funktionen som socialt rum ur ett demokratiskt perspektiv. För att ytterligare nyansera bilden av hur biblioteket på olika sätt kan fungera som plats i civilsamhället använder jag mig av Dorte Skot-Hansens beskrivning av hur relationen däremellan kan se ut.

Min förhoppning är att denna övergripande bild av kulturpolitiken, även om den är förenklad, ska kunna bidra till att sätta in folkbiblioteket som socialt rum i ett sammanhang. Även om jag inte specifikt undersöker kulturpolitik eller kulturpolitiker, så ingår trots allt folkbiblioteket i ett sådant sammanhang eftersom det är en del av den kulturpolitiska sfären och har en offentlig finansiering. Det ingår dessutom i allra högsta grad i kulturlivet och den politiska diskursen kring kulturlivet.

2.1 Tre kulturpolitiska diskurser

En modell som ofta används i olika varianter när man talar om samhällsstruktur, är den tredelade bilden där man delat upp samhället i stat, marknad och civilt samhälle. McGuigan använder en liknande idé, fast i ett kulturpolitiskt sammanhang, när han i *Rethinking cultural policy* identifierar tre diskursiva formationer inom kulturpolitiken: den statliga diskursen, marknadsdiskursen samt den civila eller kommunikativa diskursen.⁶ En utgångspunkt för McGuigan är att vi nu lever i en tidsålder dominerad av en ekonomisk rationalitet (eng. *economic reason*), och huvudfrågan han ställer i boken *Rethinking cultural policy* är vad detta innebär för kulturlivet. McGuigan kopplar det ekonomiska tänkandet – eller för all del kapitalismen – till nyliberalismen, och hans utgångspunkt är en kritisk hållning gentemot denna rörelses inflytande på kulturpolitiken.⁷

Enligt McGuigan bygger den statliga diskursen på idén om en stark stat vars uppgift är att reglera samhället och ekonomin, dvs. ha ett inflytande på samhällsutvecklingen, och det på ett upplyst sätt. Tanken om staten som upplysare gällde även kulturlivet. Idén har haft stort inflytande under 1900-talet inom både socialistiska och liberala samhällen (och totalitära – både i Nazityskland och i det kommunistiska Sovjet använde man

⁶ McGuigan, Jim (2004), *Rethinking cultural policy*, s. 35.

⁷ Ibid., s. 1-2.

kultur som medel för att skapa ideala medborgare).⁸ I det socialdemokratiska Storbritannien var en av grundtankarna kring kulturen att den inte skulle vara förbehållen en viss grupp, utan göras tillgänglig för så många som möjligt. Dock stötte man på problem med kulturbegreppet – dvs. vad är egentligen kultur?, och begreppet ”tillgång” – tillgång till den etablerade kulturen eller till själva kulturproduktionen och definitionsrätten? Den kulturella demokrati, med ett brett kulturbegrepp, som detta ledde till, underminerade enligt McGuigan ironiskt nog det socialdemokratiska projektet eftersom det öppnade upp för populistiska attacker från den nya högern.⁹

Kulturpolitikforskaren Dorte Skot-Hansen beskriver en något liknande utveckling inom den danska kulturpolitiken. Enligt vad hon identifierar som den humanistiska *rationalen*¹⁰, som jämte den sociologiska och den instrumentella rationalen varit en av de tre mest framträdande kulturpolitiska tanketraditionerna i Danmark enligt Skot-Hansen, skulle alla invånare få del av den nationella konsten och högkulturen via en kulturförmedlare – till exempel en bibliotekarie. Målet var att höja bildningen för att uppnå jämlikhet även på kulturområdet.¹¹ Detta sätt att tänka var som mest aktuellt på 1960-talet. På 1970-talet ifrågasattes dock det verkningsfulla i strategin, och man började tänka enligt vad Skot-Hansen kallar en sociologisk rational. Nu ville man basera kulturpolitiken på de initiativ som kom nedifrån – från folket, eller civilsamhället. Man ville se alla grupper som likvärdiga och låta dessa grupper fritt utöva sin egen kultur, och på så sätt ville man ge förutsättningar till tidigare marginaliserade kulturella grupper att få bekräftelse på att deras kultur var lika viktig som någon annan.¹² Enligt Skot-Hansen verkar det dock i efterhand som att det handlade mer om ideologi än om verklighet, för de ekonomiska medel som blev avsatta till att stödja denna kulturella rörelse var i realiteten ganska små.¹³ Den sociologiska rationalen kan kanske främst förknippas med McGuigans civilsamhälleliga diskurs, vilken kommer att tas upp längre fram i detta kapitel.

Enligt McGuigan är som sagt marknadsskissen den som idag är den dominerande – det är i princip omöjligt att tänka utanför den, och marknadstänkandet har haft inflytande även på den offentliga sektorn.¹⁴ Han menar att tre viktiga roller i diskursen vars intressen måste tillvaratas är ”skattebetalaren”, ”aktieägaren” och ”kunden”. Fokuseringen på kunden har enligt McGuigan anammats inom public service – t.ex. om man ser till det ökade bruket av olika marknadsföringstekniker, där exempelvis profilering ingår; dvs. att sikta på befintliga eller potentiella besökare snarare än de som ändå inte kommer att komma. Vidare menar McGuigan att viljan att öka sponsringen är ett led i diskursen, vilket han ser med kritiska ögon på eftersom ”[s]ponsorship is never innocent or disinterested...”¹⁵ Han använder uttrycken *managerialization* och *marketization* för att beskriva hur diskursen ändrats inom den offentliga sektorn och hur man under 1990-talet i Storbritannien mer och mer började tala om offentliga verksamheter som om de

⁸ McGuigan (2004), s. 36.

⁹ Ibid., s. 39-41.

¹⁰ *Rational*; dansk term som jag inte funnit någon svensk översättning av. Dock har termen ”argumentationsschema” använts av Jenny Johansson (2006) i avhandlingen *Det lokala möter världen. Kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg*.

¹¹ Skot-Hansen, Dorte (1999). ”Kultur til tiden – strategier i den lokale kulturpolitik”, s. 11.

¹² Ibid., s. 13.

¹³ Ibid., s. 14.

¹⁴ McGuigan (2004), s. 43-44.

¹⁵ Ibid., s. 44-45.

vore privata företag.¹⁶ Enligt McGuigan har i USA frågan om staten ens bör fortsätta finansiera kultur uppkommit, då det finns de som menar att kulturlivet fungerar minst lika bra, om inte bättre, på marknadens villkor. Och även om McGuigan är kritisk till marknadsspråket så konstaterar han att det finns problem när det kommer till hur man bör rättfärdiga offentlig kulturpolitik och finansiering av kultur. Detta medför dock inte att man per automatik måste härma marknaden, menar han.¹⁷

Marknadsspråket har mycket gemensamt med vad Skot-Hansen kallar den instrumentella rationalen (instrumentell i ekonomisk mening). Denna växte fram inom den danska kulturpolitiken i och med 1980-talets nykonservatism och nyliberalism, menar hon, och inom denna rational hade också marknaden och marknadsspråket hade stort inflytande.¹⁸ Skot-Hansen tar i detta sammanhang även upp begreppet *kulturalisering*, med vilket hon menar att kulturpolitiken spiller över på andra områden i den meningen att den ska fungera som en ”karnevalsmask” som ska dölja problemen i ett samhälle, samtidigt som den ska hjälpa till att t.ex. integrera invandrare och främja social sammanhållning. Hon menar vidare, likhet med McGuigan, att den lokala kulturpolitiken enligt den instrumentella rationalen inriktar sig på olika bestämda grupper och livsstilar, enligt logiken att det är omöjligt att nå *alla*.¹⁹ Och slutligen är flaggskeppen en viktig del av den instrumentella kulturpolitiken – dvs. arkitektoniskt utmärkande prestigebyggen i kulturens namn, vilka syftar till att bättra på den lokala imagen. De många kulturhusen som ”er dukket upp som paddehatte i det kulturelle landskab”, är exempel på detta menar Skot-Hansen.²⁰

Den tredje diskursen som McGuigan tar upp är den civila, eller kommunikativa diskursen – inom vilken han menar att det inte handlar så mycket om ideologisk kritik som om att hitta förutsättningar för demokratisk kommunikation, kultur och politik. Här finns en stark koppling till civilsamhället – som är ”contrasted with the state but not reducible to the market, being somewhere in between.”²¹ John Keane har definierat civilsamhället som ”...a community of actors whose legally inscribed patterns of association are voluntary, which means that its members are equipped with the power to interpret and to transform the social and political structures within which they interact”.²² Civilsamhället kan alltså beskrivas som något mitt emellan stat och marknad där människor agerar på frivillig basis och har möjlighet att påverka sin omvärld. Intresset för civilsamhället kan relateras till ett uppsving för Jürgen Habermas idéer om *the public sphere*,²³ och det kan således vara lämpligt att här kort återge historikern kring dessa idéer. På grund av omfattningen och komplexiteten i Habermas egen textproduktion tar jag förutom McGuigan hjälp av de klagande redogörelser som gjorts av Geir Vestheim, professor och forskare vid bibliotekshögskolan i Borås, den engelske sociologen Frank Webster samt sociologen Per Månsson.

¹⁶ Ibid., (2004), s. 46-47.

¹⁷ McGuigan (2004), s. 49-50.

¹⁸ Skot-Hansen (1999), s. 14.

¹⁹ Ibid., s. 15.

²⁰ Ibid., s. 16.

²¹ McGuigan (2004), s. 51.

²² Keane, John (1998), citerad i McGuigan (2004), s. 51.

²³ McGuigan (2004), s. 51.

2.2 Den offentliga sfären och det kommunikativa handlandet

*The public sphere*²⁴ uppstod enligt Habermas i 1700-talets England i samband med formandet av det kapitalistiska samhället, i vilket den framväxande borgerligheten blev mer och mer fristående från stat och kyrka. Friheten möjliggjorde kritik, diskussion och debatt byggd på rationella argument – allt detta oberoende av såväl statens och kyrkans intressen såväl som ekonomiska sådana.²⁵ Enligt Vestheim beskriver Habermas i sina tidigare verk utvecklingen därifrån som dystert, detta för att han endast räknade kommunikation mellan individer och inte mellan grupper. Den offentliga sfären ”refeodaliseras” och blev återigen till en spelplan för maktinstitutioner – men denna gång statliga och kapitalistiska sådana samt mediala intressen – medan publiken passiviserades.²⁶ Enligt Vestheim reviderar dock Habermas senare denna pessimistiska syn – efter att ha presenterat sina teorier om det kommunikativa handlandet samt livsvärlden kontra systemvärlden. Habermas lutar då mer åt att det offentliga inte bara är offer för instrumentell rationalitet, utan att det också kan finnas rum för ett kommunikativt förnuft enligt vilket man syftar till normativa mål och lösningar, och till att nå dessa medelst uppriktig diskussion och goda samtal. Den senare aspekten utgör livsvärlden, vilken bör vara överordnad systemvärlden och utgöra basen för det demokratiska samhället.²⁷ Skillnaden mellan system- och livsvärld kan också beskrivas som Per Månsson gör; att livsvärlden består av vardagliga sociala relationer på arbetet eller privat bland vänner och familj – medan systemet består av marknadsmässiga relationer eller relationer inom statliga myndigheter.²⁸ Vad gäller Habermas offentliga sfär menar Vestheim att de kritisk-rationella diskurserna är en kvalitativ sida av denna, medan en annan viktig aspekt är kvantitativ och handlar om vilka som har reell tillgång till den offentliga debatten. Här kommer Habermas idealbild av ”det sociala rummet” in – ett rum som alla medborgare har tillgång till och där politisk påverkan kan ske genom oberoende debatt och samtal.²⁹ Habermas egen bild vad gäller den offentliga sfären är enligt Vestheim att ”offentligheterna som kritisk instans er [...] eit uavslutta prosjekt i det seinmoderne samfunnet”.³⁰ Mot bakgrund av det som sagts ovan kan man tolka det som att han menar att det finns möjligheter för ett genuint offentligt samtal och kritik, även om detta är något som inte tillfullo förverkligats.

Vad gäller system- och livsvärlden i relation till folkbiblioteket menar Vestheim i artikeln ”Ideologi og folkebibliotekpolitikk – eit demokratispørsmål” att några av folkbibliotekets stora dilemman sedan 1980-talet har med balansen mellan dessa världar att göra. Ett sådant dilemma är huruvida folkbiblioteket ska vara

...institusjonar for kritisk offentlighet, for meningsdannande diskurs i det sivile samfunnet, for demokrati, for personlig danning og for samfunnsborgardanning [...] eller om dei skal vera reiskapar for statlig eller kommunal ”policy” på kulturområdet og tene instrumentelle særinteresser, f.eks. for næringspolitikk og kultur-turisme.³¹

²⁴ Vilken jag i fortsättningen kommer att kalla ”den offentliga sfären”.

²⁵ Webster, Frank (2006). *Theories of the information society*, s. 164-165.

²⁶ Vestheim, Geir (1997). *Fornuft, kultur og velferd – ein historisk-sosiologisk studie av norsk folkebibliotekpolitikk*, s. 76.

²⁷ *Ibid.*, s. 77.

²⁸ Månsson, Per (2007). *Moderna samhällsteorier*, s. 328.

²⁹ Vestheim (1997), s. 80.

³⁰ *Ibid.*, s. 79.

³¹ Vestheim (1999). ”Ideologi og folkebibliotekpolitikk – eit demokratispørsmål”, s. 191.

Ett annat är om folkbiblioteket ska ha sin politiska förankring i livsvärlden eller systemvärlden, ett tredje om det är bara är vetenskaplig kunskap som ska förmedlas eller om man också ska förmedla en livsvärldsbunden och greppbar livsvisdom, och ett fjärde om folkbiblioteket ska stå för holism eller differentiering.³² Enligt Vestheim kan systemintressen aldrig vara demokratiska om de inte underordnas livsvärldsintressen – dock har sedan 70-talet systemintressena blivit mer och mer styrande. Och om offentligheten tappar sin kritiska roll riskerar också folkbiblioteken att dras med i vad han kallar *det instrumentalistiske mistaket*, dvs. att man inte skiljer ”mellom å handle i en sosial relation med eit medmenneske (praktisk handling) og å handle instrumentelt ved å produsere ein vare for ein kunde (pragmatisk handling).”³³

I samband med diskussionen om den offentliga sfären tar McGuigan upp Habermas bild av den störningsfria kommunikationen (eng. *the undistorted communication*).³⁴ Han beskriver denna som att människan har kapacitet till ömsesidig förståelse, genom att man för det första kan komma överens om en objektiv sanning om världen (eng. *truth*), för det andra nå en intersubjektiv överenskommelse om vad som bör göras (eng. *truthfulness*) och slutligen ta till sig någon annans subjektiva känslor (eng. *sincerity*). Denna förståelse är nödvändig för att kunna fatta beslut och samarbeta i såväl små som stora sammanhang, och McGuigan menar att ”[c]ommunicative action to achieve mutual understanding in the life world is an ordinary aspect of social existence which exceeds mere instrumentality”.³⁵ På så sätt kan man säga att livsvärldens kommunikation och förståelse är en förutsättning för ett demokratiskt samhälle, som ju bygger på ett slags gemensamt beslutsfattande – även om målet att nå en objektiv sanning om världen kan tyckas väl ambitiöst.

Den offentliga sfären, civilsamhället och livsvärlden är inte lika påtagliga fenomen som staten eller marknaden, menar McGuigan, men säger också att de kan inspirera och utgöra grogrund för alternativa och oppositionella rörelser – vilka ofta spelar en betydande roll när det gäller att sätta frågor på agendan. Enligt honom talar Habermas i detta sammanhang om en funktion hos den offentliga sfären som ”slussport” mellan livsvärlden och de statliga och ekonomiska systemen. Dessutom menar McGuigan att en offentlig sfär är en förutsättning för social och kulturell kritik, inte minst på en global nivå för att motverka kapitalismens mer odemokratiska sidor.³⁶

2.3 Civilsamhället och folkbiblioteket

I artikeln ”Folkebiblioteket i civilsamfundet – civilsamfundet i folkebiblioteket”, tar Skot-Hansen utgångspunkt i det från flera håll ökade intresset för begreppet civilsamhälle, och menar att diskussionen kring detta begrepp kan utgå ifrån tre olika diskurser – en moralfilosofisk, en sociologisk och en politisk. Den moralfilosofiska diskursen kommer framför allt från kommunitarismen, inom vilken man betonar vikten av att inom ett samhälle upprätthålla gemensamma värderingar och en ”moralisk stämma” för att motverka den normlöshet och självcentrering som breder ut sig i dagens samhälle.³⁷ Implikationerna för relationen civilsamhälle-bibliotek blir utifrån denna position enligt

³² Ibid., s. 191.

³³ Vestheim (1999), s. 193-194.

³⁴ McGuigan (2004), s. 52.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid., s. 53-54.

³⁷ Skot-Hansen (2001). ”Folkebiblioteket i civilsamfundet – civilsamfundet i folkebiblioteket”, s. 46-47.

Skot-Hansen att biblioteket får rollen som ”moralisk verkstad” där man i princip påtvingar medborgarna samhällets gemensamma traditionella värderingar. Detta fungerar inte, menar Skot-Hansen – det är bara naivt att tro att alla i ett pluralistiskt samhälle av idag skall kunna samsas om dessa värderingar, och det är inte bibliotekets uppgift att medverka till att bestämma vad som är rätt eller fel.³⁸

Inom den sociologiska diskursen pekar man i sin tur enligt Skot-Hansen på de frigörande aspekterna av civilsamhället – som något som präglas av frivillighet, solidaritet och frihet från både marknadens såväl som statens auktoritet.³⁹ Biblioteket får i detta sammanhang en karaktär av förutsättningslös mötesplats, eller ”tredje-ställe” – ett begrepp myntat av sociologen Ray Oldenburg⁴⁰ och som syftar till en plats för neutral samvaro mellan arbete och hem. Skot-Hansen pekar på det faktum att vissa samhällsforskare, bl.a. Oldenburg, har menat att sådana ställen försvinner i dagens samhälle i samma takt som vi får ett ökande antal opersonliga vad han kallar ”non-places” vilka man besöker som kund, konsument, patient m.m. Och hon menar att folkbiblioteket, i och med att det är inomhus, frivilligt och gratis, har en sociologisk dimension och skulle kunna vara en plats för civilsamhället i denna mening.⁴¹

Enligt den politiska diskursen ses civilsamhället enligt Skot-Hansen som en arena för den kritiska reflektion och det fria meningsutbyte som kan förknippas med ett demokratiskt samhälle.⁴² Hon tar i detta sammanhang upp Habermas definition av civilsamhällets kärna – dvs. frivilliga sammanslutningar utanför statens och ekonomins område – men pekar också på definitioner som även inkluderar intimsfären. Grunden är dock en offentlig sfär med möjlighet till kritiskt samtal som människor kan styra och delta i på lika villkor.⁴³ Här får biblioteket enligt Skot-Hansen karaktär av ett offentligt rum, eller ett ”debattforum” som hon väljer att kalla det. Exempel på när biblioteken kan fungera på detta sätt är när de anordnar aktiviteter som debatter eller föredrag med samhällelig anknytning.⁴⁴

2.4 Sammanfattning

Både McGuigan och Skot-Hansen beskriver en övergripande politisk utveckling under senare delen av 1900-talet där marknadssdiskursen och ett instrumentellt tänkande blivit allt starkare, vilket i min mening verkar vara ett rimligt antagande – och det verkar också rimligt att detta påverkat kulturlivet och kulturpolitiken. Samtidigt kan man, om man utgår från deras resonemang, se att de andra diskurserna inte helt mist sin aktualitet. Om jag tolkar McGuigan rätt så tyder hans resonemang på att det från olika håll finns ett möjligen ökat intresse för tanken om att ta avstamp i civilsamhället, och det skulle kunna vara så att denna diskurs är på väg tillbaka om än i annan form än som var fallet för några årtionden sen när den sociologiska rationalen enligt Skot-Hansen var som mest aktuell. Skot-Hansen påpekar också att även om olika rationaler dominerat under olika perioder, så existerar de sida vid sida hela tiden och det går inte att helt skilja dem från varandra. Vad gäller den statliga diskursen så verkar McGuigan anse att den nu-

³⁸ Skot-Hansen (2001), s. 55-56.

³⁹ Ibid., s. 48.

⁴⁰ Oldenburg, Ray (1999), *The great good place: cafés, coffeeshops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*.

⁴¹ Skot-Hansen (2001), s. 57-58.

⁴² Ibid., s. 48.

⁴³ Ibid., s. 49.

⁴⁴ Ibid., s. 58-59.

mera är ganska osynlig, men kanske är det rimligt att tro att den lever kvar i högre grad i Norden i allmänhet och Sverige i synnerhet, då vi här i högre grad har haft en tradition av att ha en stark stat jämfört med vad man haft i exempelvis Storbritannien.

Civilsamhället kan enligt de resonemang som författarna för sammanfattningsvis beskrivas som en sfär som är svår att sätta fingret på men där utgångspunkten inte är staten eller marknaden, där alternativa rörelser kan få utrymme och där kommunikation är ett nyckelord. Civilsamhället kan också vara ett rum för kritik i Habermasiansk mening – en sfär där livsvärldsintressen är överordnade systemintressen och där man med hjälp av ett kommunikativt förnuft strävar mot ett normativt mål. Ett sådant mål skulle kanske, i förlängningen och mycket förenklat, kunna vara en välfungerande demokrati där upplysta och legitima beslut fattas gemensamt. En förutsättning är då ett socialt rum som i idealfallet ger fritt spelrum åt det kommunikativa förnuftet och där alla får komma till tals. Även Vestheim uttrycker vikten av att livsvärlden får stå över systemvärlden, för att vi inte ska begå det instrumentalistiska misstaget att inte skilja på sociala och instrumentella handlingar. Här kan man se en parallell till McGuigans och Skot-Hansens farhågor gällande ett alltför stort inflytande från det instrumentella marknadstänkandet, men även statliga handlingar kan förstås vara instrumentella om än dock inte i samma mening. I det fallet handlar det kanske inte snarast om att göra ekonomisk vinst utan om att uppnå politiska mål. Vad gäller balansen mellan livsvärlds- och systemintressen verkar det rimligt att tro att det finns den ”slussport” som Habermas talar om, och denna slussport skulle kunna rymmas i den civilsamhälleliga sfären.

De resonemang som hämtats från McGuigan, Skot-Hansens, Habermas och Vestheim rör sig på en ganska abstrakt och teoretisk nivå och berör kanske främst det politiska livet. Därför är Skot-Hansens bild av biblioteket som moralisk verkstad, tredje-ställe respektive debattforum som redovisades i slutet av kapitlet till hjälp om man vill flytta ner relationen civilsamhälle-bibliotek till en mer vardaglig nivå. Kopplingen till Habermas kritiska offentlighet finns kanske tydligast i funktionen som debattforum, medan den förutsättningslösa mötesplatsen inrymmer de aspekter av civilsamhället som handlar om att kunna vistas på en offentlig plats bara i egenskap av sig själv och att känna sig hemma där. Medan Skot-Hansen är positiv till dessa båda funktioner är hon mer kritisk till biblioteket som moraliskt rum där hon menar att det på förhand är givet vilka värderingar man bör utgå ifrån.

De teoretiska utgångspunkterna ovan är tänkta att tillsammans med forskningsöversikten användas som verktyg för att beskriva och diskutera materialet från den empiriska undersökningen. Jag vill dels undersöka i vilken mån man kan spåra de olika kulturpolitiska diskurserna, och dels fokusera på den civilsamhälleliga aspekten genom att försöka tolka hur relationen civilsamhälle-bibliotek ser ut i materialet från just de bibliotek som jag undersökt. Vidare är det intressant att se om det finns något i det empiriska materialet som ger anledning att ifrågasätta de teoretiska utgångspunkterna i den meningen att det komplicerar eller motsäger dessa.

3. Metod och material

För att få svar på frågeställningarna har jag valt att göra en kvalitativ textanalys av det empiriska material som insamlats. Detta utgörs av utskrifter från intervjuer med biblioteksanställda på två kommunbibliotek, dokument från biblioteken samt information som hämtats ifrån bibliotekens hemsidor – där huvuddelen består av intervjuutskriften. Då jag ville veta hur man på biblioteken beskriver biblioteket som socialt rum och det inte finns så mycket skriftligt material tillgängligt om detta, föll det sig naturligt att använda intervjuer som metod för att samla in undersökningsmaterial.

Eftersom avsikten med undersökningen är att gå lite djupare in på två specifika bibliotek – eller ”fall” – och därmed få ett rikare underlag för analys än om flera bibliotek hade ingått i undersökningen, kan den övergripande metoden också beskrivas som en slags fallstudie. Jag har valt att studera två bibliotek, eller fall, istället för ett, då min förhoppning är att de båda fallen genom sina eventuella likheter eller skillnader ska kunna belysa varandra på ett sätt som inte hade varit möjligt om jag endast hade undersökt ett bibliotek. De båda biblioteken kan förstås inte ses som representativa för några andra bibliotek, vilket inte heller är syftet med en kvalitativ studie. Däremot går det förhoppningsvis att generera en djupare förståelse just vad gäller dessa fall. En studie av detta slag är ett exempel på forskning av reflekterande karaktär, vilken beskrivs såhär av Mats Alvesson och Kaj Sköldberg, forskare i bl.a. organisationsteori och samhällsvetenskaplig metodologi:

Empirisk forskning präglad av reflektion utgår från en skepsis mot vad som vid en ytlig anblick framstår som oproblematiske avspeglningar av hur verkligheten fungerar, samtidigt som man vidmakthåller tron på att studiet av lämpliga (genomtänkta) utsnitt av denna verklighet kan ge viktigt underlag till en kunskapsbildning som öppnar snarare än sluter, som ger möjligheter till förståelse snarare än fastställer ”sanningar”.⁴⁵

Genom att studera en liten bit av verkligheten kan man alltså öka förståelsen kring ett fenomen även om man inte kan nå en allmängiltig och objektiv sanning.

Angående den textanalytiska metoden menar forskarna i statsvetenskap Göran Bergström och Kristina Boréus att detta är en analysmetod som, om den är väl utförd, hjälper en att belysa ett samhällsvetenskapligt problem⁴⁶. Man kan säga att problemet i detta fall består av en svårdefinierad funktion hos folkbiblioteket som jag har valt att kalla den sociala funktionen eller det sociala rummet. Genom att titta närmare på hur man beskriver den inom forskningen samt på de utvalda biblioteken hoppas jag kunna belysa komplexiteten men också bidra till ökad förståelse kring folkbibliotekets sociala funktion. Hur textanalysen i denna undersökning gått till i praktiken kommer att redogöras för i avsnitt 3.2.

⁴⁵ Alvesson, Mats och Kaj Sköldberg (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, s. 20.

⁴⁶ Bergström, Göte och Kristina Boréus (2005). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, s. 33.

3.1 Insamling och urval av material

3.1.1 Forskningsöversikten

De studier som ingår i forskningsöversikten har valts ut för att de på olika sätt behandlar folkbibliotekets sociala funktion, om än inte med den termen. I samtliga studier är bibliotekets funktion som mötesplats en komponent, i de fall där den inte är utgångspunkten. Forskningen är från de senaste tio åren, och jag har koncentrerat mig på forskning från Sverige, Norge och Danmark då jag studerar folkbibliotek i en nordisk kontext. Detta med ett undantag – en amerikansk studie som kom i min väg och som togs med för att den presenterade ett perspektiv på ämnet som jag tyckte var intressant och som på det sättet kompletterade de övriga. Själva urvalet har i princip gått till så att jag utgått från de studier jag först hittat och sedan sökt vidare utifrån deras referenser. De studier som jag ansåg var relevanta för ämnet valde jag att ha med i översikten. Det finns förstås en risk att jag missat något, och kanske då särskilt utanför det aktuella referensområdet. Syftet med forskningsöversikten är dock att presentera olika infallsvinklar inom ämnet snarare än att redovisa exakt vilka studier som finns, och därför tror jag att detta problem är överkomligt även om det är viktigt att vara medveten om att ett urval alltid är mer eller mindre subjektivt.

Från början var det tänkt att forskningsöversikten skulle ingå i undersökningsmaterialet på samma sätt som materialet från biblioteken, och därför gjordes översikten relativt utförlig. Detta ändrades dock senare till att låta analysen fokusera på materialet från biblioteken och låta forskningen fungera som just en översikt och ett komplement till teorin. Detta är anledningen till att forskningen kan upplevas som att den tar stor plats i relation till den empiriska undersökningen. Jag hoppas dock att det som forskningsöversikten tillför i form av referens och möjligheter till jämförelser vid analysen av det empiriska materialet, i någon mån kan kompensera det faktum att det sistnämnda är relativt begränsat och utgörs av det material som kommer att redogöras för nedan.

3.1.2 Biblioteken

Av de tidigare studierna jag tagit del av är det få som undersöker bibliotek på mindre orter utanför storstäderna. Därför fann jag det lämpligt och intressant att göra min intervjuundersökning på bibliotek i mindre kommuner. De två kommuner jag har valt har färre än 50 000 invånare, vilket var ett av tre kriterier jag hade när jag valde ut biblioteken. Det andra var att båda biblioteken skulle ha en biblioteksplan i vilken man nämnde något om att man vill vara en mötesplats för kommunens invånare. Kommunerna valdes av praktiska skäl ut bland västsvenska kommuner – vilket var det tredje kriteriet – eftersom jag ville kunna åka dit fler gånger än en om det skulle behövas. Jag besökte båda biblioteken vid två tillfällen, första gången hösten 2008 då intervjuerna gjordes och andra gången under våren 2009 för att uppdatera mina intryck av biblioteksmiljön.

3.1.3 Intervjuerna

Intervjuerna genomfördes i september 2008, och de deltagande var två anställda på respektive bibliotek – dvs. två personer på bibliotek A och två på bibliotek B. Det hade förstås varit intressant att även intervjua exempelvis användare och politiker, men det hade blivit ett mycket omfattande material och jag tyckte då att det var bättre att koncentrera sig på biblioteksanställda som ju ständigt befinner sig på biblioteken och har stor insikt i verksamheterna och målen samtidigt som de även har kontakt med användarna. De är på det sättet något av ”spindlar i nätet” även om de förstås inte kan representera något annat perspektiv än sitt eget.

Av praktiska skäl genomfördes intervjuerna i grupp, dvs. jag intervjuade de två personerna på varje bibliotek samtidigt. Detta visade sig vara fördelaktigt på vissa sätt, då intervjuerna på detta sätt i högre grad fick karaktären av ett samtal vilket i bästa fall genererade nya infallsvinklar att spinna vidare på hos oss alla som deltog och bidrog till att frambringa ett rikare material. Nackdelen med detta sätt att intervjua är att informanterna kan ha påverkat varandra att svara på ett visst sätt, men jag bedömer den risken som ganska liten då frågorna inte var menade att vara personliga, känsliga eller kontroversiella. Syftet var snarare att informanterna skulle berätta om och reflektera kring den egna biblioteksverksamheten och bibliotekets roll i samhället rent allmänt, något man ju normalt gör på en arbetsplats även i andra situationer.

Intervjuerna ägde rum i respektive biblioteks lokaler, i ett tyst mötesrum eller liknande, och spelades in på minidisc med informanternas godkännande. Deras önskan var dock att få vara anonyma i uppsatsen, och därför utelämnas här namn och kön (samtliga informanter benämns som "hon" i förekommande fall) samt orternas och bibliotekens namn. De benämns istället som kommun respektive bibliotek A och B, och informanterna benämns vid citering som A1/A2 respektive B1/B2. För att informanterna skulle känna sig trygga vad gällde skyddandet av deras integritet fick de före intervjuerna information om att de när som helst under arbetet kunde dra sig ur om de så önskade, och vi kom också överens om att de skulle få se uppsatsen innan den trycktes. Detta var särskilt viktigt då jag vid intervjutillfällena inte hade bestämt uppsatsens riktning helt och hållet, så även om jag informerat deltagarna om syftet så långt det gick så kan de med rätta ha upplevt att de inte fick en tillräckligt bra bild av undersökningens syfte. Genom att vidta ovanstående åtgärder hoppas jag ha säkerställt att informanterna deltagit under informerat samtycke – vilket innebär att de som deltar i undersökningen informeras om dess syfte, upplägg, samt eventuella risker och fördelar med att delta.⁴⁷ Det e-mail med meddelande om detta samt intervjuguiden som skickades till deltagarna finns med som bilaga 1 i slutet av uppsatsen. Vid framtagandet av intervjuguiden utgick jag från intervjuguiden i en masteruppsats om biblioteket som mötesplats, skriven av Hilde Ljødal vid bibliotekshögskolan i Oslo.⁴⁸

Slutligen överfördes det inspelade intervjumaterialet till text, och det är dessa texter som ligger till grund för analysen. Jag har vid transkriberingen försökt vara så detaljerad och ordagrann som möjligt, men det är trots noggrannhet oundvikligt att viss information ändå försvinner. Framför allt försvinner själva samtalskontexten och man förlorar den information i form av miljö, tidpunkt, tonfall, gester, ansiktsuttryck m.m. som finns utöver själva orden som sägs. Jag hoppas dock att detta inte ska vara ett avgörande problem i uppsatsen, detta eftersom jag inte undersöker subtila skiftningar i attityder och känslor utan snarare åsikter och tankar om ett visst fenomen. Därmed inte sagt att man inte bör ta hänsyn till kontexten, tvärtom är det mycket viktigt vid tolkande verksamhet att göra just det. Här är det ju fråga om en tolkning dels vid överföring från inspelning till text och dels vid analysen av texten, vilket är viktigt att inse.⁴⁹ Slutligen skall även sägas att när jag i uppsatsen använder citat från intervjumaterialet för att belysa resonemang i analysen, så är den ursprungliga texten omskriven från talspråk till skriftspråk – dvs. jag har uteslutit utfyllnadsord och pauser som man naturligt använder när man talar, men som mer stör än tillför något i skriftlig form (om det inte är fråga om en ling-

⁴⁷ Kvale, Steinar (1997), *Den kvalitativa forskningsintervjun*, s. 107.

⁴⁸ Ljødal, Hilde (2004), *Folkebiblioteket som offentlig møteplass i en digital tid*.

⁴⁹ Se Kvale (1997), s. 154.

vistisk eller möjligen psykologisk undersökning, då sådana uttryck förstås kan vara av största vikt). Detta dels för att underlätta för läsaren och dels för att informanterna ska slippa se sitt talade språk i skrift vilket kan vara ganska obehagligt, eftersom den situationsbundna kontexten – där pauser, felsägningar, hm:anden m.m. är helt naturligt – har tagits bort och dessa uttryck då istället kan kännas onaturliga. Vid de tillfällen då det förekommer något mer omfattande ingrepp i citaten har dessa gjorts enligt följande system: [ord] signalerar att det som återges inom klammern är ändrat (exempelvis ett namn), [...] signalerar att ett kortare stycke (mindre än 10 ord) utelämnats, och [---] signalerar att ett längre stycke (mer än 10 ord) utelämnats.

3.1.4. Övrigt material

Det huvudsakliga materialet i undersökningen består av intervjuutskriften, men jag har också använt mig av andra dokument. Jag valde här sådana dokument som hade med den faktiska biblioteksverksamheten att göra då det var denna jag valt att studera och inte t.ex. kommunens övergripande kulturpolitik. Vad gäller bibliotek A utgörs dessa av kommunens biblioteksplan, en kortare s.k. kvalitetsdeklaration för biblioteket samt bibliotekets webbsida. Angående biblioteksplanen så håller man i kommunen på med att arbeta fram en ny sådan, vilket gör att den enda som finns att tillgå är den förra från 2004. Tills den nya publiceras är det dock denna som gäller, och enligt mina informanter kan det som står i den anses vara tillförlitligt även om den kommer att kompletteras. De dokument som angår bibliotek B är dess biblioteksplan som avser åren 2007-2010, kommunens kulturpolitiska program från 2005 (vilket också tas upp i biblioteksplanen) samt bibliotekets webbsida. De skriftliga dokumenten inhämtades under 2008 medan jag när jag har tittat på webbsidorna har utgått från den version som var aktuell under maj 2009. Angående undersökningsmaterialet som helhet så ska det nämnas att det sammanlagda materialet från bibliotek A blev något mer omfattande än det från bibliotek B – detta beroende på att intervjun blev något längre samt att bibliotek A har en längre biblioteksplan samt en något mer omfattande hemsida. Detta kan framför allt inverka när det gäller jämförelsen mellan biblioteken, vilket jag också nämner i samband med denna.

3.2 Analys av materialet

Vid redovisningen och analysen av undersökningsmaterialet i sin råa form har jag gått tillväga så att jag gått igenom intervjuutskriften och övriga dokument, och ”kokat ner” materialet till en överskådlig mängd betydelsebärande element. Detta skedde i två steg; först skrev jag mer kortfattade versioner av materialet med avsikt att göra det mer överskådligt utan att förlora viktig information, och sedan lyfte jag ur dessa versioner fram de element som jag ansåg vara de centrala. Utifrån dessa gjorde jag en tematisering, som ligger till grund för tematiseringen i kapitel fem där materialet presenteras och analyseras. Dock har jag inte frångått ursprungsmaterialet, utan arbetet med att tolka och analysera har skett i växelverkan mellan detta och de nedkortade versionerna. Om de teman som avsnitt 5.2 består av ska sägas att jag vid indelningen inte tagit någon särskild hänsyn till hur ofta en viss typ av element eller utsaga förekommer i materialet. Inget av temana ska alltså tolkas som mer eller mindre betydande eller framträdande än något annat.

Analysen i sin helhet kan sägas ske i tre steg. Först görs en genomgång av den forskning som tas upp, och i slutet av denna genomgång tar jag fasta på de aspekter av folkbiblioteket som socialt rum som jag anser framträder tydligast i detta material. Jag försöker

också relatera detta material till de teoretiska utgångspunkterna, och meningen är att forskningsmaterialet också ska kunna komplettera dessa. Sedan analyseras det empiriska materialet enligt ovan, och slutligen analyseras och tolkas detta material med utgångspunkt i de aspekter av folkbiblioteket som socialt rum som framkommer i forskningskapitlet samt även utifrån de kulturpolitiska teorierna.

3.2.1 Tolkningsfrågor

Kvalitativa studier i allmänhet innefattar så gott som alltid en viss tolkande verksamhet, och så förstås även kvalitativa textanalyser. Från hermeneutiken, eller läran om läsning och tolkning, kommer två begrepp som är viktiga att reflektera över i textanalytiska sammanhang: den hermeneutiska cirkeln och förförståelsen. Den hermeneutiska cirkeln har att göra med textens delar i förhållande till dess helhet – delarna tolkas utifrån helheten och vice versa.⁵⁰ I mitt fall innebär det att jag vid analysen av undersökningsmaterialet har att beakta till exempel att enstaka element inte kan tolkas utan hänsyn till intervjuerna och dokumenten som helhet. Dessutom finns ytterligare en helhet att ta hänsyn till – nämligen kontexten i form av intervjusituationen och de frågor som ställts i den. Förförståelsen innefattar alla de uppfattningar, upplevelser, kunskaper etc. som varje uttolkare av en text bär med sig.⁵¹ Jag kan omöjligt redogöra för hela min förförståelse här, men ett par saker är viktiga att ta upp. För det första hade jag förstås en bild av folkbiblioteket som socialt rum innan jag började med den här uppsatsen, och denna bild kan ha påverkat hur undersökningen utformats även om jag haft för avsikt att vara så förutsättningslös som möjligt. Detta problem är som jag ser det framför allt aktuellt när det gäller utformningen av intervjufrågor och genomförandet av intervjuerna. Jag koncentrerade mig exempelvis lite mer på biblioteket som mötesplats i allmänhet och i den vardagliga kontakten med och mellan låntagarna, än på specifika verksamheter och samarbeten med andra organisationer – vilket förstås kan ha påverkat resultaten. Vissa saker föreföll också lättare att prata om och sätta ord på vid intervjutillfällena än andra, något som är svårt att undvika men som också kan påverka resultaten. I de fall jag tror att problem som dessa kan ha inverkat är min avsikt att ta upp det i diskussionen. Vidare är det också så att jag vid tolkningen av materialet är påverkad av den teoretiska bakgrund jag använder. Detta är ju förstås en av poängerna med analysen, men det jag vill poängtera här är att avsikten inte att tvinga materialet att passa med teorin. Det som eftersträvas är snarare ett samspel mellan teori och empiri, där teorin inspirerar tolkningen av empirin och vice versa. Detta är vad som brukar kallas för abduktion – att forskaren till skillnad från vid induktiva respektive deduktiva metoder (där man utgår från endast empiri respektive endast teori) omtolkar de båda delarna i skenet av varandra.⁵²

Vid en textanalys kan man använda sig i högre eller lägre grad av olika tolkningsstrategier, dvs. i tolkningen utgå mer eller mindre ifrån uttolkare, avsändare, mottagare eller omgivande diskurs (eller sociala sammanhang).⁵³ I min analys avser jag att huvudsakligen utgå ifrån avsändare och omgivande diskurs. För det första försöker jag förstå vad textförfattare och intervjupersoner menar, och för det andra försöker jag relatera det till det sociala sammanhanget i den meningen att jag vill relatera en viss utsaga till andra utsagor i mitt material. Vidare är det svårt att bortse från mig själv som uttolkare, inte

⁵⁰ Bergström och Boréus (2005), s. 24.

⁵¹ Ibid., s. 25.

⁵² Alvesson och Sköldberg (2008), s. 56.

⁵³ Bergström och Boréus (2005), s. 25-28.

minst med tanke på förförståelsen. Det är inte säkert att någon annan uppfattar materialet på samma sätt som jag. För att undvika oklarheter och få så stor genomlysning som möjligt försöker jag i möjligaste mån argumentera för och motivera de tolkningar jag gör.

4. Tidigare forskning

I detta kapitel utgår jag ifrån tidigare forskning om bibliotekets funktion som mötesplats, samt två publikationer – en essä och en vetenskaplig studie – som tar upp folkbibliotekets funktioner mer generellt men som är relevanta då de berör ämnet och tar upp vissa intressanta aspekter av det. I slutet av kapitlet försöker jag göra en sammanfattande och överskådlig bild av hur mötesplatsfunktionen beskrivs i den forskning som tagits upp. Förutom att ge en överblick över en del av det som skrivits inom ämnet är syftet med forskningsgenomgången även att ta fram ett underlag som kan komplettera teorin – dvs. de kulturpolitiska diskurserna och rationalerna samt beskrivningen av civilsamhället i relation till folkbiblioteket – vid analysen av undersökningsmaterialet.

4.1 Folkbiblioteket i lokalsamhället

I essän *Det lokala folkbiblioteket – förändringar under hundra år* menar biblioteksforskaren Joacim Hansson att samhället genomgått en förändring från industrisamhälle till kunskapssamhälle, och att det finns olika sätt att se på denna förändring. Han hänvisar här till Frank Websters⁵⁴ identifiering av de två förhållningssätt som utgörs av å ena sidan bilden av ett samhälle där allt har förändrats i grunden, och å andra sidan bilden av att grunden är densamma men att människor fått nya redskap i tillvaron – och Hansson menar att sanningen nog ligger någonstans däremellan.⁵⁵ Ofrånkomligt är dock, menar han, att vi ser en rörelse utåt – globaliseringen – och en rörelse inåt mot våra nära relationer och lokalsamhället; en rörelse som hänger samman med ett engagemang i det civila samhället. Folkbiblioteket har en, åtminstone potentiell, förmåga att knyta samman dessa rörelser enligt Hansson, och det är i mötet mellan dem som man kan tala om folkbiblioteket som ”samhällets vardagsrum”.⁵⁶ Han pekar också på möjligheter för folkbiblioteket att vara en del i att ”skapa förutsättningar för livaktiga lokalsamhällen där inkluderingsmekanismer baserade på människors frivilliga strävan efter jämlikhet, mening och identitet kan utvecklas och stärka medborgarna i deras vardag” – vilket han menar är viktigt i ett samhälle som riskerar att bli mer och mer segregerat.⁵⁷

Hansson menar att en roll hos folkbiblioteket som kanske åtminstone internationellt uppmärksammas mer och mer är rollen som ett ställe där människor exempelvis erbjuds tjänster och aktiviteter som går utöver de traditionella bibliotekstjänsterna – t.ex. juridisk rådgivning eller konserter. Han kallar detta ”lokalt biblioteksarbete” – en variant av det engelska *community librarianship*. Dessa verksamheter kan man sedan integrera med beståndsarbetet, och på detta sätt skapa en meningsfull helhet kring en fråga eller ett tema.⁵⁸

Den amerikanska motsvarigheten till *community librarianship* är *civic librarianship*,⁵⁹ en term som myntats av Ronald McCabe⁶⁰. McCabe vill införa idéer från vad som i

⁵⁴ Se Webster (2005).

⁵⁵ Hansson (2005). *Det lokala folkbiblioteket – förändringar under hundra år*, s. 12-13.

⁵⁶ *Ibid.*, s. 17-18.

⁵⁷ *Ibid.*, s. 16.

⁵⁸ *Ibid.*, s. 33-34.

⁵⁹ *Ibid.*, s. 33.

⁶⁰ McCabe är bibliotekschef på McMillan Memorial Library i Wisconsin USA, och har samarbetat med f.d. ordföranden på American Library Association Sarah Ann Long kring temat ”Libraries build

USA kallas *the community movement* (och som jag inte har hittat någon svensk översättning av) och kommunitarismen i folkbiblioteksutvecklingen – idéer som han menar ligger mer i fas med den ursprungliga tanken med folkbiblioteken i USA än vad den nyliberalism och individualism som han menar dominerar biblioteken idag gör.⁶¹ Mer neutralt än hur Skot-Hansen beskriver de kommunitaristiska idéerna i anslutning till sitt moralfilosofiska rum⁶², kan man säga att de handlar om att flytta fokus från den enskilda individen och dennes rättigheter för att istället betona betydelsen av att tillhöra en gemenskap.⁶³ Ola Sigurdson beskriver kommunitarismen som en rörelse som inte är helt enhetlig, men som förenas av kritiken av en klassisk liberalistisk människosyn och förespråkandet av en teleologisk, i meningen kontextuell, etik. Etiken byggs då på ”solidaritet” och ”ansvar” snarare än ”rättigheter” och ”rättvisa”. Kontexten och det sociala sammanhanget blir enligt detta sätt att se grundläggande för individen och dennes identitet, och individens mål är enligt kommunitarismen inte oberoende av målen för den gemenskap hon ingår i.⁶⁴ Vad idéerna från *the community movement* implicerar för biblioteken beskriver McCabe bland annat med begreppet *civic librarianship* – vilket han kortfattat preciserar: ”Civic librarianship seeks to strengthen communities through developmental strategies that renew the public library’s mission of education for a democratic society.”⁶⁵ På svenska finns ingen term för begreppet, men Hansson kallar alltså det biblioteksarbete i Sverige som han menar härstammar från *civic librarianship* för ”lokalt biblioteksarbete”, och på norska har uttrycket ”medborgerbiblioteket” föreslagits.⁶⁶ Tanken med *civic librarianship* är alltså enligt McCabe att biblioteken ska återerövra sin sociala mission och ta sin del av ansvaret för allas rätt till utbildning, samt utbilda med det demokratiska samhälle som mål snarare än förse individer med information. Biblioteken bör också inta en starkare roll som centrum i lokalsamhället och aktivt delta i dess utveckling och identitetsskapande, rikta sina tjänster mot sociala såväl som individuella behov samt ta tydligare politisk ställning för dessa åtgärder.⁶⁷ Problemet med att driva en institution utifrån en i det här fallet kommunitaristisk ideologi – att man riskerar att ovanifrån försöka styra medborgarnas värderingar – påpekas som sagt av Skot-Hansen. Men det går också att se att det kan finnas möjlighet att stärka människors förutsättningar på det sätt som McCabe föreslår, om man gör det utan pekpinnar. Kanske kan man också tänka sig att vi här i Sverige, där ju liberalism och individualism traditionellt inte varit lika starkt som i USA utan där staten haft en starkare ställning, redan ligger närmare grundtanken om socialt ansvar och utbildning för alla än vad som är fallet med USA. På det sättet finns vissa beröringspunkter mellan McCabes sätt att resonera och den statliga diskursen, fast med den inte helt oväsentliga skillnaden att han pekar på ett i första hand civilt ansvar snarare än statligt.

Hanssons beskrivning av folkbibliotekets roll i kunskapssamhället som ett led i att stärka människor i vardagen kan kopplas till Habermas idé om livsvärlden, åtminstone om man ser till några av de aspekter av livsvärlden som Vestheim beskriver – nämligen de som handlar om att förmedla livsvärldsbunden och greppbar livsvisdom och att förmed-

community”. Han är alltså inte forskare, men finns med här då hans idéer är välkända och återfinns även i olika forskningssammanhang.

⁶¹ McCabe (2001). *Civic librarianship. Renewing the social mission of the public library*. Se ”Introduction”.

⁶² Skot-Hansen (2001), s. 46-48.

⁶³ Nationalencyklopedin - <http://ne.se.lib.costello.pub.hb.se/lång/kommunitarism>.

⁶⁴ Sigurdson, Ola (2002). *Den goda skolan. Om etik, läroplaner och skolans värdegrund*, s. 43-47.

⁶⁵ McCabe (2001), s. 77.

⁶⁶ Eikeland, Marie Chetwynd (2007), *Fjerdestedet: folkebiblioteket som møteplass i lokalsamfunnet*, s. 33.

⁶⁷ Se McCabe (2001), s. 77-83.

la holism.⁶⁸ Strävan efter jämlikhet, mening och integration rimmar väl med detta, även om inte Hansson beskriver ett bibliotek med kritiska debatter och direkt ifrågasättande av makten vilket kanske är den mest påtagliga funktionen hos det sociala rum som Habermas talar om.⁶⁹ Snarare är det de bibliotekstjänster i vardagsformat, olika arrangemang och integration mellan tjänsterna som Hansson beskriver som kan främja värden som har med livsvärlden att göra.

I *Folkebiblioteket under förändring – modernitet, felt og diskurs* pekar Henrik Jochumsen och Casper Hvenegaard-Rasmussen, båda forskare på Danmarks biblioteksskole, på några tendenser som kännetecknar folkbiblioteket år 2005. En sådan tendens, som författarna menar varit aktuell ända sedan biblioteken fått börja konkurrera med andra verksamheter inom den lokala offentliga sektorn, är behovet av att synliggöra sig – dels politiskt, men också på andra sätt genom t.ex. *branding* som blivit ett inneord inte bara i marknadssammanhang utan också i kulturvärlden. Behovet av branding kommer sig enligt författarna, inte bara men delvis, på en ökad identitetskris hos biblioteken, en ökad brukarorientering och ett ökat synlighetsbehov.⁷⁰ Ytterligare något som Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen menar kännetecknar biblioteksdebatten idag är talet om ”det hybrida biblioteket” – ett uttryck som syftar till en sammansmältning av det fysiska och det virtuella biblioteket.⁷¹ Författarna pekar på ett stort intresse för IT och dess möjligheter för biblioteken, men menar att det samtidigt också finns ett ökat intresse för det fysiska biblioteket, både från användarhåll och från biblioteksfältet (under perioden 2000-2004 steg besökssiffrorna på Danmarks bibliotek trots fler virtuella tjänster). Som exempel nämner de bibliotek och projekt där man vill skapa lokaler som inbjuder till användning på plats, där man vill vara ett ”tredjeställe” i Oldenburgs mening och där man vill integrera spektakulär arkitektur med den senaste informationsteknologin – och här även inkludera bibliotekets förmedlande roll. Genomgående finns en tanke om att röra sig från det beståndsorienterade biblioteket till det upplevelse- och brukarorienterade.⁷² Det finns (eller fanns åtminstone runt 2005) vidare enligt författarna en tendens i Danmark att vilja bygga nya huvudbibliotek i flera större kommuner.⁷³ Detta verkar ha varit en trend de senaste åren även i Sverige. I Göteborg och Stockholm planeras som sagt om- och tillbyggnader av stadsbiblioteken, och i Malmö gjordes en omfattande ombyggnation av stadsbiblioteket redan 1997. Biblioteket i Malmö är enligt dess webbsida bland annat ”gjort för att ströva och vara i”.⁷⁴ Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen tar upp fyra exempel från Danmark, där nysatsningar gått hand i hand med samarbeten – både verksamhets- och lokalmässigt – i olika hög grad med andra verksamheter, som till exempel föreningar och institutioner inom vetenskaps- och kulturområdet. Bakom projekten finns ofta visioner om att genom högteknologiska och arkitektoniskt utmärkande prestigebyggen stärka kommunens attraktionsvärde, men de har också det gemensamt att de alla rymmer funktionerna som kultur-, vetenskaps-, informations- och socialcenter – vilket ursprungligen var en modell för att beskriva skillnader mellan bibliotek men som nu alltså blivit norm.⁷⁵ ⁷⁶

⁶⁸ Vestheim (1999), s. 191.

⁶⁹ Se Vestheim (1997), s. 80.

⁷⁰ Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen (2006). *Folkebiblioteket under förändring. Modernitet, felt og diskurs*, s. 187-189.

⁷¹ *Ibid.*, s. 190.

⁷² *Ibid.*, s. 190-195.

⁷³ *Ibid.*, s. 195.

⁷⁴ Malmö stad – biblioteken. www.malmo.se/biblioteken/varabibliotek/stadsbiblioteket/omhuset.html

⁷⁵ Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen (2006), s. 196-197.

Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen samlar ovanstående tendenser i fyra karakteristika för folkbiblioteket år 2005:

Det kreativa biblioteket: Att biblioteken planeras med stora arkitektoniska och teknologiska ambitioner kan enligt författarna tolkas som att tankarna från 1960-talet om biblioteken som kulturcenter håller på att bli verklighet, men med den skillnaden att man då ville demokratisera bildningskulturen medan biblioteksplaneringen idag till viss del blivit en del av en instrumentell lokal kulturpolitik. En förklaring till detta, menar Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen, kan vara att det ekonomiska tänkandet blivit kompletterat med mer mjuka värderingar. De hänvisar i detta sammanhang till ekonomen Richard Floridas teori om den kreativa klassen⁷⁷ – enligt vilken han menar att ekonomisk tillväxt beror på graden av teknologi, talang och tolerans i ett samhälle. Författarna menar dock att man trots det ekonomisk-instrumentella tänkandet inte tummat på traditionellt mjuka värderingar som t.ex. att biblioteken ska vända sig till alla.⁷⁸

Det upplevelseorienterade biblioteket: Detta innebär vad det låter som – ett biblioteksbesök ska vara en upplevelse, en tanke som om man ser till författarnas exempel ofta slår igenom på arkitektur och inredning. I idén om det upplevelseorienterade biblioteket ser Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen paralleller till de amerikanska ekonomerna Pine och Gilmore och deras teori om upplevelseekonomin – dvs. att upplevelser är det som skapar tillväxt i en global konkurrens.⁷⁹ Även om folkbiblioteket är offentligt finansierat, så är det inte konstigt att biblioteken hakar på dessa idéer menar Hvenegaard-Rasmussen och Jochumsen, eftersom man även här anammat en performativ rationalitet samt i ökande grad konkurrerar om användarna med annat.⁸⁰

Upplysning i senmoderniteten: Bibliotekets funktion som kunskaps- och utbildningscenter (*laeringscenter*) är enligt Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen den funktion som framhävs mest, och de ser här ett nytt och starkt intresse för att främja läskunnigheten bland befolkningen. Vidare läggs även fokus på att demokratisera tillgången till informationsteknologi, och på att främja livslångt lärande. Vad gäller det sistnämnda har det dessutom enligt författarna skett en förändring i biblioteksvärlden från att ha sett på servicen till utbildningsområdet som resursslukande till att se det som ett område att satsa på.⁸¹

Biblioteket som det lågintensiva tredjestället: Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen menar att många av de ovanstående tendenserna på något sätt inkluderar biblioteket som mötesplats och ett ställe att vara på, och enligt dem främjar också mycket av det som nämnts ovan denna funktion eller hänger ihop med den – till exempel det ökade fokus på upplevelsen av biblioteksbesöket och den teknologiska utvecklingen. Författarna tar också upp Ragnar Audunsons bild av biblioteket som mötesplats för olika kulturella

⁷⁶ Modellen utvecklades av Marianne Andersson och Dorte Skot-Hansen (1994) i *Det lokala bibliotek – afvikling eller udvikling*.

⁷⁷ Se Florida, Richard (2002). *The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*.

⁷⁸ Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen (2006), s. 198-199.

⁷⁹ Se Pine, Joseph och James Gilmore (1999). *The experience economy*.

⁸⁰ Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen (2006), s. 200.

⁸¹ *Ibid.*, s. 201-202.

grupper⁸² (som kommer att tas upp längre fram i uppsatsen), vilken de beskriver som en mer värderationell utgångspunkt i diskussionen kring denna funktion.⁸³

Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen menar att de danska biblioteken ofta prioriterat siffror och effektivitet, bl.a. på grund av att de fått fler uppgifter på samma resurser, och att denna instrumentella rationalitet finns kvar. Dock menar de att den samtidigt kompletterats med en ny värderationellitet – som ligger i ett förnyat intresse för förmedling, en stor ambition att göra den relativt nya tekniken tillgänglig för alla, nya tankar om att kunna främja social rörlighet samt idéerna om biblioteken som mötesplatser.⁸⁴

Jochumsens och Hvenegaard-Rasmussens resonemang visar på att det som McGuigan beskriver som marknadsdiskursen⁸⁵ och Skot-Hansen som den instrumentella rationalen⁸⁶ till viss del går igen i biblioteksutvecklingen, till exempel i talet om branding och i de storslagna byggprojekten där man vill skapa flaggskepp för att förbättra kommunens image. Dock kan man se att det instrumentella marknadstänkandet som något entydigt negativt problematiseras en aning eftersom detta på flera sätt går hand i hand med det värderationella tänkande som författarna också identifierar. Teknisk utveckling, strävan efter synlighet, upplevelseorientering osv. är en sida av myntet medan den andra handlar mer om upplysning, livslångt lärande och att vara en lågintensiv mötesplats. De pekar också på en ökad vilja att integrera olika tjänster, vilket kan vara livsvärldsorienterat och ger Hansson rätt i sina förutsägelser.⁸⁷ Om man är kritisk till marknadstänkande eller till att marknadsintressen ska styra biblioteksutvecklingen i alltför hög grad, och om man vill ha utrymme för det kritiska tänkande och det sociala rum som Habermas efterlyser, så finns det ändå anledning att i tanken hålla isär begreppen liksom McGuigan och Skot-Hansen gör. Det som Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen visar är kanske att de kan kompliceras i praktiken, dvs. att instrumentellt tänkande och värderationellt i viss mening kan hänga ihop.

De danska forskarnas undersökning visar också på att det finns ett ökat fokus på rumslighet i biblioteksvärlden, i och med intresset ökat för det fysiska bibliotekets utformning samtidigt som man utvecklar den virtuella sidan. Även om jag i denna uppsats inte specifikt undersöker bibliotekets fysiska utformning så är detta en aspekt av bibliotekets sociala funktion som är värd att notera, särskilt som Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen menar att detta hänger ihop med exempelvis funktionen som mötesplats.

4.2 Folkbiblioteket som mötesplats

I artikeln ”The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context”, lanserar den norske forskaren i biblioteks- och informationsvetenskap Ragnar Audunson begreppen lågintensiva respektive högintensiva mötesplatser, och pekar på framför allt de lågintensiva mötesplatsernas betydelse för ett demokratiskt samhälle samt diskuterar bibliotekets potentiella roll som en sådan mötesplats. Grundantagandet är att vi lever i ett mångkulturellt samhälle samt ett informations- eller kunskapssamhälle inom vilket

⁸² Se Audunson, Ragnar (2005). ”The public library as a meeting-place in a multi-cultural and digital context”.

⁸³ Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen, s. 203.

⁸⁴ Ibid., s. 204.

⁸⁵ McGuigan (2004).

⁸⁶ Skot-Hansen (1999).

⁸⁷ Hansson (2005), s. 33-34.

vi bland annat ser en ökad digitalisering. Mångkulturellt inte bara i meningen att vi har många olika etniska kulturer i de nordiska länderna, utan även att det finns kulturella skillnader mellan människor från olika generationer, sociala grupper m.m.⁸⁸ En demokratisk utmaning, menar Audunson, är att bejaka pluralism och samtidigt uppnå tolerans, samhörighet och engagemang i gemensamma samhällsfrågor – och för att skapa detta behövs lågintensiva mötesplatser.⁸⁹ Högintensiva mötesplatser betecknar Audunson de ställen där människor delar ett stort engagemang för något – t.ex. på arbetet, i samband med ett fritidsintresse eller inom någon annan organisation. Dessa platser är förstås viktiga och meningsfulla för oss, och hamnar man utanför dem löper man större risk att bli marginaliserad menar han. Men han menar också att de samtidigt kan fungera fragmenterande, och att vi därför behöver vi de lågintensiva platserna – de där vi kommer i kontakt med människor som vi vanligen inte träffar. Ett exempel på detta som han tar upp är en datorgrupp som man hade för pensionärer på stadsbiblioteket i Oslo, där de äldre arbetade bredvid – och sedermera också blev instruerade av – unga IT-intresserade varav många var från invandratäta förorter.⁹⁰

Bilden av biblioteket som lågintensiv mötesplats passar in på Skot-Hansens sociologiska definition av civilsamhället i biblioteket – en förutsättningslös mötesplats som är frivillig och gratis.⁹¹ Och om Audunsons tes är riktig, dvs. om vi behöver lågintensiva mötesplatser för att skapa tolerans och därmed främja det demokratiska samhället, så skulle lågintensiva mötesplatser i förlängningen kunna gynna det som Habermas kallar den störningsfria kommunikationen – inte för att människor på en sådan mötesplats nödvändigtvis kommunicerar direkt med varandra och uppnår överenskommelser om tillvaron och samhället, men för att tolerans möjligen kan vara en grundförutsättning för en sådan kommunikation.

Hilde Ljødal har i sin masteruppsats undersökt två filialbibliotek i Oslo och deras funktion som mötesplats. För att analysera vilken typ av möten som skedde var i biblioteket – eller vid vilka av bibliotekets aktiviteter – använder hon en matris baserad på Skot-Hansens tre aspekter av civilsamhället och biblioteket.⁹² Modellen innefattar ”det värdebaserade rummet”, ”det sociala rummet”, ”det politiska rummet” samt ”lärande rummet”. Ljødal beskriver dessa rum enligt följande: Det värdebaserade rummet kännetecknas av identitetsskapande möten och gemensamma värderingar, och här placerar författaren också delar av McCabes tankar om det lokala biblioteksarbetet. Det sociala rummet, eller mötesplatsen, kännetecknas av oförpliktigande möten som fungerar isolationsbrytande för den enskilda individen. Det politiska rummet fungerar som en arena för kritisk reflektion och debatt, medan lärande rummet kännetecknas av ett pågående livslångt lärande.⁹³

Enligt Ljødals undersökning verkar det politiska rummet i lägre grad än de tre andra fungera som mötesplats – de politiska debatterna äger snarare rum i massmedia än på biblioteken, menar hon. De andra rummen utgjorde dock mötesplatser i hög grad, på en rad olika sätt och i olika sammanhang. Ljødal visar på att begreppet ”biblioteket som mötesplats” inte är så självklart som det ibland kan tyckas, utan att denna funktion har

⁸⁸ Audunson (2005), s. 430.

⁸⁹ Ibid., s. 432-434.

⁹⁰ Ibid., s.436-438.

⁹¹ Skot-Hansen (2001), s. 57-58.

⁹² Ljødal (2005), s. 34.

⁹³ Ibid., s. 37.

många facetter och kan vara svår att tala om och beskriva. Hon menar dock att bibliotekets funktion som mötesplats och offentligt rum är viktig, inte minst för demokratins skull, och att den därför borde synliggöras mer. Vad gäller skapandet av mötesplatser menar hon att en grundläggande faktor är samarbete mellan olika aktörer i samhället. Hon poängterar också att biblioteket som lågintensiv mötesplats har betydelse – det är viktigt att det finns en möjlighet till ”legitimt perifert deltagande”, och att biblioteket kan vara en informell plats där man kan slappna av och ”uppleva det andra”.⁹⁴

Ljødals värdebaserade rum skiljer sig från Skot-Hansens moraliska verkstad på det sättet att Ljødal beskriver den positiva sidan av upplevelandet av gemensamma värderingar medan Skot-Hansen betonar att traditionella värderingar inte bör påtvingas människor uppifrån.⁹⁵ Det finns således två sidor av detta, och det liknar även i viss mån distinktionen mellan högintensiva och lågintensiva mötesplatser – det finns poänger både med att tillhöra en grupp och att konfronteras med värderingar utanför denna grupp.

Vidare tar Ljødal också upp det livslånga lärandet som en aspekt av folkbibliotekets mötesplatsfunktion, något som verkar ha blivit något av ett modeuttryck i biblioteksvärlden på senare år och återkommer även på andra ställen i forskningen. Man kan vidare notera att det politiska rummet inte var så framträdande på de bibliotek Ljødal undersökt. För att koppla detta till Habermas idéer så kan man återigen beskriva det som att det kritiska offentliga rummet inte finns där på ett direkt och påtagligt sätt, men kanske kan man tänka sig att mötesplatsens andra facetter kan ha vinklar som i förlängningen gynnar detta rum i vid bemärkelse.

Helena Carlsson och Christina Persson ställer i sin magisteruppsats frågan om biblioteket fungerar som mötesplats samt hur viktig denna funktion anses vara och vad som skiljer biblioteket från andra mötesplatser.⁹⁶ Genom en undersökning av ett större bibliotek samt en biblioteksfilial i en annan kommun kommer de fram till att bibliotekarierna och besökare tycker att mötesplatsfunktionen är viktig. Dock menar de att bibliotekarierna inte verkar tänka så mycket på den i sitt dagliga arbete – kultur-, kunskaps- och informationsförmedlingen anses överlag vara de primära funktionerna. Mötesplatsfunktionen visade sig dock vara viktigare och av mer intim karaktär på det mindre biblioteket, vilket är intressant i detta sammanhang då jag undersöker bibliotek i mindre städer. Särskilt viktig verkade den enligt författarna vara för pensionärer, daglediga personer och ensamma människor. De tycker sig också se att det finns vissa specifika saker som påverkar mötesplatsfunktionen – såsom lokalernas läge och utformning samt personalens uppträdande – och att det finns ett underförstått krav på tystnad i biblioteket verkade vara en hämmande faktor. Enligt författarna verkade den tysta och seriösa stämningen på biblioteket vara en av de saker som skiljer det från andra mötesplatser, liksom att det på samma gång är ett kravlöst ställe att vara på.⁹⁷

Carlsson och Perssons studie är liksom de övriga i detta avsnitt inriktade på mötesplatsen som funktion, medan de studier som tas upp i nästa avsnitt enkelt uttryckt kombinerar funktionsperspektivet med ett rumsligt perspektiv.

⁹⁴ Ljødal (2005), s. 74-77.

⁹⁵ Se Skot-Hansen (2001).

⁹⁶ Carlsson och Persson (2001). *Ska vi träffas på biblioteket? En undersökning om folkbibliotekets funktion som mötesplats*, kap. 1.3.

⁹⁷ Carlsson och Persson (2001), kap. 9.2.

4.3 Folkbiblioteket som mötesplats med utgångspunkt i PLACE-begreppet

I magisteruppsatsen *Den tillhörighetsskapande mötesplatsen – folkbiblioteket som mötesplats i svensk biblioteksdebatt* menar författarna Forsten och Fries att för att man skall kunna synliggöra bibliotekets mötesplatsfunktion måste man kunna definiera den. Som ett led i detta har de med hjälp av ett *space* och *place*-perspektiv undersökt hur och varför man har diskuterat denna funktion i Biblioteksbladet samt aktuella regeringspropositioner och statliga offentliga utredningar sedan 1970-talet. Begreppen *space* och *place* kommer enligt författarna ursprungligen från geografin och kulturgeografin men används idag också inom bland annat biblioteks- och informationsvetenskap. Enligt författarnas redogörelse av teorin kring begreppen så förekommer det en del olika användningar, men ofta låter man *place* beteckna något materiellt, fysiskt eller rumsligt medan *space* står för ett abstrakt eller existentiellt rum. I sin uppsats låter Forsten och Fries *place* stå för biblioteket som social mötesplats, medan *space* beskriver ungefär ”syftet” med mötesplatsfunktionen.⁹⁸

Forsten och Fries strukturerar sin analys kring tre teman, som de kallar för ”fritid och rekreation”, ”delaktighet och sammanhang” och ”individens och samhällets utveckling”. Temat ”fritid och rekreation” handlar om individen och dess identitetsskapande, rekreation och meningsfulla fritid, och här tycker sig författarna se en utvecklingstrend i sitt material. Från att på 1970-talet ha varit ganska osynligt i debatten börjar det i mitten av 1990-talet dyka upp uttryck för att detta anses vara av en viss vikt.⁹⁹ Temat ”delaktighet och sammanhang” syftar på samvaro, integration och att kunna påverka och bygga broar mellan människor. Här handlar det ofta om att biblioteket är till för alla och att olika grupper och kulturer får möjlighet att mötas.¹⁰⁰ Det tredje temat, ”individens och samhällets utveckling”, handlar om lärande, utveckling, medvetandegörande, folkbildning och fostran. Här tycker författarna sig se en viss förändring från att man på 1970-talet diskuterade mer livligt och kring den samhälleliga utvecklingen, medan det på 1990-talet och framåt handlar mer om individen.¹⁰¹ De övergripande resultaten pekar enligt Forsten och Fries på en viss förskjutning i mötesplats-diskursen genom årtiondena angående vad som innefattas av *place* och vilken slags *space* detta ger; exempelvis kan *space* på 1970-talet i högre grad beskrivas som den politiskt medvetna medborgaren, medan det på 1990-talet är mer fokus på individens rekreation. Genomgående verkar dock det goda samhället eller samhällsklimatet vara ett mål i förlängningen, enligt författarna. De tycker sig också se en kärna i den något varierande diskursen, nämligen ”tillhörighet” – och då tillhörighet ur både ett individ- och ett samhällsperspektiv.¹⁰²

Identitetsskapande, rekreation och en meningsfull fritid kan ses som en aspekt av Skot-Hansens sociologiska dimension av civilsamhället i biblioteket¹⁰³, där biblioteket är ett kravlöst tredjeställe dit man går för att ha trevligt och kanske utöva något intresse – ensam eller tillsammans med andra. Gemensamhetsaspekten och att bygga broar som

⁹⁸ Forsten och Fries (2006). *Den tillhörighetsskapande mötesplatsen – folkbiblioteket som mötesplats i svensk biblioteksdebatt*, s. 30-32.

⁹⁹ *Ibid.*, s. 56.

¹⁰⁰ *Ibid.*, s. 58-59.

¹⁰¹ *Ibid.*, s. 60-62.

¹⁰² *Ibid.*, s. 63-67.

¹⁰³ Skot-Hansen (2001), s. 48.

Forsten och Fries tar upp känns också igen från de andra studier som behandlas i detta kapitel, och särskilt Audunson talar specifikt om integration mellan olika kulturer och samhällsgrupper.¹⁰⁴ Angående författarnas tema om individens och samhällets utveckling är det intressant att de noterar ett skiftat fokus från samhällelig till individuell utveckling. Rimligtvis kan detta ha ett samband med utvecklingen som McGuigan och Skot-Hansen beskriver med ett samhälleligt och kulturpolitiskt skifte från en statlig diskurs till en marknadsskiss¹⁰⁵ och utvecklingen av kunskapssamhället som Hansson talar om.¹⁰⁶ Troligtvis kan även temat ”fritid och rekreation” relateras till detta då det rymmer en individuell aspekt och i princip blivit aktuell först under 1990-talet.

En annan studie i vilken man använder sig av PLACE-begreppet är den amerikanska forskaren i biblioteks- och informationsvetenskap Karen Fishers, Matthew Saxtons, Phillip Edwards och Jens-Erik Mais undersökning av Seattle Public Library. Författarna operationaliserar här begreppet med hjälp av Oldenburgs definition av ett lyckat public place samt social- och kulturgeografen Creswells definition av place.¹⁰⁷ Oldenburgs definition innehåller åtta karakteristika, som i korthet går ut på att ett public place ska vara på neutral mark, vara ”utjämnande” och inkluderande, ha konversation som huvudaktivitet, ha ”stamgäster”, hålla låg profil vad gäller exteriör, ha en lekfull atmosfär och vara som ett andra hem.¹⁰⁸ Eftersom dessa karakteristika inte förväntas stämma helt in på den sorts plats ett folkbibliotek är, så använder Fisher et al. också Creswells fem sätt utifrån vilka man kan definiera place: 1. Location: den fasta objektiva positionen eller koordinaterna, 2. Locale: ”the material setting for social relations – the actual shape of place where people conduct their lives as individuals”, 3. Sense of place: det subjektiva och emotionella ”attachment” människor har till place, 4. Space: ett mer abstrakt koncept än place – space separerar places och är ”a realm without meaning”, och 5. Landscape: ”the material topography” – naturlig eller skapad av människor.¹⁰⁹ Forskarnas fråga är vad biblioteket betyder som place – i social, politisk, kulturell och ekonomisk mening – för användare och förbipasserande.¹¹⁰ Vad gäller Oldenburgs kriterier, så fann författarna att biblioteket stämmer in på dem som handlar om att platsen ska vara en neutral sådan där alla kan gå och komma som de vill och känna sig hemma, att den ska vara utjämnande och inkluderande samt att den ska uppfattas som ett hem utanför hemmet. De övriga kriterierna passade det bara delvis eller inte alls in på. Dock menar författarna att biblioteket stämde in på annat som Oldenburg diskuterar i samband med tredjeställen – som att det erbjuder ett nyhetsvärde, perspektiv, spiritualitet och vänskap.¹¹¹

Forsten och Fries uppsats liksom Fisher med fleras studie, är exempel på hur man tillför ämnet en rumslig aspekt och på olika sätt undersöker bibliotekets betydelse som plats genom att låta ett ursprungligen geografiskt begrepp – space – vara en av utgångspunkterna. Begreppet place används också som namn på det forskningsprojekt som redogörs för i nästa avsnitt, men det jag främst tagit fasta på där är utgångspunkten socialt kapital och folkbibliotekets eventuella relation till mängden socialt kapital i ett samhälle.

¹⁰⁴ Se Audunson (2005).

¹⁰⁵ Se Skot-Hansen (1999) resp. McGuigan (2004).

¹⁰⁶ Hansson (2005), s. 12-13.

¹⁰⁷ Fisher et al. (2007). ”Seattle public library as place: reconceptualizing space, community, and information at the central library”, s. 137.

¹⁰⁸ Oldenburg, Ray (1999), i Fisher et al. (2007), s. 137-138.

¹⁰⁹ Creswell, Tim (2004), i Fisher et al. (2007), s. 139.

¹¹⁰ Fisher et al. (2007), s. 140.

¹¹¹ Ibid., s. 152.

4.4 Folkbiblioteket som arena för skapande av socialt kapital

Vid högskolan i Oslo pågår forskningsprojektet PLACE – ett projekt som syftar till att undersöka bland annat hur folkbiblioteken fungerar som det som Audunson kallar låg-intensiva mötesplatser och hur de kan skapa socialt kapital i ett samhälle präglad av digitalisering och mångkultur.¹¹² Flera forskare från olika institutioner är inblandade i projektet, bl.a. Audunson, Andreas Vårheim och Svanhild Aabø som skrivit en av artiklarna jag utgår från här. Begreppet socialt kapital har enligt författarna använts inom samhällsforskningen sedan 1990-talet, av bland annat statsvetaren Robert Putnam.¹¹³ Marie Chetwynd Eikeland är också knuten till projektet, och hon skriver att begreppet socialt kapital har flera definitioner, men Putnams går ut på att socialt kapital är analogt med fysiskt kapital och humankapital, och en resurs som ökar den mänskliga produktionen.¹¹⁴ Centralt i forskningen om socialt kapital är enligt Vårheim et al. begreppet generaliserad social tillit – vilket är när människor upplever att andra människor vill väl och går att lita på. I ett samhällsorienterat perspektiv sägs socialt kapital kunna uppstå genom regelbunden social interaktion inom olika nätverk, men även genom informella kontakter ansikte mot ansikte exempelvis där man bor, på busshållplatsen eller i biblioteket.¹¹⁵ Forskarna menar att det finns anledning att tro att folkbiblioteket har betydelse när det gäller att skapa generaliserad tillit och socialt kapital i lokal-samhället. Dock menar de att det än så länge är svårt att säga något om de kausala förhållandena – dvs. om folkbiblioteket skapar socialt kapital eller om folkbiblioteken är en produkt av ett samhälle med relativt hög tillit från början, vilket är fallet med de nordiska länderna.¹¹⁶

Vårheim, Sven Steinmo och Eisaku Ide har genomfört en undersökning som är ett exempel på en studie inom PLACE-projektet, i vilken de undersöker folkbiblioteket som generator av socialt kapital i olika länder, bl.a. Norge. De finner ett starkt samband mellan graden av generaliserad tillit och graden av ekonomisk satsning på biblioteken, och försöker också utröna de kausala mekanismerna. Deras undersökning visar på att folkbiblioteket kan bidra till generaliserad tillit genom att vara en plats för formella möten (t.ex. genom program riktade mot underprivilegierade grupper såsom invandrare och barn) men att det är mer tveksamt om det bidrar mer än andra ställen när det gäller informella möten, åtminstone vad gäller folk i allmänhet. Generellt menar författarna dock att biblioteken troligen skapar tillit genom att de i relativt hög grad utgör institutioner där människor möts på lika villkor och där alla är välkomna oavsett status. Folkbiblioteket är vidare en institution som många människor litar på vilket underlättar arbetet med att nå även människor med låg tillit – och biblioteken kan därför genom att göra sig tillgängliga för ännu fler grupper av användare öka den generaliserade tilliten, enligt Vårheim et al. De menar dock att det behövs mer forskning för att styrka detta.¹¹⁷ Enligt vad jag förstår verkar studien alltså inte direkt stödja teorin om att möten i biblioteket (jfr. den lågintensiva mötesplatsen) i sig skapar generaliserad tillit – men däremot

¹¹² Se Vårheim, Andreas, Ragnar Audunson och Svanhild Aabø (2008). "Folkebibliotekets bidrag til sosial integrasjon: foreløpige funn fra PLACE-prosjektet".

¹¹³ Ibid., s. 9. Se även Putnam (2000). *Bowling alone: collapse and revival of american community*.

¹¹⁴ Eikeland (2007), s. 9.

¹¹⁵ Vårheim, Audunson och Aabø (2008), s. 9-11.

¹¹⁶ Ibid., s. 15-17.

¹¹⁷ Vårheim, Andreas, Sven Steinmo och Eisaku Ide (2008). "Do libraries matter? Public libraries and the creation of social capital", s. 889-890.

att biblioteket i funktion av en öppen institution som människor litar på och där man kan mötas under jämställda betingelser, skulle kunna göra det.

Eikelands masteruppsats är som sagt ett annat exempel på en studie som bygger på delar av den teoretiska grund man utarbetat – framför allt utgår hon från Putnams teorier om socialt kapital, men även från tidigare studier om biblioteket som mötesplats. Eikeland intervjuar representanter för frivilligorganisationer m.fl. samarbetspartners till två filialer till Deichmanske bibliotek i Oslo, utifrån frågan hur biblioteket kan bidra till att öka det sociala kapitalet och bygga upp lokalsamhället genom att utgöra en mötesplats. Mer specifikt frågar hon efter vilken typ av offentligt rum eller mötesplats biblioteket fungerar som och hur man skulle kunna göra för att fungera bättre som sådant, samt hur biblioteket fungerar som rum för civilsamhället enligt den modell av Skot-Hansen som även tas upp i denna uppsats.¹¹⁸

Eikeland menar att biblioteken i undersökningen kan karakteriseras som offentliga rum är på det sättet att de tillhandahåller viktig information om lokalsamhället, dock saknas en del av det som handlar om det goda samtalet och den samhälleliga debatten. Tredjeställen är de till viss del, men inte som exempelvis caféer där det finns servering och en livlig konversation. Biblioteket är ingen mötesplats dit man går för att träffa folk bara sådär – däremot kan man vara social i samband med organiserade aktiviteter. Vidare kan biblioteken beskrivas som lågintensiva mötesplatser, menar Eikeland, men skulle kunna vara det i ännu högre grad genom att aktivt anordna arrangemang som lockar människor från olika grupper. Hon uppfattar också biblioteken som neutrala platser, det vill säga i huvudsak fria från de tvingande värderingar som Skot-Hansen talar om. Vad gäller huruvida biblioteken genererar socialt kapital så anser Eikeland att de kan göra det, dels i formell kontext genom att erbjuda lokaler till civilsamhälleliga föreningar och samarbeta med dem kring exempelvis olika arrangemang och dels i informell kontext genom att vara ett tredjeställe och en lågintensiv mötesplats där sociala band av brotypen kan skapas – dvs. band över kultur- och generationsgränser. Detta verkar vara viktigt särskilt för människor som inte har så många andra sådana ställen att gå till.¹¹⁹

Sammantaget anser Eikeland att biblioteken delvis kan beskrivas som offentliga rum i Habermasiansk mening, liksom de delvis kan beskrivas som både lågintensiva och högintensiva mötesplatser, samt tredjeställen. Dock inte uteslutande som något av dem, och detta är det specifika med biblioteket. Detta och det faktum att man i princip kan välja vilken slags mötesplats av de olika mötesplatserna i biblioteket man vill använda sig av gör biblioteket unikt, menar Eikeland, och därför vill hon snarast beskriva det som ett ”fjärdeställe”.¹²⁰

Det intressanta med PLACE-projektet är att man genom att använda teorier om socialt kapital och generaliserad tillit eventuellt skulle kunna säga mer om sambandet mellan till exempel lågintensiva mötesplatser och ökad tolerans i samhället. Tidigare i uppsatsen nämndes att lågintensiva mötesplatser kanske skulle kunna gynna den fria kommunikationen och därmed verka positivt för Habermas offentliga rum, och hur detta skulle kunna gå till är något som projektet eventuellt kan visa på när det är klart. Även högintensiva mötesplatser, som t.ex. olika nätverk eller föreningar, skulle kunna fungera på detta sätt. I sammanhanget kan nämnas att det riktats kritik mot teorin om socialt

¹¹⁸ Eikeland (2007), s. 7.

¹¹⁹ Ibid., kap. 4.

¹²⁰ Ibid., s. 90.

kapital där man bland annat framhåller att högt socialt kapital inom en grupp kan fungera utestängande gentemot andra grupper,¹²¹ vilket är en liknande problematik som den som togs upp tidigare angående balansen mellan att tillhöra en grupp och att konfronteras med värderingar utanför gruppen. Det råder vidare olika uppfattningar om vad det egentligen är som skapar tillit och socialt kapital; kontakt mellan människor – och i så fall vilken slags kontakt och i vilket sammanhang – eller välfungerande samhällsinstitutioner.¹²²

4.5 Sammanfattning

I det forskningsmaterial som tagits upp i kapitlet framkommer olika aspekter på folkbiblioteket som socialt rum, vilka sammanfattas nedan.

Det politiska rummet, vilket i princip handlar om det som Skot-Hansen talar om som ett ”debattforum” – en plats för det kritiska samtalet och för engagemang i samhällsfrågor genom exempelvis debatter och föreläsningar. Detta är den aspekt där man kan se tydligast koppling till Habermas offentliga rum, och Skot-Hansen hänvisar också till Habermas i detta sammanhang.¹²³

Medborgarbiblioteket eller *civic librarianship*, vilket innebär ett aktivt arbete från bibliotekets sida med att återinföra ett socialt medvetande och för att engagera medborgarna i samhället. Hit räknar jag också det Hansson kallar ”lokalt biblioteksarbete”¹²⁴, vilket härrör från *community* (eng.) eller *civic* (am.) *librarianship* och som lite förenklat kan ses som en försvenskad variant av detta. Det ska dock sägas att Hansson inte nämner någonting om att återinföra ett socialt medvetande. I figuren nedan signalerar därför termen *medborgarbiblioteket* en tydligare koppling till McCabes vision om *civic librarianship*¹²⁵, medan *lokalt biblioteksarbete* avser en mer neutral tolkning av detta.

Arena för socialt kapital, där man ser biblioteket helt enkelt som en potentiell plats för att skapa generaliserad tillit och socialt kapital.

Den lågintensiva mötesplatsen, där biblioteket ses som en plats där olika grupper kan komma i kontakt med varandra, om inte annat bara genom att de vistas samtidigt i ett neutralt rum som alla har samma rätt till. Knutet till detta finns också dikotomins andra begrepp – *den högintensiva mötesplatsen* – där grupper med gemensamma intressen samlas.

Tredjestället, ett hem utanför hemmet med avslappnad atmosfär, där man träffas, umgås och samtalar och som har en utjämnande effekt. För enkelhetens skull räknar jag även det Forsten och Fries benämner som ”fritid och rekreation”¹²⁶ hit, även om individuellt identitetsskapande – vilket de inkluderar i detta – likaväl skulle kunna höra hemma exempelvis i lärandeaspekten nedan.

¹²¹ Se Eikeland (2007), s. 11.

¹²² Se Vårheim, Steinmo och Ide (2008), s. 879-881.

¹²³ Skot-Hansen (2001), s. 49.

¹²⁴ Hansson (2005), s. 12-13.

¹²⁵ Se McCabe (2001).

¹²⁶ Forsten och Fries (2006), s. 51.

Rum för inkludering, tillhörighet och integration, där biblioteket blir en plats där människor kan känna att de hör till och räknas, dels i biblioteket men också i samhället i stort. Det sistnämnda, samhällsperspektivet, gör att jag låter denna aspekt stå för sig själv trots att den i hög grad sammanfaller med de två aspekterna närmast ovan.

Rum för upplysning och lärande, vilket är en aspekt som inte på ett direkt sätt handlar om bibliotekets sociala funktion men som till viss del hänger ihop med den då biblioteket i vissa fall beskrivs som en mötesplats i samband med aktiviteter som har med lärande att göra. Lärande och läsfrämjande verksamhet är också det som framhävs mest i planeringen av framtidens bibliotek, enligt Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen.¹²⁷

Det kreativa och upplevelseinriktade biblioteket, som handlar om att folkbiblioteken delvis går mot att bli kulturhus eller kulturcenter, eller delar av sådana, samt att biblioteksbesöket ses som något som ska vara en upplevelse. Ofta slår detta igenom bland annat på det tekniska området samt på arkitektur och interiör. Denna aspekt har jag tagit med trots att jag valt att inte fokusera på teknik eller arkitektur i föreliggande uppsats, och trots att den likt ovanstående aspekt inte direkt beskriver den sociala funktionen. Dock hänger teknikutveckling och upplevelseorientering enligt Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen även delvis ihop med mötesplatsfunktionen¹²⁸, och därför valde jag att ändå inkludera något om detta.

I figuren på nästa sida har jag gjort ett försök att illustrera de aspekter som tas upp ovan och i viss mån även deras relation till varandra. Exempelvis är aspekterna *Rum för skapande av socialt kapital* och *Lågintensiv/högintensiv mötesplats* placerade nära varandra då den senare anses kunna vara en förutsättning (om än inte den enda förutsättningen) för den senare. Aspekten *Politiskt rum* är placerad ganska långt ifrån *Det kreativa och upplysningsinriktade biblioteket* då den förra kan sägas ha mindre att göra med den senare än exempelvis *Tredjestället* som således är placerad närmare. Figuren är dock grovt förenklad, varför den bör läsas med viss försiktighet och inte fristående från sitt sammanhang. Exempelvis är aspekten *Rum för tillhörighet och integration* svår att placera då den kan ha flera olika betydelser och därför skulle kunna förknippas lika mycket med det politiska rummet som *Det kreativa och upplysningsinriktade biblioteket*, även om den råkar stå närmare den senare. Överlag gäller att alla aspekter i viss mån hör ihop, vilket illustreras av att de är placerade inom en cirkel.

¹²⁷ Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen (2005), s. 201.

¹²⁸ Se Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen, s. 203.

Aspekter på folkbiblioteket som socialt rum

Fig 1. Aspekter på folkbiblioteket som socialt rum.

Sammantaget kan man säga att dessa aspekter på folkbiblioteket som socialt rum framför allt rör sig inom den civilsamhälleliga sfären, och att de därför kompletterar det som togs upp i anslutning till den civilsamhälleliga diskursen i kapitel två. Folkbiblioteket som tredjeställe, lågintensiv mötesplats och en plats för inkludering, tillhörighet och integration visar på varianter av Skot-Hansens ”mötesplats”¹²⁹ med utgångspunkt i en sociologisk diskurs, och även det som hon beskriver som politiskt rum återfinns i forskningen. Bilden av medborgarbiblioteket har delvis med det hon benämner ”moraliskt rum” att göra, men forskningen visar i anknytning till detta även på positiva aspekter av detta som handlar om att engagera människor i lokalsamhället. Det lokala biblioteksarbetet som Hansson beskriver¹³⁰ är därför svårt att placera i någon av Skot-Hansens civilsamhälleliga diskurser, snarare kanske det hamnar lite vid sidan. Att se folkbiblioteket som rum för upplysning och lärande visar sig vara viktigt när man ser till biblioteksverksamhet i stort, och denna aspekt har även anknytning till mötesplatsfunktionen. Ordet upplysning för tankarna till en statlig kulturpolitisk diskurs, men mitt intryck är att det här handlar mer om att främja läsning och lärande med utgångspunkt i användarnas egna behov än att diktera klassisk bildning. Flera av aspekterna visar vidare på olika syften, eller kanske snarare möjliga effekter, av funktionen som socialt rum eller mötesplats – där det tydligaste exemplet är den aspekt som handlar om folkbiblioteket som

¹²⁹ Skot-Hansen (2001), s. 56.

¹³⁰ Se Hansson (2005).

rum för skapande av socialt kapital, där exempelvis funktionen som lågintensiv mötesplats föreslås kunna ha positiva samhällseffekter i form av ökad tillit och social trygghet. Vårheim påpekar i detta sammanhang också vikten av att vara en tillförlitlig samhällsinstitution,¹³¹ vilket ger även en statlig koppling. Det finns vidare också exempel i forskningen där man för in ett rumsligt perspektiv på biblioteket som mötesplats eller socialt rum. Aspekten som handlar om det kreativa och upplysningsinriktade biblioteket handlar delvis om detta då man knyter samman bibliotekets funktioner med en arkitektonisk, inredningsmässig och teknisk utveckling, men framför allt Forsten och Fries samt Fishers studier visar på hur man fört in det som en teoretisk utgångspunkt i forskningen i och med *space* och *place*-begreppen. Vad gäller det kreativa och upplevelseinriktade biblioteket kan man även se en koppling till marknadsdiskursen, då Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen menar att den performativa rationalitet som kännetecknar marknadsekonomin också kommit in i biblioteksältet – och att detta bland annat tar sig uttryck i det sätt på vilket man planerar och bygger nya bibliotek.¹³² De nya bibliotek de beskriver skulle man nog utan att överdriva alltför mycket kunna kalla ”flaggskepp”, vilket är något som Skot-Hansen kopplar till den instrumentella rationalen.¹³³

¹³¹ Se Vårheim, Steinmo et al. (2008).

¹³² Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen (2005), s. 201.

¹³³ Skot-Hansen (1999), s. 16.

5. Biblioteken som socialt rum i det empiriska materialet

I följande kapitel redovisas och analyseras undersökningsmaterialet från de båda biblioteken enligt de teman som tagits fram på det sätt som beskrivs i kapitel tre. Redovisningen börjar med avsnitt 5.2.1, och är indelad enligt de teman som genererats vid analysen av undersökningsmaterialet, och dessa teman är ”Den sociala funktionens plats”, ”Ett bibliotek för alla”, ”Biblioteket som mötesplats och rum att vara i”, ”Det personliga biblioteket”, ”Lokal förankring och samhällsanknytning” samt ”Samarbeten och arrangemang”. Materialet från de båda biblioteken redovisas tillsammans för att undvika upprepningar, samt utan inbördes ordning. Slutligen görs ett försök att jämföra de båda biblioteken med varandra. Avsnitt 5.2.6 – ”Samarbeten och arrangemang” – skiljer sig något från de andra avsnitten där materialet från biblioteken redovisas, då det inte utgör ett tema i sig utan snarare ett försök att ge en bild av vilka typer av samarbeten och arrangemang biblioteken har i avsikt att se på vad dessa säger om biblioteket som socialt rum. Detta avsnitt utgör på så vis en komplettering till de övriga, i vilka huvudsakligen utsagor från intervjuer och dokument analyseras.

Det som tas upp i avsnitt 5.1 är tänkt som en bakgrund, dels i form av en kort redogörelse för några av de riktlinjer och villkor som gäller för folkbiblioteken i Sverige och dels av en kortare beskrivning av verksamhet och miljö på de två bibliotek som undersökningen omfattar. Syftet med beskrivningen av biblioteken är dels att ge läsaren en fylligare bild av de bibliotek som undersökningen omfattar och visa på hur jag uppfattade miljöerna när jag var där, och dels att den tillsammans med redogörelsen i avsnitt 5.1.1 ska utgöra bakgrund och referens vid analysen.

5.1 Bakgrund

5.1.1 Folkbiblioteken – fakta och villkor

För att ytterligare kontextualisera undersökningsmaterialet och analysen, vill jag innan jag går in på materialet alltså mycket kort redogöra för några grundläggande fakta kring folkbibliotekets verksamhet samt ta upp det i bibliotekslagen som är av relevans vid en undersökning av detta slag.

Det är kommunerna som ansvarar för folk- och skolbiblioteken, och varje kommun är skyldig att ta fram en plan för sina biblioteksverksamheter.¹³⁴ Verksamheten bedrivs vid huvudbibliotek (vilket är det som varje kommun måste ha), filialbibliotek, bokbussar och andra utlåningsställen såsom bokstationer. Ungefär hälften av landets huvud- och filialbibliotek är integrerade med ett skolbibliotek.¹³⁵ Folkbibliotekets verksamheter finansieras huvudsakligen av kommunerna, och olika kommuner satsar olika mycket – vilket man exempelvis kan se på variationen av antalet årsverken vid biblioteken per 1000 invånare.¹³⁶ Kostnaderna går till drift (medier, personal och lokaler) samt investering, och biblioteken kan också ha intäkter från exempelvis förseningsavgifter.¹³⁷ Mediebeståndet på folkbiblioteken består av böcker, AV-medier (musikfonogram, ljudböcker, talböcker, video m.m.) och tidskrifter, och biblioteken tillhandahåller även datorer för databassökning och Internetanvändning.¹³⁸ År 2008 var ca. var tredje svensk aktiv lån-

¹³⁴ Bibliotekslagen 7§ och 7a§. 7a§ efter Lagen om ändring i bibliotekslagen.

¹³⁵ Kulturrådet (2008). ”Folkbiblioteken i siffror”, s. 8.

¹³⁶ Ibid., s. 11.

¹³⁷ Ibid., s. 12-14.

¹³⁸ Ibid., kap. 4.5-4.6.

tagare vid ett folkbibliotek. Den genomsnittliga öppetiden för folkbiblioteken 2008 var 44 timmar i veckan. Antalet besök på biblioteken minskade mellan 2007 och 2008, vilket delvis kan förklaras av att antalet filialer minskat. Man bör också ta i beaktande att många gör sina biblioteksärenden på Internet. Besökstalen skiljer sig mellan länen, och de län med mindre befolkning hade 2008 fler besök per invånare än de med större befolkning.¹³⁹ Förutom låneverksamheten har folkbiblioteken också andra aktiviteter, av vilka över hälften är riktade huvudsakligen till barn och ungdomar. Vanliga aktiviteter är språkstimulerande åtgärder riktade till barn (t.ex. sagostunder), information om biblioteket och datorerna, bokprat och utställningar.¹⁴⁰

I bibliotekslagen står inte nämnt något specifikt om folkbibliotekets sociala funktion, som plats att vistas på eller liknande – utan den handlar huvudsakligen om vilken instans som är ansvarig för vad och att alla bibliotek tillsammans ska säkra medborgarnas litteratur- och medietillgång. Dock är några paragrafer ändå relevanta att ta upp i sammanhanget då de anger vad biblioteken ska verka för i stort. Enligt den mest övergripande paragrafen gäller följande:

2§ Till främjande av intresse för läsning och litteratur, information, upplysning och utbildning, samt kulturell verksamhet i övrigt skall alla medborgare ha tillgång till ett folkbibliotek. Folkbiblioteken skall verka för att databaserad information görs tillgänglig för alla medborgare. Varje kommun skall ha ett folkbibliotek.¹⁴¹

Det är alltså tydligt uttryckt i lagen att alla ska ha tillgång till ett bibliotek. Vidare betonas också att särskilda insatser ska göras när det gäller tillgång till litteratur och medier för funktionshindrade, ungdomar samt minoriteter som t.ex. invandrare.¹⁴² Sammantaget kan man alltså säga att folkbiblioteken är förpliktigade att rikta sig till alla och att särskilt värna om dem som av någon anledning kan ha särskilda behov – vilket är något som är viktigt att komma ihåg och som också som vi ska se går igen i undersökningsmaterialet.

5.1.2 Bibliotek A

Kommun A – i vilken följaktligen bibliotek A ligger – har ca. 37 000 invånare. Biblioteksverksamheten består av huvudbiblioteket samt två filialer. Biblioteket hade ca. 25 000 låntagare under 2007, och har öppet 49 timmar i veckan – tidningsrummet öppnar tidigare om dagarna och är öppet 54 timmar i veckan.¹⁴³ Biblioteket är inrymt i kommunens kulturhus där även konsthallen har sina lokaler. I kulturhuset finns även museets faktarum, med arkiv och bibliotek med material om kommunens historia. Kulturhuset ligger centralt, mitt emellan stationen och torget i anslutning till en av gågatorna.

Fysiskt består biblioteket av tre större avdelningar – fack- respektive skönlitteratur-avdelning samt barnavdelning. Barnavdelningen är relativt stor och tar upp ena ändan av biblioteket medan fack- och skönlitteratur finns i andra ändan. Mellan dessa finns några av bibliotekets mindre avdelningar samlade – t.ex. lättläst, talböcker och musik- och filmmedier. Här finns också referenslitteratur, släktforskningsavdelning, samhälls-

¹³⁹ Kulturrådet (2008). "Folkbiblioteken i siffror", s. 23-24.

¹⁴⁰ Ibid., s. 25.

¹⁴¹ Bibliotekslagen 2§.

¹⁴² Bibliotekslagen 8§ och 9§.

¹⁴³ Enl. uppgift från bibliotekets hemsida.

och kommuninformation med aktuella byggplaner uppsatta, samt tidskriftsrummet. I anslutning till entrén finns tidningsrummet med något längre öppettider än övriga biblioteket. I anslutning till den skönlitterära avdelningen finns två mindre rum, varav ett utgör läsrum och det andra ungdomsrum. Läsrummet påminner om en liten föreläsningssal med sittplatser och projektorduk, och i ungdomsrummet har man samlat bl.a. serier, dataspel, fantasy, musik- och modetidskrifter, skönlitteratur samt en anslagstavla att begagna fritt. Sittplatser finns på alla bibliotekets avdelningar utom precis vid entrén och utlåningsdisken, och jag räknade dem till totalt någonstans mellan hundra och hundrafemtio. Datorer finns det 10-15 stycken, varav sju med Internet.

Det allmänna intrycket av lokalen är att den är ljus och öppen – vilket troligtvis beror på att väggarna består av stora glasfönster, för det finns inte direkt några stora öppna ytor och det är ganska lågt i tak på de flesta avdelningarna. Barnavdelningen gav ett livligt intryck, både ljud- och färgmässigt, dock lär ljudnivån ha berott på att det var en mammagrupp på studiebesök samt en skolklass samtidigt som jag var där. De fack- och skönlitterära avdelningarna var lugnare, även inredningsmässigt med svala färger och utsikt mot ån. Jag såg inga påbud någonstans om att man önskade att det skulle vara tyst och lugnt i biblioteket, och människor verkade överlag prata ganska friskt åtminstone vid de tillfällen jag var där.

5.1.3 Bibliotek B

Kommun B bebos av knappt 10 000 invånare, och biblioteket är även här centralt beläget i anslutning till torget, där man även hittar kommunkontoret, butiker, bank m.m. samt en stor parkeringsplats. Biblioteket har inga filialer utan består endast av bibliotekslokalen i tätorten. Antal låntagare under 2005 var knappt 7700.¹⁴⁴ Biblioteket är öppet 45,5 timmar i veckan, och tidningsrummet 49,25 timmar.

Biblioteket består i stora drag av skönlitteraturavdelning, facklitteraturavdelning, tidnings- och tidskriftsavdelning där det även finns utbildningskataloger och foldrar från Västra Götalandsregionen, en relativt stor barnavdelning med serie- och tidskriftshörna samt ett konstrum – också det relativt stort. I anslutning till fackavdelningen finns kommuninformation och anslagstavla med information om byggnadsprojekt. Fackavdelningen är lite speciell på det sättet att den har blivit uppdelad i flera mindre rum som lokalen består av där, vilket ger en känsla av att man går in i ett ”krypin” om man går in i något av dem. Man har försökt dela upp det temavis – exempelvis så att ett av rummen innehåller äppelhylla och talböcker m.m. och ett annat litteratur om det egna landskapet. På vissa ställen i biblioteket har man även mindre hyllor där materialet är uppställt efter ett visst tema, såsom ”hälsa” eller ”genus”. Ungefär ett 60-tal sittplatser är fördelade över lokalen och på flera av väggarna finns bilder, tavlor eller barnteckningar upphängda. Biblioteket har sex datorer, varav tre med Internet.

Det finns inga öppna ytor i biblioteket utan varje del har utnyttjats för hyllor eller sittplatser, och halva biblioteket ligger till stor del under gatuplan vilket gör att man där blir avskärmd från gatan utanför. Sammantaget inger detta mer en ”myskänsla” än en känsla av öppenhet. Undantaget är dock konstrummet, som är öppet inrett som ett galleri med vita väggar och endast en mindre sittgrupp i mitten. När jag var där var det mycket lugnt i lokalen, vilket kan ha berott på att det bara var några enstaka besökare

¹⁴⁴ Biblioteksplan för kommun B.

där vid just det tillfället. Att man eftersträvar viss lugn och ro signalerar dock de skyltar som hänger uppe och som påminner besökaren om att stänga av sin mobiltelefon.

5.2 Redovisning och analys

5.2.1 Den sociala funktionens plats

På frågan om vilka bibliotekets viktigaste uppgifter är, svarar man på bibliotek A att det är två uppdrag – dels informations- och undervisningsdelen och dels kulturdelen. När det gäller kulturdelen innefattar den att föra fram det skrivna ordet i form av t.ex. skönlitteratur och poesi – eftersom "[...] det finns ju ingen som för fram det skrivna ordet i konstform som biblioteken gör [...]".¹⁴⁵ En viktig del av detta, menar informanterna, är också den läsförmedlande verksamheten där det ingår att motverka barns försämrade läsförmåga och stimulera till mer läsning genom olika projekt tillsammans med skolorna. Detta lyftes särskilt fram på bibliotek A där skolbiblioteken inte ansågs ha varit tillräckligt utvecklade – något man håller på att arbeta med. När det gäller informationsdelen är det viktigt att kunna tillhandahålla saklig och riktig information, och att ha ett bok- och mediebestånd och en databassamling som är uppdaterad och relevant. Det är viktigt att man har trovärdighet som en kompetent informatör, menar en av informanterna. Här ligger också en del av det som informanterna tror kommer att utgöra utmaningar i framtiden – nämligen att hjälpa människor att hantera all information:

[...] utmaningar i framtiden... ja, att möta hela den här informationsfloden som kommer, och hävda oss själva, [...] väldigt många människor kan söka litteratur, och skaffa sig böcker, på olika sätt, men vår uppgift är ju då att förse de som kanske inte har det så bra, för den som är väldigt välutbildad kan lätt hitta information i dagens läge. [...] [M]ånga kan köpa böcker och böcker har blivit billigare, men inte för alla. Och likadant gäller ju med informationen på datorer, många kan skaffa det men alla har inte tillgång... och där har vi en viktig uppgift fortfarande, att liksom litegrad minska de här snedfördelningarna som kan finnas i samhället...¹⁴⁶

Den nya tekniken och digitala medier kontra böcker var för övrigt något som kom upp på båda biblioteken i diskussionen om förändringar och framtid vad gäller folkbiblioteken – vilket delvis kan ha berott på att jag själv tagit upp IT-utvecklingen som ett exempel på förändringar i samhället. På bibliotek A nämns källkritik som något viktigt att lära ut, och även på bibliotek B tror man att behovet av information och behovet av att få informationen sållad kommer att finnas kvar även om tekniken förändras. Angående biblioteket i framtiden säger även en av informanterna på bibliotek A att funktionen som socialt rum är en viktig del eftersom "människor har behov av att mötas",¹⁴⁷ och hon verkar mena att det finns stora förutsättningar för detta på biblioteket då det har långa öppettider och är gratis och öppet för alla.

Informations-, undervisnings- och kulturuppdraget framkommer också under rubriken "Visioner för biblioteksverksamheten" i biblioteksplanen för bibliotek A, och även mötesplatsaspekten finns med här:

Biblioteket ska fungera som lokalt kulturcentrum, en plats för information, kunskap, läsning, upplevelser, inspiration och möten mellan människor. Biblioteket bör ha en självklar roll i det livslånga lärandet. Bibliotekets viktigaste kulturuppgift är att skapa intresse för läsning och

¹⁴⁵ Intervju med informanter från bibliotek A.

¹⁴⁶ Intervju med informanter från bibliotek A.

¹⁴⁷ Intervju med informanter från bibliotek A.

böckerna är grunden för bibliotekets verksamhet. [...] Biblioteket bör vara aktivt i teknik- och IT-utveckling. Driva framtidsfrågor som det virtuella biblioteket.¹⁴⁸

Bland visionerna finns också att ge service till dem som inte kan ta sig till biblioteket, att ha ett bestånd av bredd och kvalitet och att ha en allsidig hembygdssamling. Biblioteket bör också ”i allt se till att demokratin främjas.”¹⁴⁹

På bibliotek B anser man att de viktigaste uppgifterna i princip är de som man formulerat i första stycket i inledningen till biblioteksplanen, under rubriken ”Vision och övergripande mål”:

Biblioteksverksamheten i [kommun B] ska stödja det fria kunskapssökandet och stimulera till fri läsning, men också vara ett stöd för studerandegrupper på olika nivåer från förskola till högskola. Verksamheten ska, i vidaste mening, medverka till en höjd kunskapsnivå och ökad bildning, samt bidra till att förstärka demokratin och de humanistiska värdena.¹⁵⁰

Tonvikten ligger alltså här på kunskap, läsning, bildning och demokrati, och detta är vad man i intervjun anger som de viktigaste målen. I stycket därefter anges också funktionen som offentligt rum och mötesplats som ett mål:

Kommunbiblioteket ska ha funktion av offentligt rum och mötesplats samt upplevas som en neutral arena öppen för alla. Verksamheten ska vara tillgänglig för alla och kännedom om verksamhetens bredd ska nå ut till alla.¹⁵¹

I de övergripande målen ingår också enligt biblioteksplanen att eventuellt utveckla biblioteket till en kommunal informationscentral, samt att bidra till att kommunens utvecklingsplan förverkligas, bland annat det kulturpolitiska programmet. I de politiska programmen betonas bland annat att invånarna ska ha möjlighet att leva ett gott liv, att verksamheterna ska präglas av tillgänglighet, inflytande och delaktighet, att det ska finnas goda möjligheter att studera och att det ska finnas öppenhet och mångfald. Som en av utmaningarna när det gäller att nå de övergripande målen i biblioteksplanen, nämns i intervjun att i högre grad nå ut till ickeanvändare av biblioteket.

På båda biblioteken nämns i materialet ofta barn- och ungdomsverksamheten och samarbetet med skolorna, och man säger också att barnverksamheten är en viktig del av den totala verksamheten. Även servicen till vuxenstuderande nämns som något man arbetar med. Som viktigt nämns också servicen gentemot funktionshindrade och minoriteter, med hänvisning till bibliotekslagen enligt vilken dessa grupper ska ägnas särskild uppmärksamhet.

Av materialet som helhet framgår att man anser den sociala dimensionen av biblioteket vara en viktig del, och det visas också av att funktionen som mötesplats och offentligt rum finns nämnt i de övergripande målen. Dock sägs de viktigaste uppgifterna ha med information, litteratur och läsning, samt ökad kunskap och bildning att göra – och som minsta gemensamma nämnare det demokratiska samhället. Kanske kan man tolka detta som att den sociala dimensionen av biblioteket är invävd i flera av bibliotekets verksamheter och svår att sätta fingret på, och att det är därför man menar att man vill vara en mötesplats men inte anger exakt på vilket sätt man vill vara det.

¹⁴⁸ Biblioteksplan för kommun A.

¹⁴⁹ Biblioteksplan för kommun A.

¹⁵⁰ Biblioteksplan för kommun B.

¹⁵¹ Biblioteksplan för kommun B.

5.2.2 Ett bibliotek för alla

På båda biblioteken anser informanterna att ett av bibliotekets främsta företrädanden, som skiljer det från de flesta andra ställen i samhället, är att det är öppet för alla. En av informanterna på bibliotek B säger:

Jag tror det ligger ett oerhört värde i att det finns... det tycker jag är en hörnpelare i bibliotekets verksamhet, just att det är öppet för alla och du kan vara här utan att någon frågar varför. Det finns så många ställen idag där man förväntas göra någonting eller köpa någonting... på biblioteket kan du ju vistas hela dagarna om du vill utan att någon frågar varför.¹⁵²

Även citatet från bibliotek B:s biblioteksplan om att man vill att biblioteket ska upplevas som en neutral mötesplats för alla, som här återgavs i avsnittet om den sociala funktionens plats, visar på att man anser detta vara en viktig princip. I intervjun från bibliotek B anges också neutraliteten som en sak hos biblioteket som skiljer det från andra mötesplatser.

Också på bibliotek A menar man att biblioteket är unikt i att det vänder sig till alla och att det är en institution där man vill tillgodose alla invånares behov, och man framhåller även den nordiska biblioteksmodellen med gratisprincipen och den icke-exkluderande karaktären som något positivt:

[A2]: Det finns ingen annan plats i [kommun A] som har öppet så många timmar... där du faktiskt kan gå in utan att det kostar nånting, du kan gå in och läsa en tidning, ingen frågar dig vem du är [eller] om du har ett lånekort så länge du inte lånar nånting med dig, du har *rätt* att vara här...

[A1]: ...och ingen ifrågasätter dig... det är alltså...

[A2]: Nä, ingen ifrågasätter dig. Och det tycker jag det är en unik företeelse alltså, det här med vårt öppna bibliotek, och det är nog bara i Norden tror jag som det är så...¹⁵³

Även det livslånga lärandet som det talats mycket om i bibliotekssammanhang, kan ses ur detta perspektiv – en av informanterna på bibliotek A säger angående de samarbeten biblioteket har:

[---] så det finns många kontaktnät alltså, och många sätt att gå ut och nå människor övergripande då... och det finns så mycket floskler man kör med i sådana här politikersammahang, men vi jobbar ju med det livslånga lärandet, från den minsta, ofödda baby till... ja, när du praktiskt taget dör, så ska du hela tiden kunna komma till vår verksamhet...¹⁵⁴

Neutraliteten, öppenheten, och att biblioteket ska vara till för alla framstår alltså som något man anser vara mycket värdefullt på båda biblioteken, och detta genomsyrar både biblioteksplanerna och intervjuerna i sin helhet. I ”för alla” ingår också att särskilt värna om grupper som kan ha särskilda behov, vilket framgår t.ex. av det informanterna på bibliotek A säger om att jämna ut snedfördelningar (se avsnitt 5.2.1) samt om att skapa mötesplatser för ”utanförgrupper” (se avsnitt 5.2.3). Ett annat exempel på detta är att man på bibliotek A nämner servicen till funktionshindrade som viktig, och

¹⁵² Intervju med informanter från bibliotek B.

¹⁵³ Intervju med informanter från bibliotek A.

¹⁵⁴ Intervju med informanter från bibliotek A.

ytterligare ett att man införskaffat en databas med dagspress på olika språk för invånare med andra språk än svenska som modersmål.

Det finns även andra aspekter av att vara till för alla, av vilka en är att nå de som inte kommer till biblioteket i nuläget. Båda biblioteken är välbesökta enligt informanterna, och det är många olika grupper som kommer. Men man har förstås också ickeanvändare, som man också skulle vilja hitta dit. I biblioteksplanen för bibliotek B har man uttryckligen detta som ett mål: att ”öka andelen kommuninvånare som regelbundet besöker biblioteket”, och att ”i högre utsträckning nå grupper som idag inte besöker biblioteket så ofta”.¹⁵⁵ I intervjun säger man att man tror att de flesta invånare i kommunen vet att biblioteket finns och var det ligger, men att de kanske inte alltid är medvetna om allt vad biblioteket har att erbjuda. Informanterna på bibliotek A menar att man ytterligare behöver synliggöra sitt bibliotek och jobba mer med marknadsföring, just för att nå dem som kanske skulle vilja komma egentligen, om de visste om allt som fanns där:

[---] biblioteken har ju varit... det är ju ett varumärke som man kan vara stolt över [...] det är ett gott varumärke tror jag för många, det är trovärdigt och det finns massor med undersökningar som visar det att... många uppfattar biblioteket som ett bra ställe där man kan lita på informationen och så... men vi har väl varit lite för självgoda, och väntat oss att alla ska komma till oss, men nu är det ett annat samhälle och alla känner inte till bibliotek, framför allt yngre människor har kanske inte den vanan att gå till biblioteket, och kanske också grupper som kommer från andra länder, vad vet jag [...]¹⁵⁶

Att nå ut till alla invånare i kommunen är alltså en uttalad ambition på biblioteken, även om informanterna också säger att det förstås alltid finns de som av olika anledningar helt enkelt inte är intresserade.

Ytterligare en aspekt av att biblioteket ska vara till för alla är tanken om att invånarna ska känna att det är deras bibliotek. Dels i meningen att alla ska vara välkomna och känna att biblioteket är till för dem, och dels att de ska kunna påverka biblioteket och ha ett visst inflytande på bestånd och verksamheter. I kvalitetsdeklarationen för bibliotek A står:

Om vi inte lyckas leva upp till dina förväntningar, eller om du tycker att något kan göras på ett bättre sätt, vill vi ha din synpunkt. [---] Med dina synpunkter kan vi utvecklas för att ge dig så bra service som möjligt.¹⁵⁷

Informanterna säger också att man är lyhörd för inköpsförslag, även om det inte får bli opportunt, och en av informanterna säger angående utställningar på biblioteket:

[---] men för att återgå till det här med utställningar och så, så tror jag det är oerhört viktigt att ha en väldigt öppen verksamhet, att tillåta... när människor kommer och frågar ”jag har gjort si eller så kan inte jag få ställa ut”, om det inte är politiskt eller... har ett märkligt budskap eller så men... vi ser gärna att man använder biblioteket, att man känner att det är *vårt* bibliotek det här, för det ska ju kännas att vi tillsammans är ägare av biblioteket [---]¹⁵⁸

¹⁵⁵ Biblioteksplan för kommun B.

¹⁵⁶ Intervju med informanter från bibliotek A.

¹⁵⁷ Kvalitetsdeklaration för biblioteken i kommun A.

¹⁵⁸ Intervju med informanter från bibliotek A.

Av sammanhanget ur vilket citatet är hämtat att döma verkar det oftast vara skolklasser och liknande som ber att få ställa ut saker de har gjort, men det visar ändå på att man vill vara öppen för att upplåta utställningsutrymme till dem som är intresserade. Att man dock inte får ställa ut precis vad som helst tolkar jag som ett uttryck för att man vill att biblioteket ska vara neutralt i meningen att man inte vill stå bakom några politiska åsikter eller sådant som kanske till och med går emot bibliotekets demokratiska värderingar – jag tänker då på exempelvis rasistiska uttryck.

På bibliotek A säger man att ungdomar är en grupp som man gärna velat nå i större utsträckning. Ett exempel på hur man försökt med detta är ungdomsrummet, som först låg på ett annat ställe i kommunen men som sedan flyttade till biblioteket. Tanken var att ungdomarna själva skulle vara med i en förening där de fick utforma rummet och ordna aktiviteter – något som fungerade i början men som blev svårt att hålla igång då ungdomarna växte upp fort och det blev ett för stort arbete med att upprätthålla rekryteringen av nya. Dock illustrerar även detta tanken om att engagera folk i biblioteksverksamheten.

På bibliotek B finns möjlighet för invånarna att använda biblioteket på så sätt att man får låna eller hyra lokaler, om än inte för privata fester och liknande (även på bibliotek A skulle man vilja kunna låna ut lokaler i större utsträckning då man upplever ett behov av detta i kommunen, men oftast är det svårt på grund av platsbrist). I intervjun berättar informanterna också att en musikgrupp som släppte en skiva ett par månader tidigare haft sin releasefest på biblioteket. Man verkar således vara positiv till att möjliggöra för folk att använda biblioteksrummet efter eget önskemål.

Angående inflytande på verksamheten i stort på bibliotek B, så står det i biblioteksplanen med hänvisning till kommunens kulturpolitiska utvecklingsplan att ”all verksamhet ska präglas av *tillgänglighet, inflytande och delaktighet*”,¹⁵⁹ och även om det är svårt att veta exakt vad som menas med det så signalerar det att detta är mål som man avser att sträva efter i någon form. Användarorienteringen i form av att man uttryckligen ber biblioteksanvändarna att komma med synpunkter och förslag uppfattade jag tydligare på bibliotek A än på bibliotek B. Dock behöver detta förstås inte betyda att man i kommun B inte har inflytande på biblioteksverksamheten – den frågan är mer komplicerad än så.

Sammantaget kan man säga att man på biblioteken verkar värna om att verksamheten ska ha låga trösklar och vara öppen för verkligen alla, och man försöker också aktivt nå dem som inte kommer. Man beskriver också biblioteken som neutrala platser där man som besökare inte blir ifrågasatt och där man ska kunna känna sig välkommen. Vidare verkar man sträva efter att i viss mån engagera användarna i biblioteket, och efter att användarna ska känna att de har inflytande på verksamheten och att det är deras bibliotek. Således kan man se att materialet rymmer en bild av ett bibliotek för alla, och det finns även olika vinklar av temat om man tolkar det så som jag gjort.

5.2.3 Biblioteket som mötesplats och rum att vara i

På bibliotek B menar man att besökstalen ökat de senaste åren (medan lånen minskar något), medan man på bibliotek A märkt en liten minskning överlag – vilket man tror beror på införandet av olika webbtjänster, som omlåning – men dock en ökning sedan

¹⁵⁹ Biblioteksplan för kommun B. Kursiv i original.

föregående år (dvs. år 2007). En klar bild av vilka det är som uppehåller sig på biblioteket är svårt att få, men på bibliotek B menar man att exempelvis äldre människor är där en del och sitter och pratar, och att även ungdomar söker sig dit. Även studerande använder biblioteket som arbetsplats, och av bibliotekets användare totalt sett utgör de studerande en betydande del enligt biblioteksplanen. Överlag uppfattar informanterna dock besökarna som en blandning av olika grupper. Många sitter och läser tidningen på morgonen och vid lunchtid – i biblioteksplanen står att ”tidningsläsarna utgör en betydande andel av bibliotekets totala antal besökare”.¹⁶⁰ Där står också att de publika datorerna nästan alltid är uppbokade, och då ofta av ungdomar, flyktingar och asylsökande samt studerande. Under sommarhalvåret kommer enligt informanterna också många turister och fritidsboende – juli nämns på bibliotek B som toppmånad när det gäller besöksantal – och använder sig av datorerna bland annat, vilket är något man sett även på bibliotek A. Liksom på bibliotek B nämner man även tidningsläsningen som något människor ägnar sig åt regelbundet, och man har även där studerande som sitter och gör grupparbeten m.m. Det finns också dagligen återkommande besökare, vilket tas upp i samband med att man talar om biblioteket som ett offentligt rum öppet för alla:

Vi har ju också en grupp äldre som kommer varje dag, och som inte läser tidningen men har heta diskussioner borta i ett hörn, och de ser detta som sin naturliga samlingsplats varje dag. [...] De går och letar upp varandra och pratar och diskuterar och går iväg och kommer tillbaka... Det är ett tiotal som sitter och pratar... Ibland kan det vara lite störande (skratt) men... det är roligt att de känner sig hemma!¹⁶¹

Också på bibliotek B nämns i intervjun att det finns de som kommer till biblioteket varje dag.

Det mest aktiva interagerandet mellan människor uppfattar man på bibliotek A möjligtvis kan förekomma inom barnverksamheten, till exempel på sagostunder och liknande, samt på vuxensidan i studiecirkelarna. Informanterna har också en bild av att det ibland kan uppstå spontana möten eller konversationer i tidningsrummet, tidskriftsrummet, kring datorerna och i släktforskningsrummet m.m. Släktforskarna nämns för övrigt också de som en stadigt återkommande grupp på biblioteket. Angående spontana interaktiva möten menar en av informanterna att det kanske inte finns så mycket av det, men att det också är svårt att säga något konkret om då man som personal inte ser allt som händer i lokalen. På bibliotek B uttrycker en av informanterna det som att ”det är mer kommunikation än icke-kommunikation”¹⁶² på biblioteket överlag. De äldre kan sitta och prata sinsemellan, liksom ungdomarna. Många i det lilla samhället känner varandra och hejar och pratar när de är där. Även på bibliotek A nämner man att folk ofta kanske känner varandra sedan tidigare, och därför pratar med varandra om böcker eller annat. En av informanterna tycker också att hon har märkt att biblioteket blir som en ”oas och vilopunkt på något vis”¹⁶³ för ganska många – att man går dit för att ta det lite lugnt och komma hemifrån en stund. En av informanterna på bibliotek B nämner att biblioteket även är ett ställe som folk stämmer träff på när de är i stan. Vad gäller detta är min egen gissning att bibliotekets läge spelar en viss roll. Det centrala läge som båda biblioteken har anses som mycket viktigt och positivt. Att ligga i anslutning till torget eller som i bibliotek A:s fall vid ett större gångstråk och centralstationen gör att det blir lättillgängligt för människor. Bra parkeringsmöjligheter anges också som viktigt för att underlätta

¹⁶⁰ Biblioteksplan för kommun B.

¹⁶¹ Intervju med informanter från bibliotek A.

¹⁶² Intervju med informanter från bibliotek B.

¹⁶³ Intervju med informanter från bibliotek A.

för äldre och funktionshindrade. På bibliotek B nämner man att många av kommunens invånare bor utanför centrum och är bilburna och åker in till centrum för att göra ärenden – och då är man inte så benägen att gå långa sträckor. Men har biblioteket ett centralt läge underlättar det för besökare att komma förbi. På detta sätt får man även en del spontanbesökare, enligt informanterna på bibliotek A.

I vilken mån olika grupper möts är förstås svårt att svara på, men man verkar i alla fall mena att olika grupper i samhället vistas i biblioteket samtidigt och möts så att säga passivt. På bibliotek A menar man att det skulle kunna gå att göra mer när det gäller detta – ett spontant förslag är exempelvis att man skulle kunna erbjuda nytillkomna invandrare i kommunen faddrar bland kommuninvånarna.¹⁶⁴ Vad gäller möten mellan människor är det annars svårt att lägga sig i, menar man, på grund av sekretessen och att man ju måste respektera användarnas integritet. Men ett förslag som togs upp av en av informanterna var att man med teknikens hjälp – t.ex. via en chat – skulle kunna underlätta för människor med liknande intressen att komma i kontakt med varandra, och kanske skulle det i förlängningen kunna leda till nya föreningar och liknande.

På frågan om vilka bibliotekets sociala funktion verkar vara särskilt viktig för svarar informanterna på bibliotek B att de tror att den är viktig särskilt för de äldre. På bibliotek A tror man att den sociala funktionen är viktig för ”utanförgrupper” – exempelvis flyktingar eller funktionshindrade – och att man skulle kunna göra mer när det gäller att informera dem om vad biblioteket har att erbjuda och kanske bidra till att skapa grupper på det sätt som nämndes ovan genom exempelvis fadderverksamhet eller liknande. Ap-ropå flyktingar nämns på bibliotek B, fast i ett annat sammanhang, att man har uppfattningen att biblioteket är ett av de ställen i kommunen som nya flyktingar besöker allra först – framför allt på grund av tillgången till Internet.

Något som man på båda biblioteken lagt märke till var att när den psykiatriska vården reformerades så att de människor med psykiska funktionshinder eller sjukdomar som tidigare bodde på särskilda boenden fick egna lägenheter, så blev biblioteket i högre grad ett ställe dit dessa personer sökte sig – och för dem verkar biblioteket således vara viktigt som ett ställe att vara på utanför hemmet. På bibliotek B säger man att det också verkar vara viktigt för dem i samhället som kanske är ensamma:

[---] men sen har vi ju ensamma vuxna människor som vi har förstått kan... som en dam, vars besök på biblioteket är jätteviktigt, och hon... sa nåt till dig [B1] en gång, det var liksom... enda sociala kontakten hon hade under dagen...¹⁶⁵

Att den sociala dimensionen av biblioteksbesöket kan vara så viktig för vissa människor är något som man kanske inte alltid tänker på i det dagliga arbetet, men informanterna på bibliotek B tror ändå att den delen ofta finns med, vilket framgår på ett annat ställe i intervjun:

[B1]: [---] i det enskilda fallet, ur den enskilda människans perspektiv, så kan man bli förvånad över hur viktigt man upplever det... det är svårt att förstå det som yrkesaktiv... att det betyder så mycket för en del...

¹⁶⁴ Ett halvår efter att intervjuerna gjordes kan man läsa på kommunens hemsida att man nu har en fadderverksamhet för flyktingar – dock inte i bibliotekets regi utan via kommunens integrationsavdelning.

¹⁶⁵ Intervju med informanter från bibliotek B.

[B2]: Ja. Om man har ärenden att göra på stan så... kanske biblioteket är en punkt på listan, men biblioteket är så mycket mer än att bara gå in och göra ett ärende tror jag. Alltså, man lånar sina böcker men man vill också ha nånting mer, någon ytterligare bit, och det är väl den här sociala dimensionen... ett möte med någon annan eller en upplevelse eller vad det nu kan vara... Så det är inte sånt som man bara liksom river av tror jag...¹⁶⁶

Sammantaget beskrivs alltså biblioteken som en plats dit man förutom för att göra något särskilt som att låna eller studera eller läsa tidningen eller något annat konkret, också kan gå för att få något ”annat” – som lugn och ro eller en social kontakt. Möjligen är detta extra viktigt för människor som av olika anledningar är utsatta i andra sammanhang, även om det säkerligen inte alltid behöver vara så. Detta verkar på biblioteken upplevas som mycket positivt, men ibland har det också blivit problem när utsatta människor (det beskrivs inte närmare exakt vilka dessa är) sökt sig till biblioteket, vilket beskrivs av en av informanterna på bibliotek B:

Och sen finns det ju en kategori människor som man kanske ändå upplever eller misstänker att de har någon form av utanförskap [...] men ändå har hittat biblioteket som sin fristad... Det är glädjande att de trivs här, men sen finns också ytterligheten av det där vi haft en del problem kring personer som inte fungerar i det offentliga rummet och kanske har någon psykisk sjukdom eller någonting sådant och [...] vi har stått lite oförberedda inför hur man hanterat det, när det uppstår hotfulla situationer både mot oss och mot andra biblioteksbesökare...¹⁶⁷

Detta nämner man även i biblioteksplanen, men det rör sig endast om ett fåtal personer. Även på bibliotek A uttrycker man att det ibland kan vara svårt att möta alla som kommer, men betonar ändå att det är viktigt att alla måste få vara i biblioteket – vilket också återigen illustrerar att man vill vara ett bibliotek för alla:

[A2]: Vi måste ju möta alla som kommer in, och det är klart att ibland kan det ju vara svårt också...

[A1]:Ja, olika grupper konkurrerar med varandra...

[A2]: Ja, och en del ställer märkliga frågor och sådär, men man måste ju då som personal vara förberedd på vad som kan inträffa och vi har ju ingen möjlighet att slänga ut någon som vi inte tycker hör hemma, utan så länge man uppträder civiliserat så har man ju rätt att vara här, det tycker jag är jätteviktigt. Och det mänskliga mötet kan aldrig ersättas med datorer eller någonting, vi har behov av att träffa människor... det tror jag är jätteviktigt...¹⁶⁸

Det faktum att biblioteket är ett rum för alla och att många olika människor kommer dit kan också medföra vissa svårigheter av annan typ – på bibliotek B har man haft synpunkter från de äldre besökarna på att framför allt ungdomarna är för högljudda. På frågan om hur man hanterar de olika önskemålen vad gäller ljudnivån i biblioteket svarar man på bibliotek B diplomatiskt att det är klart att man ska få prata, men att det ändå finns någon slags gräns:

[...] naturligtvis gäller ju inte någon sådan tystnad som det kanske var förr på biblioteket utan att det är klart att man måste kunna få samtala, självklart, men att man kanske får försöka dra någon gräns... när man sysslar med aktiviteter som så att säga inte biblioteket erbjuder eller som biblioteket inte... är till för... då kan man ju ifrågasätta om man måste vara här och syssla

¹⁶⁶ Intervju med informanter från bibliotek B.

¹⁶⁷ Intervju med informanter från bibliotek B.

¹⁶⁸ Intervju med informanter från bibliotek A.

med det just då... Alla är självklart välkomna men... man ska ju utnyttja det som biblioteket erbjuder...¹⁶⁹

Ungdomar beskrivs alltså som lite problematiska – man vill gärna att de ska komma till biblioteket och uppskattar att ha dem där, men det bästa vore om de ägnade sig åt det som faller inom biblioteksverksamheten vilket de inte alltid verkar vilja göra.

Angående mötesplatsfunktionen i allmänhet och vad som skulle kunna stärka den säger man på bibliotek B att man tror att det är viktigt med miljön – att den är trivsamt och inbjudande. Man menar vidare att det också är viktigt att det finns sitt- och studieplatser, något man alltid varit noga med. Något som skulle kunna bidra till detta är en mindre kaffeservering, vilket man pratat om att skaffa men som inte blivit av än. Små förbättringar i miljön är också vad man anser vara möjligt att göra ur ekonomiskt hänseende, även om man också skulle vilja ha fler arrangemang och liknande. Apropå förändringar i miljön är en större förändring som man gjort på bibliotek B, och som togs upp i ett annat sammanhang, att man flyttat barnavdelningen och gjort den större – vilket man tycker skapade en trevligare miljö och gjorde det lättare att exponera materialet. I intervjun med personalen på bibliotek A kom inte frågan om vad som skulle kunna förbättra mötesplatsfunktionen upp på samma sätt, men angående lokalerna säger man att man gärna skulle ha lite större och fräschare lokaler – dock inte *för* stort så att det blir tomt – och man säger även att man gärna skulle ha ännu fler verksamheter i kulturhuset (se avsnitt 5.2.6).

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det är svårt att få en exakt beskrivning av möten i biblioteket utifrån materialet, men att biblioteket utifrån materialet framstår lite grand som en mötesplats i folks vardagsliv. Man verkar ha en bild av att besökarna utgörs av blandade grupper som gör olika saker – både arbets- och fritidsrelaterade – på biblioteket, och också att det finns de som återkommer varje dag och att man relativt ofta kan träffa på bekanta. Biblioteket beskrivs också som en vilopunkt där man kan få lite lugn och ro. Vissa problem som kan uppstå i samband med att många olika människor vistas i samma rum tas också upp. Det verkar vidare som att man har uppfattningen att bibliotekets funktion som mötesplats i social mening skulle kunna vara särskilt viktig för ensamma människor, äldre och grupper som kanske av olika anledningar är exkluderade i samhället i övrigt. Saker som rent allmänt skulle kunna gynna mötesplatsfunktionen tror man är exempelvis en trivsamt miljö med många sitt- och studieplatser, men även att man har fler arrangemang och verksamheter i lokalerna. Tekniken tas också upp som något som skulle kunna vara till hjälp om man aktivt vill främja människors möjlighet att komma i kontakt med varandra mer direkt, och man anser också att det ur flera hänseenden i detta sammanhang är viktigt att biblioteket ligger centralt.

5.2.4 Det personliga biblioteket

Det som tas upp i detta avsnitt kan sägas höras ihop med det som sades i förra avsnittet, eftersom det även här handlar om biblioteket som ett rum att vara i. Här tas dock den personliga sidan av detta upp, samt vad man tror utmärker ett bibliotek i en liten stad jämfört med i en större. En av informanterna på bibliotek A tror att en skillnad kan vara att i en stor stad är biblioteket en mötesplats av många, medan det kanske inte finns så mycket att välja på i en småstad. Vidare tror man i båda intervjugrupporna att biblio-

¹⁶⁹ Intervju med informanter från bibliotek B.

teket i en mindre stad blir mer personligt än vad som är fallet med t.ex. stadsbiblioteket i en storstad. De upplever att de människor som kommer till det egna biblioteket känner sig hemma där, och detta är också något som man verkar vilja eftersträva. Det personliga är viktigt, menar man, och en av informanterna säger också att hon tror att detta är en av det lilla bibliotekets styrkor jämfört med det större. Man menar i båda grupperna att alla människor har ett behov av att bli sedda och bekräftade, och detta är lättare att uppnå på ett bibliotek i ett mindre samhälle där man känner igen många av dem som besöker biblioteket regelbundet. En av informanterna på bibliotek B säger apropå den sociala dimensionen av biblioteket:

Och där tror jag att det mindre biblioteket har betydligt mer att ge då, i det här att man... alla har ju ett behov av att bli bekräftade och att bli igenkänd, och kanske till och med att man känner till en persons litteratursmak och att man kan växla några ord kring det de har läst eller vad de vill läsa...¹⁷⁰

Ett större bibliotek i en större stad har förstås ett mycket mer omfattande bestånd, men det finns andra fördelar med det lilla biblioteket. På bibliotek A säger en av informanterna apropå skillnaden mot ett större bibliotek:

[---] det är väl just det där närheten till [...] låntagaren, kunden, brukaren eller vad du kallar det, den är naturligtvis större i en mindre ort. Man känner personerna på ett annat sätt då och det blir förmodligen mer personligt... och det skulle jag säga att det är vår fördel...¹⁷¹

Man menar också i båda grupperna att man tror att det lilla biblioteket kan uppfattas som lättare att greppa, med vilket jag tror att man menar lättare att orientera sig i lokalerna, beståndet och tjänsteutbudet. Vid en jämförelse med stadsbiblioteket i en av storstäderna säger en av informanterna på bibliotek A:

[A1]: [J]ag tror att du nog gör dig mer neutral när du går in där, tänker jag mig. Och våra låntagare, de: "hej, nu kommer jag!", och de blir igenkända... Det är skillnaden.

[A2]: Ja... det är ju väsensskillnad menar jag... Sen är det svårt att orientera sig på [ett stadsbibliotek] men.. jag tror också att blir man bekant med en lokal där man vet var man har sin favorithylla... och man vet var barnavdelningen är... så kan det nog kännas hemtrevligt och bra där också... Det är det att man vill känna sig hemma...

[A1]: Man vill... greppa. Och vårt bibliotek är ju trots allt mycket mindre...¹⁷²

När det gäller att känna sig hemma på biblioteket är personalen och bemötandet en viktig del – att man hinner byta några ord med dem som så vill. Och det finns en del människor som gärna vill det, menar en av informanterna på bibliotek A:

Och sen är det ju också så att... man märker ju att det är väldigt många människor som inte pratar med någon i samhället och så... Och då kanske biblioteket är det enda stället där man gör det. Man har kanske en fråga, men de facto är det en social kontakt man söker. Och det förstår alla som jobbar på bibliotek att så är det... har man tid så är det bra om man kan ta sig en liten stund till att prata lite med den personen, för att det kan betyda jättemycket... det tror jag man inser.¹⁷³

¹⁷⁰ Intervju med informanter från bibliotek B.

¹⁷¹ Intervju med informanter från bibliotek A.

¹⁷² Intervju med informanter från bibliotek A.

¹⁷³ Intervju med informanter från bibliotek A.

Det som tagits upp i detta avsnitt visar alltså på en personlig sida av bibliotekets sociala funktion, en dimension som man verkar tro är mer framträdande på ett litet bibliotek och som man också ser som en fördel. Och det personliga tillskrivs inte bara det mänskliga mötet utan också i någon mening i det fysiska rummet – att det kanske kan vara lättare att göra ett mindre bibliotek till sitt.

5.2.5 Lokal förankring och samhällsanknytning

På bibliotek A beskriver man bibliotekets engagemang i lokalsamhället som mycket aktivt, dels i den meningen att man vill låta människor påverka och använda biblioteksrummet på det sätt som beskrevs i avsnittet om ett bibliotek för alla, och dels på så vis att man försöker hänga med i vad som händer i kommunen genom kontinuerlig kontakt med andra verksamheter. Som exempel på sådana nämns hembygdsföreningar och kulturarbetare som konstnärer och författare – alltså organisationer och personer verksamma inom kulturområdet – samt skolor. Man uttrycker också en vilja att förankra bestånd och arrangemang lokalt och tillmötesgå de intressen som finns i det egna samhället. En av informanterna på bibliotek A säger:

[M]an ser [el. säger] ju också att biblioteket ska ju spegla det samhälle som det verkar i, och det blir ju lite grand en formatering kanske, om det är väldigt många trädgårdsälskare eller om man tycker att det är väldigt mycket av något slag, så kan det ju bero på att man har en sådan kommun, som är väldigt aktiv inom vissa områden.¹⁷⁴

Att man är intresserad av att ta tillvara de intressen som finns hos kommuninvånarna visas kanske också av idén som togs upp ovan om möjligheten att underlätta för personer med liknande intressen att komma i kontakt med varandra.

På bibliotek B sägs i intervjun inget uttryckligen om att anpassa biblioteket efter lokala intressen. Dock samarbetar man även här med lokala aktörer, exempelvis det relativt nya kulturcentrat med bland annat teater- och musikevenemang som finns i kommunen. Det finns också ett särskilt rum på biblioteket med litteratur om det egna landskapet, och om man tittar på vilka utställningar som varit i konstrummet under våren 2009 så är flera av dem knutna till regionen – tematiskt eller genom att konstnärerna kommer därifrån.

Båda biblioteken fungerar vidare mer eller mindre som utställningslokal och informationskanal för kommunen. På bibliotek A fanns exempelvis vid den tidpunkt jag var där en informationsutställning om ett aktuellt vägbygge. På bibliotek B nämner man också att man tillhandahåller kommunala handlingar, vilka utnyttjas ibland:

[...] kommunen ser oss ju litegrann ändå som en arena ut mot allmänheten, projekteringsplaner och sådant anslås ju här och vi har speciella skärmar för det - och det kan ju vara sådant som intresserar berörda, det beror ju lite på vad det är för något... Och kommunala protokoll och handlingar och så, det används ju en del, kanske inte sådär kolossalt mycket...¹⁷⁵

Av biblioteksplanen framgår också att det finns eventuella planer på ett nytt kommunhus, och att man i så fall bör utreda huruvida man skulle kunna samlokalisera detta med biblioteket samt utveckla biblioteket till en kommunal informationscentral. På bibliotek A nämndes i intervjun en något liknande tanke, även om man inte har några konkreta

¹⁷⁴ Intervju med informanter från bibliotek A.

¹⁷⁵ Intervju med informanter från bibliotek B.

planer på det just nu, att man skulle kunna tänka sig att ha medborgarkontor i anslutning till biblioteket om det hade funnits plats – och även turistinformation med tanke på de många turister som passerar.

Vid sidan om de lokala frågorna framkommer i intervjuerna en strävan efter att knyta an till och spegla samhället i stort. En av intervjudeltagarna på bibliotek A nämner att man försöker skapa arrangemang kring olika frågor, i form av exempelvis föreläsningar och författarbesök, när man har möjlighet och ekonomi. Det verkar på båda biblioteken som att inte minst beståndet är viktigt när det kommer till detta, på det sättet att man på biblioteket kan få tillgång till den information man behöver. En av informanterna på bibliotek B säger angående bibliotekets övergripande uppgifter:

Jag tycker att biblioteket är jätteviktigt för den demokratiska processen i samhället. Att man verkligen ska kunna komma hit och få reda på det man vill ha reda på. Och här ställs inga krav på besökaren... Att man har möjlighet att ta reda på saker och vara med liksom i det som sker i samhället... det tycker jag är viktigt.¹⁷⁶

I båda kommunerna hade man vid riksdagsvalet 2006 möjlighet att förtidsrösta på biblioteket då många postkontor hade lagts ner (åtminstone på bibliotek A har man fortsatt med detta – enligt hemsidan kunde man även förtidsrösta i 2009 års val till europaparlamentet på biblioteket). En positiv effekt av detta enligt intervjugruppen på bibliotek A var att det kom en del besökare till biblioteket som annars inte skulle ha kommit. Dessa får då möjlighet att upptäcka att biblioteket utvecklas, inte minst tekniskt, och att det vid sidan av böcker finns flera andra tjänster.

Biblioteken beskrivs alltså sammantaget som verksamheter där man försöker samarbeta med andra lokala aktörer inom kanske framför allt kultur- och utbildningsområdet, och där de intressen och den kultur eller atmosfär som finns i lokalsamhället och närområdet till viss del speglas. Vidare är biblioteken ett slags informationskanaler från kommunalt håll – en kanal man verkar kunna tänka sig att utveckla. Slutligen försöker man även spegla samhället i stort genom att exempelvis ta upp olika aktuella frågor. Vad gäller bibliotekens roll i samhället i stort och för människors samhällsengagemang så är det stora frågor och detta togs inte i så hög grad upp på ett direkt sätt i intervjuerna, vilket jag lastar mig själv som intervjuare för. Dock tror jag att man kan åtminstone delvis kan tolka diskussionen om bibliotekens mål och uppgifter som bl.a. tas upp i avsnitt 5.2.1 som svar på detta – dvs. mycket kort sagt att förmedla kultur, litteratur och information, stimulera till kunskapssökande och läsning, samt att vara pålitlig och trovärdig i detta och försöka jämna ut skillnader så att alla ska kunna ha reell tillgång till kunskap och information. Detta är dock bara min tolkning och inte informanternas egna ord.

5.2.6 Samarbeten och arrangemang

Bibliotek A ligger i kommunens kulturhus, där också konsthallen och museet ligger, och man har ett organisatoriskt och lokalmässigt samarbete mellan verksamheterna kring exempelvis ABM-frågor¹⁷⁷ och barnverksamhet. Intervjudeltagarna är positiva till kulturhustanken och menar att man skulle kunna ha ännu fler verksamheter och arrangemang:

¹⁷⁶ Intervju med informanter från bibliotek B.

¹⁷⁷ ABM = Arkiv, Bibliotek, Museum.

[A1]:[---] jag tror själv på kulturhustanken... jag tycker kanske att vi kanske skulle ha mer bara, att vi skulle ha en scen, och vi skulle ha mer yta och...

[A2]: ... café och...

[A1]: Café... har vi önskat oss och... Men jag tror att det är väldigt bra, att ha ett stort kulturhus där biblioteket självklart finns, och där människor kan vistas från tidigt på morgonen till sent på kvällen, med långa öppettider och mycket saker som händer, evenemang, teater, föredrag, utställningar... och så biblioteksverksamheten då med allt vad den har att...

[A2]: ...plats för studerande...

[A1]: Plats för studerande, och plats för... människors möjlighet att kunna möta varandra och göra olika saker...¹⁷⁸

Förutom samarbetet med andra kulturarbetare som nämndes i förra avsnittet, så nämner man på bibliotek A även samarbetet med studieförbunden och komvux. Man har även kontakt med föreningar såsom kommunens släktforskarförening och föreningen Bibliotekets vänner, vilka då och då ordnar programverksamhet på biblioteket.

Båda intervjugrupperna anger de olika skolorna och utbildningsinstanserna i kommunen som en av de största samarbetspartnerna för biblioteket. Samarbetet gäller läsning och utbildning från småbarnsålder till vuxen ålder – kring läsfrämjande verksamhet, studie- och klassbesök i biblioteket, hjälp med information och material m.m. På bibliotek B nämner man också samarbetet mellan bibliotek i regionen kring huvudsakligen fjärrlån. På bibliotek B samarbetade man liksom på bibliotek A förr med studieförbunden kring programverksamhet, men detta har i princip upphört – delvis på grund av ekonomiska skäl i form av sparbetning, men huvudsakligen för att studieförbunden flyttat sina lokal-kontor från orten. Bibliotek B samarbetar vidare som nämnts tidigare med kulturcentrat i kommunen, på det sättet att man exempelvis säljer biljetter och informerar om deras evenemang samt har barnteaterproduktioner därifrån i biblioteket.

På båda biblioteken har man aktiviteter och arrangemang av olika slag, av vilka några nämnts tidigare i kapitlet. På bibliotek B har man dock enligt informanterna fått skära ner en del på detta av ekonomiska skäl – förr hade man lite mer av sådant och informanterna menar att man gärna skulle ha mer av exempelvis programverksamhet om man hade möjlighet. Gärna då biblioteksanknuten sådan, som författarbesök – men det skulle ju också kunna vara annat menar man. Om man tittar på de arrangemang som nämns i intervjuerna och biblioteksplanerna samt på hemsidorna från de båda biblioteken så verkar det som att de flesta av dem har anknytning till läsning och litteratur, till annan kultur såsom konst och i vissa fall musik, samt till lärande och information. Till läsning och litteratur räknar jag då bokcirklar, skrivarkurser, sagostunder och annan litteraturanknuten verksamhet som riktar sig till barn och deras föräldrar – vilket är exempel på vad bibliotek A arrangerar i denna riktning. På bibliotek B utgör sagostunderna och studiebesöken för skolor och föräldrar sådana exempel, och även författarbesöken om man hade haft möjlighet att ha sådana. Till andra kulturarrangemang räknar jag konstutställningar, vilket båda biblioteken har – på bibliotek B finns denna verksamhet som sagt kontinuerligt i konstrummet, musikarrangemang som ibland förekommer, samt aktiviteter i samband med kulturnatten som anordnas årligen i båda kommunerna. En del av denna verksamhet är riktad till barn – som i bibliotek B:s fall barnteatern och arrangemang i form av t.ex. målarverkstäder som ordnas av en lokal kulturförening och

¹⁷⁸ Intervju med informanter från bibliotek A.

ibland förläggs till biblioteket. Ett exempel på arrangemang som har med lärande att göra är utbildning för vuxna och seniorer i data och Internet, vilket man haft på båda biblioteken i olika form. På bibliotek A ordnar man även läxhjälp för skolelever med hjälp av en volontär utifrån. Vissa arrangemang kan sägas ha med både lärande och fritidsintressen att göra – som släktforskningen på bibliotek A. Var man ska placera föreläsningar och program från olika föreningar och studiecirkel beror förstås på vad dessa handlar om – men exempelvis de föreläsningar om häst- och hundhållning som man haft på bibliotek A under våren 2009 kan räknas till de fritidsrelaterade arrangemangen. Föreläsningen om hästar är också ett exempel på hur man knyter an lokalt, då det finns ett stort hästintresse i kommunen. På bibliotek B har man enligt det material jag tagit del av inte så många arrangemang av just den typen – tidigare hade man även där släktforskning men detta flyttades senare till kommunens släktforskningsarkiv och museum som hade bättre förutsättningar för den verksamheten. Till informationsrelaterad verksamhet kan även räknas den konsumentrådgivning man tillhandahåller på bibliotek A. Förutom de arrangemang som nämns här finns också de som knyter an till aktuella händelser och samhällsfrågor – som förtidsröstningen på de båda biblioteken och den temadag med HBT-inriktade evenemang som hölls på bibliotek A i samband med en större HBT-festival.¹⁷⁹ Dessa arrangemang var de enda av denna typ som jag sett i materialet att man haft, men det är förstås möjligt att man haft fler som inte dokumenterats eller nämnts just där.

Det samlade intrycket är att det finns en blandad kompott av samarbeten samt aktiviteter och arrangemang på biblioteken. Många av samarbetena finns inom kultur- och utbildningssektorn, vilket nämnts tidigare och vilket väl faller sig naturligt. Också många av arrangemangen och aktiviteterna anknyter till detta, och bland dessa är flera inriktade på litteratur och läsning samt vänder sig till barn och ungdom. Sen finns det kulturella aktiviteter som inte är direkt knutet till litteratur – såsom musikevenemang, konstutställningar, teater – samt en del aktiviteter riktade mot fritid, information, utbildning resp. lärande. Det är rimligt att tänka sig att många av aktiviteterna också rymmer flera funktioner samtidigt, och det finns åtminstone ett exempel – HBT-dagen – på hur man arrangerar utifrån ett tema snarare än vad det är för slags aktivitet. Vad gäller aktiviteter och evenemang överlag, och särskilt då kanske programverksamhet, så verkar det finnas en skillnad mellan biblioteken ifråga om hur mycket sådant man har möjlighet att ha även om båda intervjugrupperna uttrycker sig i positiva ordalag kring det. Slutligen ska påpekas att de aktiviteter som tas upp här snarare ska ses som exempel på vad man anordnar än som en fullständig redovisning, då jag haft ett begränsat underlag vad gäller detta. Det är också möjligt att det skiljer mellan biblioteken när det gäller hur mycket information man lägger ut på sin hemsida om vad som händer på biblioteket.

5.2.7 Likheter och skillnader mellan de undersökta biblioteken

Efter en genomgång av materialet är det ganska lätt att konstatera att det finns flera likheter mellan de båda biblioteken i hur man beskriver biblioteket som socialt rum. Faktum är att det är lättare att hitta likheter än skillnader – det finns vissa skillnader men det är i flera fall svårt att säga om de beror på faktiska förhållanden eller på skevheter i materialet. Som jag nämner i metodkapitlet, så var exempelvis undersökningsmaterialet från bibliotek A något mer omfattande än det från bibliotek B. Jag avser i alla fall här redogöra för de likheter och skillnader som jag tycker mig se.

¹⁷⁹ HBT = Homo-, Bi- och Transsexuella personer. Samlingsbegrepp i samband med frågor om sexuell läggning och könsidentitet.

När det gäller den sociala funktionens plats i verksamheten liknar biblioteken varandra såtillvida att mötesplatsfunktionen nämns som viktig och finns med bland de övergripande målen, fast den inte specificeras närmare. Denna funktion nämns också på bibliotek A som något man tror kommer att vara viktigt i framtiden. Att främja bra informationssökande samt lärande och kultur – och då i form av framför allt läsning och böcker – anges som de främsta uppdragen. Det verkar också som att barn- och ungdomsverksamheten har en framträdande roll på båda biblioteken. En intressant detalj är kanske att man på bibliotek B har med ”ökad bildning” som ett mål i biblioteksplanen, vilket närmast för tankarna till den statliga kulturpolitiska diskursen.

Att man vill vända sig till alla och vara en kravlös, icke-exkluderande och neutral plats är något som de båda biblioteken tydligt har gemensamt, och man är också överens om att detta är något som skiljer biblioteken från andra platser i samhället. På båda biblioteken vill man också gärna nå ickeanvändarna, fast man menar också att det nog finns dem som man inte *kan* nå – och på bibliotek A säger man att man inte heller vill glömma bort de som faktiskt använder biblioteket. När man talar om att informera kommuninvånarna om biblioteket, och kanske framför allt om dess verksamheter, använder man på bibliotek A ord som marknadsföring och varumärke – något man inte gör på bibliotek B. På bibliotek A betonas möjligen också i högre grad än på bibliotek B att man lyssnar på användarna, efterfrågar deras synpunkter och gärna vill att de ska vara delaktiga i verksamheten i möjligaste mån.

Båda biblioteken beskrivs vidare som en mötesplats i vardagen dit många olika människor kommer för att göra sina biblioteksärenden, men dit man också kan komma för att få lite lugn och ro eller den där ”extra dimensionen” som man inte får på andra ställen. Biblioteket beskrivs också som en mer eller mindre naturlig fysisk del av staden, som ett ställe dit man går i samband med att man har andra ärenden. Gemensamt är också intrycket av att den vardagssociala delen verkar särskilt viktig för personer som man misstänker kan vara ensamma, eller utsatta på något annat sätt. Den mest aktiva sociala aktiviteten verkar man på bibliotek A ha en bild av att den äger rum inom vissa av de organiserade aktiviteterna – något man inte nämner på bibliotek B, vilket möjligen delvis kan på att man inte har möjlighet att ha lika många sådana aktiviteter där och att man därför inte kan säga något om det. På bibliotek B tror man dock att fler aktiviteter i form av utökad programverksamhet skulle kunna fungera vitaliserande för den sociala dimensionen, medan man på bibliotek A där man i nuläget har mer av organiserade aktiviteter tror att riktade sådana skulle kunna vara en möjlighet. Gemensamt är att man även talar om någon form av café som en möjlighet samt att man skulle kunna förbättra lokalerna. På bibliotek B tror man att detta skulle kunna gynna den sociala funktionen medan man på bibliotek A talar om det i mer allmänna ordalag i samband med allt annat man skulle vilja göra som ett led i att utveckla kulturhuset. Gemensamt för biblioteken är även att man pekar på det personliga – dels att besökarna många gånger känner varandra och dels att personalen är bekant med många av besökarna. Detta i kombination med att biblioteket kan vara lättare att greppa tror man även är en tillgång för en litet bibliotek. De problem som nämns i samband med det faktum att många olika människor kommer till biblioteket framkommer något tydligare på bibliotek B, där man nämner att det kan uppstå konflikter och hotfulla situationer – dock verkar det inte röra sig om några ohanterliga problem på något av biblioteken.

Såväl bibliotek A som B verkar vidare vara en kanal för kommunen att nå ut med information, och på båda biblioteken finns mer eller mindre konkreta tankar om att utveckla detta – på bibliotek B är det så konkret att det finns nämnt i biblioteksplanen. Gemensamt är också att man vill knyta an till samhället och aktuella samhällsfrågor. På bibliotek A nämns exempelvis föreläsningar och författarbesök som ett sätt att göra detta, men i övrigt sägs inte så mycket om hur detta kan gå till förutom förstås genom att tillhandahålla ett relevant bestånd. På bibliotek A finns också en något mer uttalad ambition att se till lokala intressen, även om man kan se att det även på bibliotek B finns en lokal förankring.

Vad gäller samarbeten och arrangemang så är intrycket att det helt enkelt finns mer av detta på bibliotek A, vilket inte är så konstigt eftersom det är större och har fler anställda. Gemensamt är att arrangemang och programverksamhet (som är mer sällan förekommande på bibliotek B) ofta kretsar kring kultur i allmänhet och litteratur i synnerhet, och även lärande och fritid (t.ex. släktforskning). Möjligen verkar det ligga lite närmare till hands för bibliotek A att ha verksamheter som kanske inte i första hand förknippas med bibliotek – såsom konsumentupplysning (vilket man har) och turistinformation (vilket man skulle kunna tänka sig att ha). En detalj man kan notera angående arrangemang är kanske att trots att man på bibliotek B fått skära ner på programverksamheten, så tenderar besökstalen att öka, något som är lite intressant men samtidigt svårt att tolka betydelsen av.

6. Diskussion

I detta kapitel avser jag att göra en jämförelse mellan hur folkbiblioteket beskrivs som socialt rum i forskningen och på de undersökta biblioteken, samt diskutera likheter och skillnader vad gäller detta. Jag ser också på hur de kulturpolitiska diskurserna framträder, alt. inte framträder, i undersökningsmaterialet och gör samtidigt ett försök att sätta in folkbibliotekets sociala funktion i ett kulturpolitiskt sammanhang.

6.1 Relationen mellan de undersökta biblioteken och forskningen

Vid en jämförelse mellan vilka aspekter av biblioteket som socialt rum som framkommer i forskningsöversikten och på de undersökta biblioteken kan man se att det är ganska mycket som åtminstone delvis överensstämmer. I jämförelsen som följer nedan har jag i tur och ordning utgått från de aspekter av folkbiblioteket som socialt rum som redovisas i figuren i slutet av kapitel fyra.

Om vi börjar med medborgarbiblioteket, eller det som McCabe kallar *civic librarianship*¹⁸⁰ och Hansson ”lokalt biblioteksarbete”¹⁸¹, så kan man se att vissa delar av detta går igen i undersökningsmaterialet – t.ex. i meningen att man har vissa verksamheter som inte direkt är förknippade med utlåning. Det verkar också som att man är positiv till att ha fler sådana verksamheter, dock verkar det som man på bibliotek B tvingats prioritera bort en del av detta av ekonomiska skäl. Hansson nämner vidare aktiviteter skapade kring ett tema och integrerade med beståndet som exempel på lokalt biblioteksarbete, och ett exempel på en sådan aktivitet finns även i undersökningsmaterialet – jag tänker då på HBT-festivalen på bibliotek A. Tankarna om att skapa någon form av medborgarkontor eller kommunal informationscentral kan också tolkas i denna riktning, liksom att man anser det vara viktigt att samarbeta med externa aktörer och verkar se positivt på att vara en slags knutpunkt i samhället i denna mening. Kunskap och demokrati anges som något som är viktigt att arbeta för, och man anser att det är viktigt att försöka utjämna sociala skillnader vad gäller detta genom att t.ex. motverka informationsklyftor i samhället. Att man vill stärka människor i deras vardag framgår också på flera ställen. Om det finns en social mission på biblioteken så är mitt intryck att det är här den i så fall ligger, och kanske inte så mycket i att motverka individualism och främja ett socialt medvetande – vilket jag inte direkt kan utläsa något av i materialet. Man kanske kan säga att det finns en del av lokalt biblioteksarbete och att det övergripande målet är demokrati – dock inte med en ideologi bakom på det sätt som McCabe förespråkar¹⁸². Så tolkar jag även det faktum att man vill engagera människor i biblioteket och verka för att de ska känna att det är deras bibliotek, men att det inte – åtminstone inte i materialet – sägs så mycket om något specifikt mål med detta. Sammantaget kan man nog säga att termen lokalt biblioteksarbete bättre stämmer in på bibliotekens verksamheter än termen medborgarbibliotek, och mitt intryck är också att åtminstone vissa delar av det lokala biblioteksarbetet var något mer framträdande på bibliotek A än på bibliotek B.

På de undersökta biblioteken så betonar man det faktum att biblioteket är gratis, neutralt och icke-exkluderande i meningen att det är öppet för alla och ingen frågar efter vad man som besökare gör där. Detta stämmer väl in på det Audunson beskriver som en

¹⁸⁰ Se McCabe (2001).

¹⁸¹ Hansson (2005), s. 33-34.

¹⁸² Se McCabe (2001).

potentiell lågintensiv mötesplats¹⁸³ där många olika människor vistas. Att man beskriver biblioteket som en kravlös ”oas” kan i viss mån möjligen också kopplas till bilden av biblioteket som en lågintensiv mötesplats. Det finns dock en medvetenhet på båda biblioteken om att alla i samhället inte kommer dit och att vissa grupper är överrepresenterade, men överlag beskriver man det som att ”alla” kommer och att man har ambitionen att nå så många som möjligt av dem som inte gör det. Bilden av biblioteken som en högintensiv mötesplats framkommer inte så tydligt i undersökningsmaterialet, vilket möjligen kan bero på att vi vid intervjuerna inte talade så ingående om specifika aktiviteter där man kan tänka sig att de högintensiva mötena i så fall förekommer. På bibliotek B, där man inte har möjlighet att ha så många arrangemang och liknande, finns kanske i så fall färre möjligheter till sådana möten även om de förstås kan förekomma även utanför bibliotekets regi om än i bibliotekets lokaler.

Mycket av det som nyss nämdes i anknytning till biblioteket som lågintensiv mötesplats passar också in på biblioteket som tredjeställe – så som neutraliteten, den icke-exkluderande karaktären och biblioteket som en plats att ”bara vara” på. Det framkommer också i undersökningsmaterialet att biblioteket även är en plats för konversation, även om en för hög ljudnivå kan bli problematisk ibland. Om biblioteken är utjämnande och inkluderande platser är svårt att säga, men det verkar i alla fall bland de intervjuade som att det finns en ambition om att de ska vara det – man vill att alla besökare ska känna sig välkomna och känna att biblioteket är till för dem, även om det kanske är att ta i att beskriva biblioteket som ett ”andra hem”. I detta sammanhang är det också värt att nämna den mer familjära karaktär som man tillskriver det lilla biblioteket i jämförelse med ett större bibliotek i en storstad, samt att många av besökarna känner varandra. Dock bor det trots allt ett antal tusen människor i respektive kommun, så det går knappast att jämföra med ett tredjeställe med en snävare krets – säg hundralet t.ex. – besökare. Vissa av biblioteksbesökarna är dock sådana som återkommer ofta och använder biblioteket som ett ställe att vistas på. I den meningen kan man tala om att man har stamgäster, vilket är ytterligare ett av kriterierna på ett tredjeställe. De kriterier som inte kommer fram så mycket är de som handlar om en låg profil vad gäller exteriör samt en lekfull karaktär. För även om exteriören inte är spektakulär så finns det ju per definition en tydlig biblioteksprofil i ett bibliotek, och det ligger inte så nära till hands att beskriva stämningen som lekfull i den meningen som exempelvis stämningen på en krog kan vara. Sammantaget kan man kanske säga att de intervjuades beskrivning av sitt bibliotek passar in på flera av kriterierna för ett tredjeställe i Oldenburgs mening, men på de flesta endast delvis. Det finns en viss bibliotekskaraktär med överlag, och på bibliotek B nämner man också att det man ägnar sig åt på biblioteket med fördel får vara biblioteksanknutet.

Till aspekten tredjeställe har jag även räknat biblioteket som en plats för fritid och rekreation, vilket är en bild som även den framkommer i undersökningsmaterialet. Att biblioteket beskrivs som en oas och vilopunkt och en plats där man kan få lite lugn och ro är ett exempel på detta, och kanske även tankarna om man kanske skulle kunna ha kaffeservering eller liknande på biblioteken. Många av arrangemangen kan också delvis placeras här – till exempel barnteater, målarverkstad, författarbesök, släktforskning, verksamheten i ungdomsrummet, vissa föreläsningar m.m. – om man ser dem som aktiviteter som utövas på fritiden eller relateras till fritidsverksamhet. Man kan förstås

¹⁸³ Se Audunson (2004).

också betrakta flera av dem ur exempelvis en lärandeaspekt, då någon form av lärande ofta kan sägas ingå.

På ett övergripande plan är det även mycket av det ovanstående som har med inkludering, tillhörighet och integration att göra – exempelvis värnandet om grundpelarna ”gratis” och ”öppet för alla”, ambitionen att vända sig till alla grupper och att arbeta för att engagera invånarna i biblioteksverksamheten och medvetenheten om att svagare grupper kan behöva extra resurser för att kunna ta plats i biblioteket och i samhället. På det mer personliga planet finns exempelvis ambitionen att ”se” varje besökare och ge den bekräftelse som kan sökas, även om det kanske inte alltid hinns med i det dagliga arbetet. De intervjuade menar också att de tror att den sociala kontakten som kan fås på biblioteket verkar viktig för ensamma och ”utanförgrupper”, det vill säga människor som kanske har svårt att bli inkluderade på andra ställen. Vad gäller integration mellan olika sociala eller kulturella grupper är nog det viktigaste att ta fasta på i materialet att man beskriver det som att bibliotekets besökare utgörs av ”alla” i kommunen – dvs. en ganska heterogen grupp, även om det inte rör sig om riktigt alla (vilket också det nämns). Om man antar att en sådan plats, genom att vara en lågintensiv mötesplats, fungerar integrationsfrämjande så kan man ju påstå att biblioteket också är integrationsfrämjande i den meningen. Annars är det enda som nämns mer specifikt angående integration idén om fadderverksamhet som togs upp på bibliotek A.

Om biblioteken utgör arenor för socialt kapital är svårt att säga utan att göra mer ingående studier av bibliotekens verksamheter i förhållande till det samhälle det verkar i. Men man kan säga att biblioteken i egenskap av att vara låg- respektive högintensiva mötesplatser (åtminstone till viss del), skulle kunna ha förutsättningar att spela en roll i detta sammanhang om det är så att sådana platser bidrar till ökat socialt kapital – vilket bl.a. Eikeland menar.¹⁸⁴ Socialt kapital kan också skapas i mer formella sammanhang, som genom engagemang i frivilligorganisationer och genom jobb och skola¹⁸⁵, och biblioteket kan således medverka till detta genom att skapa rum och samarbeten kring sådan verksamhet. Att biblioteken i denna undersökning samarbetar med skolor är ju helt klart och framgår också av undersökningsmaterialet. Vad gäller samarbeten med organisationer kring lokaler och verksamhet så framgår det att sådana samarbeten finns, t.ex. med studieförbunden, Bibliotekets vänner och släktforskarföreningen på bibliotek A och kulturföreningen på bibliotek B. På bibliotek B finns också möjlighet att låna lokaler. Man samarbetar även mellan olika verksamheter inom de bägge kommunerna, vilket också borde vara intressant i sammanhanget även om dessa inte är externa organisationer. Då jag inte har en heltäckande bild av alla samarbeten och exakt hur de ser ut så är det dock svårt att säga något om bibliotekens roll gällande detta. Vidare vad gäller socialt kapital så tror Vårheim et al. att biblioteken kan bidra till att skapa detta genom att försöka nå icke-användare, och särskilt underprivilegierade sådana, samt genom att vara en samhällsinstitution som folk litat på.¹⁸⁶ Vad gäller det förstnämnda så har en sådan ambition konstaterats även på biblioteken i denna undersökning, och jag tror också att människor även i Sverige i allmänhet hyser relativt stor tillit till folkbiblioteket som institution. Mot den bakgrunden kan man möjligen gissa att biblioteken i undersökningen har vissa förutsättningar att skapa socialt kapital, även om det inte går att säga säkert. Det ska dock tilläggas att man inte i undersökningsmaterialet uttrycker ordgrant att man har som ambition att skapa tillit, utan det är i så fall en effekt av det

¹⁸⁴ Eikeland (2007), s. 78, 87-89.

¹⁸⁵ Ibid., s. 78.

¹⁸⁶ Se Vårheim, Steinmo och Ide (2008).

arbete man gör i enlighet med de mål man ställt upp för verksamheten – som visserligen kan ha med tillit att göra om man menar att viss tillit exempelvis är en förutsättning för en väl fungerande demokrati.

Upplysning, lärande och kunskap är något som man förstås värnar om på biblioteken, vilket också framgår av undersökningsmaterialet även om man kanske inte talar om det i direkt samband med social verksamhet och mötesplatsfunktionen. Att man vill verka för detta framgår exempelvis i de övergripande målen, där man på bibliotek B till och med nämner ökad bildning som något man vill främja. Båda biblioteken pekar också på skolan som en viktig samarbetspartner och på barnverksamheten som en viktig del av den totala biblioteksverksamheten, och man nämner även servicen till vuxenstudier. På bibliotek A talar man också om livslångt lärande i meningen att alla ska kunna hitta något på biblioteket oavsett var man är i livet. De delar av biblioteket där man kan tänka sig att lärande och social aktivitet samspelar är kanske framförallt aktiviteter i stil med läxhjälp, datakurser och skrivarkurser, och kanske även föreläsningar och liknande – och så förstås barn- och skolverksamhet, vilket nämndes även tidigare i anslutning till hur biblioteken kan betraktas som en plats för fritid och rekreation. Beträffande individuellt identitetsskapande, vilket man kanske kan räkna som lärande i vidare bemärkelse, så är det svårt att säga exakt vad i materialet som kan förknippas med detta då det ju är ganska personligt och kan förekomma i stort sett vilket sammanhang som helst. Det sägs ingenting i intervjuerna som direkt kan knytas hit, men man kan tänka sig att flera av aktiviteterna innehåller ett visst mått av identitetsskapande – såsom släktforskning, skrivarkurser och aktiviteterna i ungdomsrummet. Det genomgående intrycket är att man på biblioteken inte direkt och ordagrant sammankopplar lärande med mötesplatsfunktionen, men att det ändå finns ett genomgående samspel då lärandeaspekten kan sägas vara en av de grundpelare som genomsyrar verksamheten.

Angående biblioteket som politiskt rum så finns det ett och annat spår av detta i undersökningsmaterialet, om än kanske inte så många. På bibliotek A säger man att man försöker skapa arrangemang kring aktuella frågor i samhället, vilket skulle kunna vara ett exempel på detta. Det framgår inte klart vilka frågor det kan handla om, men jag antar att de aktiviteter som biblioteket hade i samband med HBT-festivalen är ett exempel på sådana arrangemang. Det är dock det enda exemplet jag kunnat finna i materialet som är av den karaktären, men därmed inte sagt att det inte skulle kunna finnas flera då jag inte gått igenom alla aktiviteter som biblioteket haft. Förtidsröstningen som båda biblioteken hade kan också ses som en politisk aktivitet även om den inte nödvändigtvis måste ha fört med sig några politiska samtal. Att man ser sig som något av en kommunal informationsarena vittnar om att den lokala politiken i viss mån är närvarande i biblioteket, men det rör sig då om en envägskommunikation från kommun till invånare och inbegriper kanske inte heller alltid några samtal kring samhällsfrågor. Möjligen kan (de ännu lösa) planerna som togs upp i början av detta kapitel på att införa något slags medborgarkontor, föra med sig att en politisk/samhällelig diskussion flyttar in i biblioteken – det verkar rimligt att tro att det beror på hur det i så fall utformas. Någon uppenbar koppling till det Skot-Hansen kallar för debattforum¹⁸⁷ finns nog åtminstone inte i nuläget vad gäller detta.

Det som Hvenegaard-Rasmussen och Jochumsen beskriver som det kreativa och upplevelseorienterade biblioteket¹⁸⁸ med stora arkitektoniska och teknologiska ambitioner

¹⁸⁷ Skot-Hansen (2001), s. 58.

¹⁸⁸ Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen (2006), s. 198-201.

är kanske inte framträdande på ett påtagligt sätt i undersökningsmaterialet, men man kan skönja vissa spår av det i mindre skala. Exempelvis är bibliotek A en del av ett kulturhus, och de intervjuade talar om att man – om man hade möjlighet – skulle vilja utveckla den verksamheten och t.ex. ha scen och café. Även på bibliotek B uttrycks, i något försiktigare ordalag, en önskan om ett stort fint bibliotek med exempelvis café – men på inget av biblioteken rör det sig om några konkreta planer och på bibliotek B säger man också att något sådant är ganska orealistiskt. Det man kan göra, menar man, är små förändringar i inredningen så att det blir mer inbjudande och exempelvis se till att det finns bra sittplatser. Det verkar också vara så man försöker göra på båda biblioteken, dvs. att göra materialet och lokalen så inbjudande som möjligt med de medel som finns. Även exempelvis konstrummet på bibliotek B och ungdomsrummet på bibliotek A kan möjligen tolkas som uttryck för tankar i upplevelseorienterad riktning. Vidare omtalas biblioteken på ett par ställen i intervjuerna som ett ställe dit man kan gå för att finna ”något mer” – till exempel avkoppling eller en upplevelse. Angående tekniken så talar man kanske framför allt på bibliotek A en del om de möjligheter som ny teknik kan föra med sig i form av t.ex. interaktiva funktioner men även här verkar gälla att man har en verklighet och en budget att anpassa sig efter.

Mot bakgrund av vad som sagts hittills i detta kapitel så är det kanske inte så förvånande att Eikelands beskrivning av biblioteken som ”fjärdeställen”¹⁸⁹ också kan sägas passa in på hur de intervjuade beskriver de bibliotek som de arbetar på. Det vill säga att de stämmer in på olika beskrivningar av mötesplatser eller sociala rum men inte utslutande på någon av dem. Det som kommer fram tydligast rent uttryckligen i mitt undersökningsmaterial är nog funktionen som lågintensiv mötesplats och till viss del tredje-ställe, samt inkluderings- och tillhörighetsaspekten. Dock kan man se att flera av de andra aspekterna finns med i bakgrunden, även om de inte beskrivs lika tydligt. Detta gäller t.ex. det som faller under medborgarbiblioteket/det lokala biblioteksarbetet och biblioteket som högintensiv mötesplats där jag tror att de arrangemang och aktiviteter man har på biblioteket spelar en viss roll. Åtminstone på bibliotek A har man en del sådana aktiviteter och är intresserad av att utveckla det ytterligare, och för att göra kopplingen till det sociala rummet måste man kanske titta mer specifikt på just dessa. Hur som helst togs det i intervjuerna inte upp spontant – ett konstaterande som görs med reservationen att det delvis kan bero på hur frågorna är ställda. Det är sammantaget svårt att säga hur framträdande de aspekter som handlar om medborgarbibliotek och lokalt biblioteksarbete är, men då det finns en del i undersökningsmaterialet som går att associera till lokalt biblioteksarbete – dock utan direkta ideologiska konnotationer – så har jag valt att markera *lokalt biblioteksarbete* men inte *medborgarbiblioteket* i figuren längre fram i detta avsnitt. Vidare vad gäller lärandeaspekten så går den igenom i materialet som helhet, och det verkar därför rimligt att tro att den därför också finns med när det gäller den sociala funktionen även om det inte uttryckligen framgår. Angående folkbiblioteket som arena för skapande av socialt kapital så är det inte en bild som direkt framträder i undersökningsmaterialet, men indirekt skulle biblioteken kunna vara sådana arenor av de anledningar som togs upp ovan i stycket om socialt kapital.

Att vissa aspekter mer uttryckligen än andra kopplas till bibliotekets sociala funktion i undersökningsmaterialet kan ha att göra med hur intervjuguiden lades upp och hur intervjuerna genomfördes. I intervjusituationen var det lättare, åtminstone för mig, att prata om den sociala vardagen på biblioteksgolvet än de mer komplexa frågorna om

¹⁸⁹ Eikeland (2007), s. 90.

folkbibliotekets roll som socialt rum i samhället. Som nämnts tidigare så gick vi vid intervjuerna inte heller så mycket in på specifika organiserade verksamheter var för sig. Jag ser själv detta som en brist i uppsatsen och har därför försökt balansera det i möjligaste mån genom att väga in det som sägs om biblioteksverksamheten i stort både i intervjuerna och i biblioteksplanerna, samt genom att se på vilka aktiviteter och arrangemang som det framgår av undersökningsmaterialet att biblioteken har.

Några slående skillnader mellan hur man beskriver biblioteket som socialt rum i forskningen och på biblioteken går nog inte att se, mer än att man på biblioteken – av förklarliga skäl kanske – är mindre specifik. Det går att se spår av alla aspekter från forskningen även om få av dem är representerade i sin helhet. En aspekt av det sociala rummet som kanske märks tydligare i undersökningsmaterialet än i forskningen, med undantag av Carlsson och Perssons uppsats¹⁹⁰, är kanske den personliga karaktär som man tillskriver kontakten mellan besökarna och mellan personal och besökare – något som kanske kan ha att göra med att man känner, eller åtminstone känner till, varandra på en liten ort. Vidare är den lokala orienteringen möjligen något mer framträdande i undersökningsmaterialet än i forskningen, men å andra sidan kan en lokal förankring också sägas ingå i exempelvis aspekten *Medborgarbiblioteket/lokalt biblioteksarbete*. På samma sätt kan det personliga möjligtvis ingå i bl.a. *Tredjestället*. Av denna anledning har jag valt att inte inkludera den lokala förankringen samt den personliga karaktären i figuren som följer.

I figuren nedan illustreras alltså ovanstående iakttagelser vad gäller relationen mellan hur man beskriver folkbiblioteket som socialt rum i forskningen respektive på de undersökta biblioteken. De aspekter som jag anser framträder tydligare i undersökningsmaterialet är markerade med fet stil. Vid *Arena för skapande av socialt kapital* har jag satt ett frågetecken med anledning av att det är svårt att avgöra betydelsen av bibliotekets roll vad gäller detta. Liksom för föregående figur gäller att detta är en förenklad bild av verkligheten, och inte heller denna figur bör läsas ur sitt sammanhang. Slutligen ska också påpekas att ingen av aspekterna från forskningen, med undantag möjligen för den lågintensiva mötesplatsen, framträder i sin helhet i undersökningsmaterialet – samt att alla aspekterna samtidigt representeras i någon form.

¹⁹⁰ Se Carlsson och Persson (2001).

Fig. 2. Relationen mellan folkbiblioteket som socialt rum i forskningen och i det empiriska materialet.

6.2 Relationen till de kulturpolitiska diskurserna

De aspekter som enligt diskussionen i föregående avsnitt är mest framträdande i undersökningsmaterialet kan till stora delar anknytas till en kommunikativ diskurs eller den civilsamhälleliga delen av samhället. Av de civilsamhälleliga diskurser – den politiska, sociologiska och moralfilosofiska – som Skot-Hansen¹⁹¹ talar om så är den sociologiska den som framträder tydligast i undersökningsmaterialet, dvs. man beskriver biblioteken mer som tredjeställe och lågintensiv mötesplats än som debattforum eller moraliskt rum. Som påpekades i avsnittet ovan kan detta dock delvis ha påverkats av hur intervjufrågorna utformades och hur intervjuerna genomfördes, även om jag vägt in också sådant som handlar om biblioteksverksamheten i övrigt. Det finns dock det i materialet som har anknytning till medborgarbiblioteket, vilket i sin tur delvis har rötter i kommunarismen – men vägen från kommunarism till biblioteks vardagen på de undersökta biblioteken är ganska lång, och jag kan inte se några direkta tecken på någon pådyvling av bestämda värderingar på besökarna från bibliotekets sida. Det skulle möjligen i så fall vara sådant som har med bildning och kvalitet att göra – vad som är god kultur, dvs. det klassiska dilemmat i kulturvärlden – men även detta ser jag mycket lite av och det skulle i så fall snarare ha sin grund i en statlig diskurs än en civilsamhällelig. Vad gäller

¹⁹¹ Se Skot-Hansen (2001).

de av bibliotekets verksamheter som kan beskrivas som lokalt biblioteksarbete så kan de förknippas med en civilsamhällelig diskurs bland annat i och med rötterna i civic librarianship och det faktum att man vill stärka människor i deras vardag, men även att det i detta sammanhang också öppnas för samarbete med externa aktörer varav vissa mycket väl skulle kunna vara organisationer och föreningar från civilsamhället. I vilken utsträckning det är fråga om sådana aktörer är svårt att säga utifrån materialet, men möjligheten kan i alla fall konstateras.

Om man som Skot-Hansen placerar Habermas i en politisk diskurs¹⁹² så blir slutsatsen att den offentliga sfär han talar om är ganska osynlig i undersökningsmaterialet, förutom att folkbiblioteket per definition är ett fysiskt rum som är öppet för alla och som verkar för demokrati. Denna kvantitativa sida av den offentliga sfären¹⁹³ är dock viktig, och att biblioteket är till för alla och att det finns en uttalad ambition att verkligen nå alla invånare är något som genomsyrar undersökningsmaterialet. Vad gäller den kvalitativa sidan av den offentliga sfären, eller den kritisk-rationella diskursen och den politiska debatten, så är den som sagt mindre framträdande i sin direkta form. (Man ska dock komma ihåg att bibliotekets bestånd och den direkta förmedlingen av beståndet inte ingår i undersökningen, och att det kanske är här det kritiska samtalet förs – alltså i skriftlig form – snarare än i de sociala sammanhangen). Dock tycker jag att man kan utläsa en ambition om kommunikation och förståelse mellan människor på en mer grundläggande nivå i materialet, och det handlar mycket om att finnas till för och möta människor i deras vardagsliv. Detta vittnar inte minst den lokala och personliga prägel om, samt den mån i vilken man bjuder in människor att delta i biblioteksverksamheten och att man beskriver biblioteket som ett inkluderande tredjeställe. Man har också en del aktiviteter som riktar sig till människors sociala vardag, och där man har möjlighet att integrera dessa med beståndsarbetet – vilket är en del av det som Hansson inkluderar i det lokala biblioteksarbetet.¹⁹⁴ Ett exempel på detta är ungdomsrummet på bibliotek A där ungdomarna själva var delaktiga i utformandet. I den meningen kan man säga att livsvärlden och mål som har med denna att göra är närvarande i hur man resonerar om biblioteket som socialt rum. Om biblioteken i egenskap av rum för den offentliga sfären fungerar som slussport mellan livsvärld och systemvärld är svårare att säga – kanske krävs det mer av det goda samtalet och den kritiska debatten för att de ska nå sin fulla potential vad gäller detta? Hur som helst finns i undersökningsmaterialet liksom i forskningen en koppling till en civilsamhällelig diskurs, i och med att mycket av det som finns i forskningsmaterialet återkommer här. Flera av kopplingarna, t.ex. de som handlar om biblioteket som tredjeställe, lågintensiv och inkluderande mötesplats, ligger som konstaterades i inledningen av detta avsnitt inom den sociologiska ramen för civilsamhället – och det övergripande intrycket av undersökningsmaterialet är att det möjligen skulle kunna finnas utrymme för mer av kritiskt samtal på biblioteken än vad det gör nu. Dock kan man konstatera att det finns en grundläggande inställning på biblioteken om att alla ska ha reell tillgång till kunskap, information och kultur, och en medvetenhet om att den tillgången inte nödvändigtvis är jämt fördelad över samhället – samt en öppenhet och en inställning mot att kommunikation är något positivt. Ett arbete utifrån det synsättet torde i förlängningen kunna gynna det goda samtalet och den kritiska debatten i samhället i stort, eftersom fler då förhoppningsvis får möjlighet att delta i den. Livsvärlden verkar alltså, vilket konstaterades ovan, värderas ganska högt på

¹⁹² Skot-Hansen (2001), s. 48.

¹⁹³ Se Vestheim (1997), s. 80.

¹⁹⁴ Hansson (2005), s. 33.

biblioteken – och en gissning är att den mån i vilken systemintressen har inflytande i viss grad styrs ovanifrån, dvs. exempelvis av hur stor budget biblioteken har.

Vad gäller marknadsdiskursen och den statliga diskursen så är de enligt min tolkning inte lika tydligt framträdande som vissa delar av den kommunikativa eller civilsamhälleliga. Några direkta tankar om att demokratisera bildningskulturen finns inte, förutom möjligen i målen i biblioteksplanen från bibliotek B där man säger sig vilja främja bildning och de humanistiska värdena. Dock kan man av materialet som helhet utläsa att tankarna om förmedling fortfarande är i hög grad närvarande, men kanske inte så mycket förmedling av en på förhand bestämd slags kultur eller kunskap, utan snarare av verktyg för att kunna orientera sig i omvärlden. Vidare är det förstås ett inte oväsentligt faktum att folkbiblioteket är en offentlig institution som drivs av offentliga medel och har lagstadgade skyldigheter, och således verkar under statliga villkor. Mycket av det som framkommer i undersökningsmaterialet angående bibliotekets övergripande verksamhet kan också ses i ljuset av detta – som att folkbiblioteket ska vända sig till alla och särskilt värna om minoriteter liksom till barn och ungdomar t.ex. De som är anställda på bibliotek är ju per definition också tjänstemän eller offentliganställda, och det är i slutändan de och inte användarna som bestämmer hur biblioteket ska utformas. Dock är man mån om att involvera användarna och lyssna på dem, vilket inte minst framgår av undersökningsmaterialet. Vad gäller funktionen som socialt rum eller mötesplats så finns ju inga specifika riktlinjer från offentligt håll (t.ex. i bibliotekslagen) om detta, förutom de som gäller för biblioteksverksamheten i stort. Därför är det kanske inte så konstigt om man på biblioteken talar om denna funktion i termer av hur verksamheten ser ut rent övergripande. Det skulle inte heller vara så konstigt om det såg olika ut på olika bibliotek. Vad gäller de bibliotek som undersökts här så har exempelvis bibliotek A fler möjligheter att ha aktiviteter och arrangemang av olika slag, vilket är något som kan sägas hänga samman med funktionen som socialt rum även om den inte bara handlar om det. På bibliotek B har man efter vad som sägs i intervjun inte samma ekonomiska möjligheter till detta, vilket kanske är ett exempel på en variation som i det här fallet styrs av ekonomi.

Det som märks av marknadsdiskurs är kanske framförallt hur man främst på bibliotek A använder termer som marknadsföring i samband med hur man ska få folk att komma till biblioteket. Något lite märks också av aspekten *Det kreativa och upplysningsinriktade biblioteket* vilken i viss mån kan kopplas till marknadsdiskursen. Dock kan det mesta av det som återfinns i undersökningsmaterialet och som har anknytning till denna aspekt – t.ex. det som handlar om att utveckla lokaler och teknik – i princip lika gärna tolkas i riktning mot någon av de andra diskurserna. Åtminstone en del av det handlar om att helt enkelt göra det till en positiv upplevelse för människor att komma till biblioteket och upptäcka utbudet. Vidare kan kanske även användarorienteringen delvis härröra från marknadsdiskursen – i meningen att man försöker vara lyhörd för vad användarna vill ha när det kommer till exempelvis inköp. Men även här är det inte oväsentligt att målen med att få folk att komma till biblioteket snarare kan höra hemma i en civilsamhällelig eller statlig diskurs, och användarorientering kan också tolkas som ett uttryck för en lyhördhet för användarnas behov vilket kan ses som en aspekt av en kommunikativ ambition. Man kan säga att det i flera fall är svårt att avgöra riktigt vilken diskurs det egentligen handlar om, men sett i sitt sammanhang är någon entydig marknadsdiskurs svår att se åtminstone när det gäller bibliotekspersonalens sätt att resonera (kanske det skulle se annorlunda ut om man intervjuade kommunernas politiker, men det kan vi inte få några svar på här och nu). Det är också viktigt att poängtera att det inte

är fråga om att nå någon specifik kundkrets, utan att nå ”alla” – vilket ju som sagt också är påvisat i bibliotekslagen, och man värnar också om gratisprincipen och samhällets svaga grupper. Något som är intressant i detta sammanhang är att man på bibliotek A, där användarorientering och marknadspråk är något mer framträdande än på bibliotek B, också har flest idéer kring hur man skulle kunna utveckla den kommunikativa delen av biblioteket med hjälp av t.ex. teknik, och man har även där fler arrangemang som skulle kunna utgöra grogrund för exempelvis socialt kapital. Så på ett sätt kan man säga att det i den meningen finns en koppling mellan en civilsamhällelig diskurs och en marknadssamhällelig diskurs – marknadsmässiga medel men kommunikativa (och kanske delvis statliga) mål. Slutligen finns även anledning att i anslutning till marknadssamhällets diskurs även ta upp den förskjutning av fokus från samhällelig till individuell utveckling som Forsten och Fries noterar i sin uppsats¹⁹⁵ - en förskjutning som delvis torde hänga ihop med marknadssamhällets framväxt och dess fokus på individen. Om man betraktar mitt undersökningsmaterial ur detta perspektiv så kan man se vissa spår av bilden av biblioteket som en plats för lärande, informationssökning och rekreation med utgångspunkt från individen även här. Man kan dock diskutera hur framträdande dessa är med hänsyn till den övriga kontexten, för å andra sidan betonas mycket starkt exempelvis att biblioteket ska vara till för alla och att vissa grupper måste stödjas mer än andra i vissa avseenden och på olika sätt – det verkar dock helt enkelt finnas en ganska grundläggande kollektiv medvetenhet.

Den sociala funktionens koppling till den civilsamhälleliga sfären är intressant i relation till den politiska och kulturpolitiska utveckling som beskrevs i kapitel 2. McGuigan menar liksom Skot-Hansen att marknadstänkandet genomsyrar en stor del av dagens samhälle¹⁹⁶, och därför är det inte så konstigt att detta påverkar även biblioteken exempelvis på det sätt som beskrivs i stycket ovan. Men på McGuigan verkar det som att också civilsamhälleliga idéer är aktuella¹⁹⁷, och om man ser till folkbibliotekets funktion som socialt rum så verkar detta på vissa sätt hänga ihop. Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen beskriver hur man planerar framtidens bibliotek delvis utifrån en instrumentell kulturpolitik med koppling till marknadssamhället, men också utifrån tankar om att biblioteken ska vara mötesplatser eller tredjeställen¹⁹⁸. Jag tycker att jag kan se något liknande även på de bibliotek jag undersökt. Även om jag inte kan säga något om den lokala kulturpolitiken bakom dem, så är man på biblioteken förstås medveten om att tiderna förändras, att det finns annat som konkurrerar om användarnas uppmärksamhet och att man måste ”hänga med”. Här kommer inte minst tekniken in, men även mötesplatsfunktionen och biblioteket som ett ställe att vara på med en speciell atmosfär lyfts fram som en positiv sida av biblioteket som inte erbjuds någon annanstans. Man är också mån om att engagera användarna och vara lyhörd för deras behov, önskemål och initiativ, något som kanske delvis kan härröras till att vi (för att hårdra det lite) lever i ett marknadssamhälle där alla ses som kunder, men även lika gärna till ett sociologiskt eller civilsamhälleligt eller kommunikativt tänkande där man vill ta vara på initiativ nedifrån. Kanske kommer dessa sistnämnda idéer att utvecklas ännu mer och bli än starkare vad det lider. Biblioteksforskaren Åse Hedemark har i en nyutkommen avhandling undersökt hur folkbiblioteket diskuterats i svensk media, och enligt henne har mötesplatsfunktionen varit ganska osynlig där vad gäller dagens bibliotek. Däremot när inte minst framtidens bibliotek diskuteras inom biblioteksfältet är den aktuell, och

¹⁹⁵ Forsten och Fries (2006), s. 63-64.

¹⁹⁶ Se McGuigan (2004) resp. Skot-Hansen (1999).

¹⁹⁷ Se McGuigan (2004).

¹⁹⁸ Se Jochumsen och Hvenegaard-Rasmussen (2005).

då i en form av diskurs som påminner om den hon kallar för ”allaktivitetsdiskursen” – vilken annars var mest framträdande under 1970-talet.¹⁹⁹ Allaktivitetsdiskursens aktualitet under 1970-talet borde hänga ihop med den sociologiska rational som Skot-Hansen menar var stark då²⁰⁰, och som har drag av en civilsamhällelig diskurs där man utgår från folket. Mot bakgrund av vad som diskuterats i denna uppsats blir det spännande att se hur en allaktivitetsdiskurs på 2000-talet tar sig uttryck i folkbibliotekspraktiken i förhållande till civilsamhället – dvs. om det kommer att finnas en stark anknytning eller inte. Men om man ser till hur man resonerar kring biblioteket som socialt rum i denna undersökning så verkar det inte orimligt att tro det.

Sammanfattningsvis kan man säga att det finns en koppling till samtliga tre kulturpolitiska diskurser i undersökningsmaterialet, fast på olika sätt och i olika hög grad. Vad gäller biblioteket som socialt rum så finns den starkaste till den civilsamhälleliga diskursen och livsvärlden – i sociologisk mening som ett rum för civilsamhället i vardagslivet, men också politiskt genom att biblioteket utgör ett socialt rum i Habermas mening. Även medborgarbiblioteket, eller snarare det lokala biblioteksarbetet, kan i hög grad relateras till civilsamhället. Den statliga diskursen är något mindre framträdande, även om biblioteket har sin ekonomiska och politiska bas i offentlig förvaltning och värnar sitt förmedlingsuppdrag till alla grupper i samhället. Även marknadsdiskursen är mindre framträdande, även om vissa marknadstermer sipprat in i biblioteksspråket och biblioteken ingår i och i någon mån måste förhålla sig till marknadssamhället. I vissa fall kan också noteras att en civilsamhällelig och marknadssamhällelig diskurs går hand i hand. Att folkbiblioteket måste förhålla sig till såväl stat, marknad och det civila samhället illustrerar kanske också något förenklat hur man måste balansera livsvärldsintressen mot systemintressen – och förhoppningsvis är det livsvärldsintressena som får styra när folkbiblioteket som socialt rum utformas i framtiden.

¹⁹⁹ Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket. En diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*, s. 160.

²⁰⁰ Skot-Hansen (1999), s. 13-14.

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats är att undersöka och bidra till ökad förståelse kring folkbibliotekets funktion som socialt rum eller mötesplats, en funktion som då och då blir aktuell i diskussionen om folkbibliotekets roll i samhället – en roll som inte minst diskuterats i och med övergången till ett informations-, kunskaps- eller senmodernt samhälle. Avsikten är att, med hjälp av en översikt av tidigare forskning om folkbibliotekets funktion som mötesplats och även i viss mån dess funktion i lokalsamhället, undersöka hur man beskriver den sociala funktionen på folkbiblioteken i två mindre kommuner. Jag gör också ett försök att sätta in funktionen som socialt rum i ett kulturpolitiskt sammanhang, och de teoretiska utgångspunkterna utgörs bl.a. av Jim McGuigans beskrivning av kulturpolitiska diskurser – den statliga resp. den civilsamhälleliga diskursen samt marknadsdiskursen – samt Dorte Skot-Hansens beskrivning av folkbiblioteket i förhållande till civilsamhället. Uppsatsens frågeställningar är:

Hur beskrivs folkbibliotekets funktion som socialt rum på de undersökta biblioteken, samt vilka likheter och skillnader finns mellan dessa?

Hur ser relationen ut mellan hur man beskriver folkbiblioteket som socialt rum inom forskningen och på de undersökta folkbiblioteken?

Som ett led i att få svar på frågeställningarna har jag gjort en genomgång av utvald forskning och sammanställt de aspekter på folkbiblioteket som socialt rum som jag anser framträder där; det politiska rummet, medborgarbiblioteket/lokalt biblioteksarbete, fabrikslokal för skapande av socialt kapital, rum för inkludering/tillhörighet/integration, den låg-/högintensiva mötesplatsen, det kreativa och upplevelseinriktade biblioteket, tredjestället samt rum för upplysning och lärande. Dessa används sedan för att analysera hur man beskriver folkbiblioteket som socialt rum i undersökningsmaterialet från biblioteken – vilket består av bl.a. intervju-material från gruppintervjuer med sammanlagt fyra anställda på de två biblioteken. De aspekter som tydligast framträder där är tredjestället, rum för inkludering och tillhörighet, den lågintensiva mötesplatsen, samt möjligen något mer indirekt även rum för lärande och lokalt biblioteksarbete – medan exempelvis det politiska rummet inte visade sig vara lika framträdande. Alla aspekter går dock att hitta i materialet, samtidigt som ingen av dem kan sägas representeras i sin helhet. I undersökningsmaterialet från biblioteken fanns också en lokal respektive personlig dimension av den sociala funktionen, vilka möjligen stack ut lite i relation till forskningen. Av de kulturpolitiska diskurserna kan biblioteket som socialt rum främst förknippas med den civilsamhälleliga eller kommunikativa, även om biblioteket också måste förhålla sig till staten och marknadssamhället.

Källförteckning

Alvesson, Mats och Kaj Sköldberg (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. 2:a rev. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Andersson, Marianne och Dorte Skot-Hansen (1994). *Det lokale bibliotek – afvikling eller udvikling*. Köpenhamn: Danmarks biblioteksskole. Udviklingscenteret for folkeplysning og voksenundervisning.

Audunson, Ragnar (2005). "The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context. The necessity of low-intensive meeting-places". *Journal of documentation*, vol. 6, nr 3, s. 429-441.

Bernhem, Anna och Linnea Kuster (2007). *Bibliotekariers uppfattningar om Bibliotek 2.0. En fenomenografisk undersökning*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap 2007:143, Högskolan i Borås: Borås.

Bergström, Göran och Kristina Boréus (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Bibliotekslag: SFS 1996:1596 (1996). Stockholm: Liber.

Biblioteksplaner från bibliotek A (2004) resp. bibliotek B (2006). Tillgängliga via respektive biblioteks webbplats. [2009-09-15]

Caldenby, Claes (2007). "Mötesplatser i förvandling". *Göteborgsposten*, 2007-03-09. Sektion: Kultur. S. 40.

Carlsson, Helena och Christina Persson (2001). *Ska vi träffas på biblioteket? En undersökning om folkbibliotekets funktion som mötesplats*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap 2001:43, Högskolan i Borås: Borås.

Cresswell, Tim (2004). *Place: a short introduction*. Malden, MA. Blackwell Publishing.

Eikeland, Marie Chetwynd (2007). *Fjerdestedet: folkebiblioteket som møteplass i lokalsamfunnet*. Masteroppgave; avdeling for journalistikk, bibliotek og informasjonsfag. Högskolan i Oslo: Oslo.

Fisher, Karen E och Matthew L Saxton, Phillip M Edwards, Jens-Erik Mai (2007). "Seattle public library as place: reconceptualizing space, community, and information at the central library". Ingår i *The library as place*. Red. Leckie, Gloria J och John E Buschman. Westport: Libraries unlimited.

Florida, Richard (2002). *The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic books.

Forsten, Frida och Sanna Fries (2006). *Den tillhörighetsskapande mötesplatsen – folkbiblioteket som mötesplats i svensk biblioteksdebatt*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet. BIVIL:s skriftserie 2006:9. Lund.

- Hansson, Joacim (2005). *Det lokala folkbiblioteket – förändringar under hundra år*. Linköping: Mimer, Linköpings universitet.
- Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket. En diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*. Diss. Uppsala: Institutionen för ABM, Uppsala universitet.
- Intervjuer med sammanlagt 4 anställda på folkbiblioteken i två svenska kommuner.
- Jochumsen, Henrik och Casper Hvenegaard Rasmussen (2006). *Folkebiblioteket under förändring. Modernitet, felt og diskurs*. Köpenhamn: Danmarks biblioteksforening.
- Johannisson, Jenny (2006). *Det lokala möter världen. Kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg*. Diss. Borås/Göteborg: Valfrid.
- Kulturpolitiskt program för kommun B (2005).
- Keane, John (1998). *Civil society – Old images, new visions*. Cambridge: Polity.
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvalitetsdeklaration för bibliotek A. Tillgänglig via bibliotekets webbplats. [2009-09-15]
- Ljørdal, Hilde (2005). *Folkebiblioteket som offentlig møteplass i en digital tid*. ABM-skrift 18. Oslo: ABM-utvikling.
- Lag om ändring i bibliotekslagen (1996:1596): SFS 2004:1261 (2004). Stockholm: Liber.
- Malmö stad. Biblioteken. (2009-09-04) Nanna Ekman, sidansvarig. <http://www.malmo.se/biblioteken/varabibliotek/stadsbiblioteket/omhuset.html> [2009-09-17]
- Månsson, Per (2007) [1988]. *Moderna samhällsteorier. Traditioner, riktningar, teoretiker*. 7:e upplagan; 1:a upplagan 1988. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- McCabe, Ronald (2001). *Civic librarianship. Renewing the social mission of the public library*. Lanham, Maryland: Scarecrow press.
- McGuigan, Jim (2004). *Rethinking cultural policy*. Maidenhead: Open university.
- Mina bibliotek. (2009-09-15) Umeåregionens bibliotek. <http://www.minabibliotek.se/> [2009-09-15]
- Nationalencyklopedin (2009). <http://www.ne.se/lang/kommunitarism> [2009-10-06]
- Oldenburg, Ray (1999). *The great good place: cafes, coffeeshops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. New York: Marlowe.

Pine, Joseph och James H. Gilmore (1999). *The experience economy – work is a theatre and every business a stage*. Boston: Harvard Business School Press.

Putnam, Robert D. (2000). *Bowling alone: collapse and revival of american community*. New York: Simon & Schuster.

Rabe, Annina (2008). ”Vem älskar inte sitt bibliotek? Annina Rabe längtar efter en ny politik”. *Sydsvenska dagbladet*, 2008-03-17. Sektion B. S. 4.

Sigurdson, Ola (2002). *Den goda skolan. Om etik, läroplaner och skolans värdegrund*. Lund: Studentlitteratur.

Skot-Hansen, Dorte (1999). ”Kultur til tiden – strategier i den lokale kulturpolitik”. *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, 1:1999, s. 7-22.

Skot-Hansen, Dorte (2001). ”Folkebiblioteket i civilsamfundet – civilsamfundet i folkebiblioteket”. *Det siviliserte informationssamfunn. Folkebibliotekets rolle ved inngangen til en digital tid*. Red. Ragnar Audunson och Nils Windfeld Lund. Bergen: Fagbokforlaget. S. 45-62.

Statens kulturråd (2009). ”Folkebibliotek 2008. Kulturen i siffror 2009:2”. http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2009/folkebibliotek/folkebibliotek_2008.pdf

Vestheim, Geir (1997). *Fornuft, kultur og velferd. Ein historisk-sosiologisk studie av norsk folkebibliotekpolitikk*. Diss. Oslo: Det Norske Samlaget.

Vestheim, Geir (1999). ”Ideologi og folkebibliotekpolitikk – eit demokratispørsmål”. Ingår i *Demokratins estetikk. Demokratiutredningen*. Stockholm: Fritze. (SOU 1999:129, Demokratiutredningens forskarvolym, 4). S. 179-198.

Vårheim, Andreas och Ragnar Audunson, Svanhild AAbø (2008). ”Folkebibliotekets bidrag til sosial integrasjon: foreløpige funn fra PLACE-prosjektet”. *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, 1:2008, s. 8-25.

Vårheim, Andreas och Sven Steinmo, Eisaku Ide (2008). ”Do libraries matter? Public libraries and the creation of social capital”. *Journal of documentation*, vol. 64, nr 6, s. 877-891.

Webbplatser tillhörande de två folkebibliotek som här undersökts. [2009-05]

Bilaga 1: Brev och intervjuguide

2008-09-11

Hej!

Tack så mycket på förhand för att du vill hjälpa mig i mitt uppsatsarbete genom att ställa upp på intervju! Nedan följer de frågor som jag har tänkt ställa vid intervju-tillfället. Dessa betraktas med fördel som ett underlag – de behöver med andra ord inte följas slaviskt. Eventuellt kan det tas bort eller tillkomma några frågor, men detta är i stora drag vad intervjun kommer att handla om.

Om ni/du önskar, behandlas svaren konfidentiellt. Ert bibliotek behöver inte heller namnges (de enda som är insatta i nuläget är jag själv samt min handledare Jenny Johannisson), men jag kommer i uppsatsen att presentera de fakta om biblioteket och kommunen som är nödvändiga för att analysen av materialet skall bli meningsfull. Du som blir intervjuad kan förstås avbryta din och bibliotekets medverkan när som helst – innan, under eller efter intervjun.

Intervjun kommer att spelas in på minidisc om det inte finns några invändningar mot detta. Det vore bra om intervjun kunde äga rum på ett så lugnt och neutralt ställe som möjligt, men gärna någonstans på biblioteket!

Hälsningar

Anna Särög, magisterstudent vid bibliotekshögskolan i Borås

Intervjuunderlag

Det egna biblioteket och samhället

- Berätta lite om ert bibliotek och era verksamheter:
 - Vilka är era användare? Särskilda grupper? Icke-användare?
 - Är ert bibliotek välbesökt?
 - Vilka verksamheter har ni förutom bokutlåning? Varför just dessa? Vilka är verksamheterna riktade till?
- Vilka andra institutioner/organisationer i samhället samarbetar ni med? På vilket sätt?
 - Vad är målet med/anledningen till samarbetet?
 - Vilken betydelse har samarbetet för biblioteket och dess användare?
- Om ert bibliotek ligger i anslutning till någon annan verksamhet, t.ex. kulturhus eller liknande – vad har detta för betydelse för biblioteket och dess användare?
 - Hur kommer det sig att biblioteket är placerat på detta vis?
- Har ni nyligen eller relativt nyligen gjort några förändringar i den fysiska miljön på biblioteket? Vad var syftet med dessa?
- Är du nöjd med bibliotekets geografiska läge? Varför/varför inte?
- Hur ”synligt” tycker du att biblioteket är i det här samhället?

Bibliotekets roll i samhället (generellt samt i den egna kommunen):

- Vad tänker du kring bibliotekets uppgifter och funktion i samhället?

- Vilka anser du vara bibliotekets viktigaste uppgifter?
- Anser du att folkbiblioteken står inför några särskilda svårigheter eller utmaningar idag? Vilka är de i så fall?
- Har bibliotekens roll förändrats de senaste (20?) åren? I så fall på vilket sätt?
 - Om så – har detta förändrat arbetet på biblioteket? På vilket sätt?
- Hur ser du på bibliotekets roll i framtiden med avseende på ovanstående?

Biblioteket som socialt rum:

- Vad tänker du kring ditt biblioteks funktion som socialt rum/offentligt rum/mötesplats?
- Vilka av era verksamheter/tjänster tycker du har en social funktion? På vilket sätt?
- I hur hög grad upplever du att olika grupper av människor möts på ert bibliotek?
 - I hur hög grad är dessa möten aktiva/passiva?
 - Sker de flesta mötena spontant eller under organiserade former (t.ex. vid planerade aktiviteter)?
 - Var sker de olika mötena? Var sker de inte?
 - På vilket sätt skulle du säga att biblioteket liknar/skiljer sig från andra mötesplatser i kommunen?
- Är det några särskilda grupper av användare som den sociala funktionen verkar vara viktig/inte viktig för?
- I hur hög grad upplever du att människor använder biblioteket på sin fritid respektive i arbets-/studiesyfte?
- Vilken roll har biblioteket när det gäller kommunens invånares engagemang i lokala samhällsfrågor?
- Vilken roll har det när det gäller engagemang i samhället i stort? Är den sociala funktionen hos biblioteket viktig och i så fall varför och på vilket sätt?
 - Har den blivit mer eller mindre viktig nu jämfört med förr? Varför?
 - Hur viktig är den jämfört med andra funktioner? Varför?
 - Hur tror du att det kommer bli i framtiden? Varför?
- Arbetar ni på det här biblioteket aktivt för att stärka bibliotekets roll med avseende på ovanstående frågor angående bibliotekets roll som socialt rum eller mötesplats? Varför/varför inte?
 - Om ni arbetar för det – på vilket sätt gör ni det? Vilken betydelse anser du att detta har?
- Finns det något som biblioteket skulle kunna göra för att bli ett ”vitalare” socialt rum?
- På vilka sätt tror du att det här biblioteket liknar/skiljer sig från ett bibliotek i en större stad med avseende på ovanstående frågor? Varför är det så?